

การเรียนรู้ ของ เด็กปฐมวัย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ
สำนักนายกรัฐมนตรี

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย (3-5 ปี)

แนวคิดของกลุ่มนักการศึกษา

สถาบันแห่งชาติเพื่อการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย
สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

บทสรุปผู้บริหาร

ปัจจุบันนี้เป็นยุคข้อมูลข่าวสาร เราทราบว่าวิทยาการและความรู้ความคิดใหม่ๆ เกิดขึ้นตลอดเวลา จำเป็นอย่างยิ่งที่เราจะต้องก้าวทันความเคลื่อนไหวที่เกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย นักการศึกษาของไทยหลายท่านได้เรียนรู้และทำความเข้าใจในหลักการและแนวคิดของนักการศึกษาที่ได้นำเสนอไว้ในหนังสือเล่มนี้ และมีการนำแนวคิดมาปฏิบัติ ติดตามผล เรียกได้ว่าเป็นต้นแบบให้กับโรงเรียนต่างๆ ได้

สาระสำคัญของกลุ่มแนวคิดต่างๆ ที่นำเสนอในหนังสือเล่มนี้ (Schools of Thoughts) สรุปได้เป็น 3 ประเด็น คือ

1. การให้ความสำคัญกับตัวเด็กและวิธีการเรียนรู้ของเด็ก โดยหลักแห่งองค์รวม

ประเด็นนี้มีความสำคัญอย่างยิ่ง และเป็นเรื่องที่ถูกคิดค้นนวัตกรรมได้ใช้ความเข้าใจในธรรมชาติ ความสามารถ และ ความสนใจของเด็กแต่ละวัย เกิดเป็นความเชื่อที่ว่าความรู้มิได้เกิดจากการที่ครูสอนเนื้อหาวิชาให้เด็กโดยตรง แต่แนวคิดของกลุ่มนักการศึกษาแนวใหม่ได้ให้เหตุผลและอธิบายว่า การที่เด็กจะเกิดการเรียนรู้ได้ เด็กต้องมีการปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนและประสบการณ์ทางสังคม ความคิด ความรู้ของเด็กจึงต้องอาศัยฐานความคิด เกิดจากประสบการณ์ในชีวิตจริงของเด็ก ประสบการณ์ที่มีอยู่เดิมเมื่อได้รับการสนับสนุนให้ทำกิจกรรมที่หลากหลายและเป็นกระบวนการ ขั้นตอนก็จะเกิดการขยายความคิด สร้างความรู้ โดยความรู้ใหม่และความรู้เดิม มีความเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ครูจึงมีบทบาทในการจัดประสบการณ์และสิ่งแวดล้อมเพื่อ

(2)

ช่วยให้เด็กแต่ละคนสร้างองค์ความรู้ด้วยตัวเอง จึงอาจกล่าวได้ว่าในการสอนนั้นครูจะต้องมีการบูรณาการ แนวคิดทฤษฎีพัฒนาการ และทฤษฎีการสร้างองค์ความรู้เข้าด้วยกัน นอกจากนี้ นักการศึกษา ยังได้นำความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาสมองที่ว่า สมองส่วนที่ไม่ได้ถูกใช้งานจะถูกกำจัดทำลายไปมาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนรู้ของเด็ก เพื่อพัฒนาศักยภาพของเด็กแต่ละวัยทางด้านสติปัญญาให้เต็มที่

การที่เด็กจะเกิดการเรียนรู้ในช่วง 0-5 ปี อย่างง่ายโดยไม่รู้ตัว และเรียนรู้ด้วยความเพลิดเพลิน สนุกสนานเป็นหลักการทำงานของกระแสรการเรียนรู้แนวใหม่ คือ การส่งเสริมให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (child centred) เด็กจะเรียนรู้ได้ดีที่สุดเมื่อได้ทำกิจกรรมด้วยตัวเอง (authentic activity) ทั้งนี้จะต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้แบบค้นหา และการมีปฏิสัมพันธ์ การใช้สื่อ และการปรับบทบาทของครูและเด็ก ตามหลักทฤษฎีของกลุ่มแนวคิดสร้างองค์ความรู้ (constructivist principles) หนึ่ง การเรียนรู้หมายถึงการที่เด็กสามารถปรับความคิด เพื่อใช้ในชีวิตจริง การเรียนรู้จึงมิใช่การสะสมความรู้จากแหล่งภายนอกเพียงเท่านั้น ครูจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับสิ่งที่เด็กจะต้องนำไปใช้ในชีวิตไปในขณะเดียวกันด้วย (useful personal knowledge) หลักการดังกล่าวทำให้มีแนวโน้มในการใช้ตามแนวคิดพฤติกรรมนิยม น้อยลง ข้อสมมติฐานเดิมในการสอนเด็กมองว่าสมองหรือความคิดของเด็กไม่มีพลังกระตุ้นในตัวเอง เด็กแต่ละคนจะรับความรู้จากการถ่ายทอด และการฝึกทักษะเป็นสำคัญ ครูจึงมีบทบาทในฐานะเป็นผู้ชี้แนะ และมีอำนาจในการจัดการสอนฝ่ายเดียว การศึกษาตามแนวคิดใหม่เน้นการพัฒนาด้านสังคมและจิตใจ จึงเกิดการจัดโปรแกรมที่เสริมให้เด็กเกิดความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (self-esteem) โดยจัดกิจกรรมให้เด็กเลือกทำกิจกรรมตามความสามารถและความสนใจ จัดกิจกรรมที่เปิดกว้าง ให้อิสระในการเลือก ให้เด็กได้รับความสนุกสนาน เสริม

(3)

สร้างพัฒนาการทุกด้าน ทำให้เด็กเกิดความไว้วางใจในตัวครู กล้าคิด กล้าแสดงออก ทำให้เด็กมีความรู้และทักษะทางสังคมควบคู่กันไป (social competence)

2. การปรับกระบวนการเรียนรู้และบทบาทครู

ปัจจุบันได้มีการนำแนวคิดใหม่ที่เรียกว่า นวัตกรรมการศึกษา เข้ามาใช้ในการจัดกระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Child Centred) พื้นฐานแนวคิดการสร้างนวัตกรรมที่ส่งเสริม การศึกษาปฐมวัย เกิดจากความพยายามของนักการศึกษาหลายท่าน ซึ่งใช้หลักในการจัดสิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์ระหว่าง เด็กกับเด็ก และเด็กกับครู ให้เด็กทำกิจกรรมที่มีการวางแผน ลงมือ ปฏิบัติและสรุปบทวน เปิดโอกาสให้เด็กทำกิจกรรมกลุ่มและกิจกรรม รายบุคคล ใช้ทักษะการสื่อสาร ได้ทำงานที่ตนริเริ่ม ตัวอย่างเช่น หลัก สูตรไฮ/สโคป (High/Scope) การสอนแบบโครงการ (Project Approach) การสอนภาษาโดยองค์รวม (Whole Language) นักการ ศึกษาเชื่อว่าการเรียนรู้โดยการเล่น สัมผัส ลงมือกระทำด้วย ตนเอง (Active Learning) เป็นปัจจัยสำคัญของการพัฒนาเด็กให้ เรียน รู้เต็มตามศักยภาพและตอบสนองความแตกต่างของเด็กแต่ละ คน บทบาทครูจะเปลี่ยนจากการสอนเพื่อให้กับเด็กโดยตรง เป็นผู้อำนวยความสะดวก สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก เปิดโอกาสให้เด็กได้ แสดงออก เชื่อมโยงความคิด และสังเกตเด็กตามสภาพจริงเพื่อการ ประเมินผล

3. การนำนวัตกรรมไปปฏิบัติ

การนำแนวคิดของนักการศึกษา หรือนำนวัตกรรมไปใช้ในการ ปฏิรูปการจัดการเรียนการสอนต้องอาศัยหลักมนุษยปรัชญาและ กระบวนการทางวิทยาศาสตร์ไปพร้อมๆ กัน (humanistic and scientific bases) ผู้ใช้นวัตกรรมต้องมีความรู้ความเข้าใจในปัจจุบัน

(4)

3 ประการ คือ ความเชื่อ ความเข้าใจในทฤษฎี และความสามารถในการปรับการสอน ซึ่งปัจจัยทั้ง 3 ประการนี้มีความสำคัญเท่าเทียมกัน การนำนวัตกรรมไปใช้ขึ้นอยู่กับสิ่งที่บุคคลต้องการสร้างความเชื่อให้กับตนเองด้วยการนำนวัตกรรมไปปฏิบัติ โดยมีการศึกษาทฤษฎีเพื่อให้เหตุผลและคำอธิบายกับตนเองในสิ่งที่ปฏิบัติได้

การเลือกนวัตกรรมต้องเลือกตามความเหมาะสมไม่จำเป็นต้องใช้แนวเดียวกันทุกโรงเรียน ในต่างประเทศโรงเรียนมีอิสระและมีเหตุผลในการเลือกใช้แนวคิด สามารถที่จะนำข้อดีของแนวคิดต่างๆ มาประยุกต์ใช้ ที่สำคัญต้องพิจารณาปรับตามสภาพการณ์ของโรงเรียนแต่ละแห่ง โดยอาจเริ่มทีละส่วนจากกิจกรรมขยายไปสู่หลักสูตร ครูผู้สอนจำเป็นต้องมีความสนใจอยากทดลองผู้บริหารต้องสนับสนุน ไม่ให้เกิดแรงกดดันจากครูระดับประถมศึกษาหรือผู้ปกครอง เหตุผลสำคัญอีกประการหนึ่ง คือการติดตามผลที่ชี้ให้เห็นว่า เด็กที่เรียนตามแนวใหม่มีทักษะกระบวนการเรียนรู้ภายในตัวเอง มากกว่าเด็กที่เรียนโดยเน้นเนื้อหาการท่องจำ ซึ่งทำให้เกิดวิกฤตทางการศึกษาของเราในปัจจุบัน

ปัจจุบันนี้โรงเรียนหลายแห่งได้นำนวัตกรรม High/Scope, Whole Language, Waldorf, Project Approach มาทดลองใช้ด้วยผู้บริหารโรงเรียนเหล่านี้ได้ศึกษาติดตามแนวคิดใหม่ๆ และมีความเชื่อว่าแนวคิดต่างๆ ที่เลือกใช้นั้นจะส่งผลตามที่เราได้ตั้งเป้าหมายการจัดการศึกษาเพื่อให้เด็กเป็นคนดี คนเก่ง มีความสุข จึงควรมีการสนับสนุนให้นำแนวคิดมาปฏิบัติ และมีการติดตามผลอย่างเป็นระบบในลักษณะการวิจัยเชิงปฏิบัติการในชั้นเรียน (classroom research) วิธีดังกล่าวทำให้ครูมีแนวคิดและแนวปฏิบัติของตนเอง เกิดการพัฒนาวิชาชีพได้อย่างต่อเนื่อง เกิดผลดีต่อการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิสัยทัศน์ที่เราต้องการ

คำนำ

ในบรรดานวัตกรรมการจัดการเรียนการสอนนั้น กล่าวได้ว่าการศึกษาปฐมวัยเป็นเรื่องที่มีความสำคัญและมีการศึกษาอย่างเป็นระบบมากที่สุด อย่างน้อยด้วยสาเหตุสองประการ ประการแรก การจัดการศึกษาปฐมวัยเป็นรากฐานสำคัญที่สุดในการเรียนรู้ หากพื้นฐานในขั้นนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมอย่างบริบูรณ์แล้ว การเรียนรู้ในขั้นต่อไป ย่อมประสบความยากลำบากและยากที่ผู้เรียนจะพัฒนาได้เต็มตามศักยภาพ ประการที่สอง ด้วยความสำคัญดังกล่าวแล้ว การคิดค้นนวัตกรรมการเรียนรู้ในระดับปฐมวัยจึงเป็นเรื่องท้าทาย และให้นักคิดนักการศึกษาสนใจศึกษาอย่างลึกซึ้ง หลากหลายความเชื่อ แนวคิด และทฤษฎี

การคิดค้นนวัตกรรมสำหรับการศึกษาปฐมวัยส่วนใหญ่ เป็นเรื่องที่กระทำกันอย่างกว้างขวางในโลกตะวันตก โดยที่ในสังคมไทย ยังมีการศึกษาค้นคว้านวัตกรรมการเรียนรู้สำหรับเด็กไทยกันน้อยมาก อย่างไรก็ตาม เป็นที่น่าเสียดายว่าแม้กระทั่งแนวคิดทฤษฎีต่างๆ ที่ได้มีการเผยแพร่ทางตะวันตก นักการศึกษาของไทยน้อยคนนักที่ได้ศึกษา ตรวจสอบ หรือลงมือปฏิบัติอย่างจริงจัง

การจัดพิมพ์หนังสือเรื่อง “การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัย 3-5 ปี” นี้เป็นการรวบรวมองค์ความรู้ในการจัดการศึกษาปฐมวัย ของนักการศึกษาหลายแนวคิดจากต่างประเทศ และนักการศึกษาไทย ที่ได้มีการคิดค้นนวัตกรรมการเรียนรู้และการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัย ตามความเชื่อ แนวคิด และประสบการณ์ที่หลากหลาย สำนักงานคณะ

(6)

กรรมการการศึกษาแห่งชาติ มุ่งหวังที่จะให้หนังสือเล่มนี้มีส่วนช่วยให้ นักการศึกษาของไทยเกิดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการศึกษาปฐมวัยมากยิ่งขึ้น และคดีริเริ่มที่จะบูรณาการแนวทางการจัดการศึกษาปฐมวัยที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและบริบทของสังคมไทย

สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ ขอขอบคุณ รองศาสตราจารย์ ดร.ภรณ์ คุรุรัตน์ และคณะ ที่ได้อุทิศเวลาในการศึกษารวบรวมองค์ความรู้เหล่านี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการดำเนินงานการพัฒนาเด็กปฐมวัยต่อไป

นายรุ่ง แก้วแดง

เลขาธิการคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ

สิงหาคม 2542

สารบัญ

บทสรุปผู้บริหาร	(1)
คำนำ	(5)
● กระบวนทัศน์ใหม่ของการศึกษาปฐมวัย	1
● หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย	8
● การศึกษาแบบนีโอฮิวแมนนิส(Neo-Humanist Education)	15
● การศึกษาวอลดอร์ฟ (Waldorf Education)	22
● แนวคิดและแนวทางปฏิบัติในการสอนแบบมอนเตสซอรี	40
● หลักสูตรไฮ/สโคป (High/Scope Curriculum)	55
● การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัยตามแนวคิด เรกจิโอ เอมีเลีย (Reggio Emilia Approach)	62
● การสอนแบบโครงการ (The Project Approach)	76
● การสอนภาษาโดยองค์รวม (Whole Language Approach)	85
● MATAL โปรแกรมวิทยาศาสตร์สำหรับเด็กอนุบาล	97
● Portfolio การประเมินผลสำหรับเด็กปฐมวัย	100
● รายชื่อสถานศึกษาต้นแบบและเครือข่าย	107

กระบวนการทัศน์ใหม่ ของการศึกษาปฐมวัย

สาระสำคัญเรื่องหนึ่งในการปฏิรูปการศึกษาคือการปฏิรูปกระบวนการเรียนการสอนที่เอื้อต่อการพัฒนาขีดความสามารถของผู้เรียนให้เต็มตามศักยภาพและสอดคล้อง เป็นไปตามจุดประสงค์ของการศึกษาแต่ละระดับ โดยปรับให้ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ และปรับบทบาทครูจากผู้สั่งสอนถ่ายทอดความรู้มาเป็นผู้อำนวยความสะดวกช่วยเหลือ ชี้แนะ สนับสนุน และเอาใจใส่ให้เด็กได้เรียนรู้ อย่างเป็นกระบวนการด้วยเทคนิคหรือยุทธศาสตร์การสอนที่เหมาะสมกับวัย ส่งเสริมผู้เรียนให้สร้างองค์ความรู้โดยเรียนจากประสบการณ์จริงและกิจกรรมต่างๆ ที่เด็กได้สัมผัส ปฏิบัติด้วยตนเอง ทั้งนี้ครูควรใช้วิธีการสอนที่หลากหลาย ใช้แหล่งการเรียนรู้ที่นอกเหนือจากห้องเรียน โรง

โดย รศ.ดร.ภรณี คุรุรัตน์นะ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ และ ดร.วรรณาท รักสกุลไทย ผู้อำนวยการแผนกอนุบาล โรงเรียนเกษมพิทยา

เรียน และหนังสือเรียน เพื่อให้เกิดความเหมาะสมสอดคล้องกับความแตกต่างของเด็กแต่ละกลุ่มแต่ละคน ตลอดจนบริบททางเศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม

การปรับกระบวนการเรียนการสอน

ในระดับปฐมวัยเป็นมิติหนึ่งของศาสตร์ทางการศึกษาที่มีการปรับเปลี่ยนและพัฒนามาจากทฤษฎีและแนวคิดของผู้ที่ศึกษาและเข้าใจในธรรมชาติการเรียนรู้ของเด็กมานานนับศตวรรษ ต่อมาได้มีความคิดใหม่เกิดขึ้น และมีหลายแนวคิดที่สอดคล้องและมีความเห็นในหลักการพัฒนาเด็กเช่นที่เคยคิดเคยปฏิบัติมาแต่เดิม จะเห็นได้ว่าการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เกิดขึ้นเนื่องจากอิทธิพลทางสังคม ความคาดหวังต่าง ๆ ที่ทำให้นักการศึกษาหลายกลุ่มได้พยายามแสวงหาแนวคิดและสร้างองค์ความรู้ใหม่ หรือที่เรียกว่านวัตกรรมการศึกษาขึ้น ทั้งนี้โดยอาศัยหลักความเชื่อ หลักทฤษฎีที่ว่าด้วยพัฒนาการเด็กและการเรียนรู้เป็นฐาน นักการศึกษาหลายกลุ่มได้นำรูปแบบการสอนตามความเชื่อและเหตุผลเชิงทฤษฎีไปปฏิบัติติดตามผล มีรายงานและผลการวิจัยเผยแพร่กันในแวดวงการศึกษาปฐมวัยซึ่งกระตุ้นให้หน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนตื่นตัวในการจัดการศึกษาเพื่อให้เด็กได้รับการพัฒนาต่าง ๆ มากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการจัดทำแนวและแผนการจัดประสบการณ์ การฝึกอบรม การประชุมปฏิบัติการ การสัมมนาวิชาการเกี่ยวกับการใช้นวัตกรรมการสอนที่เน้นเด็กเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่จัดขึ้นในหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดมา

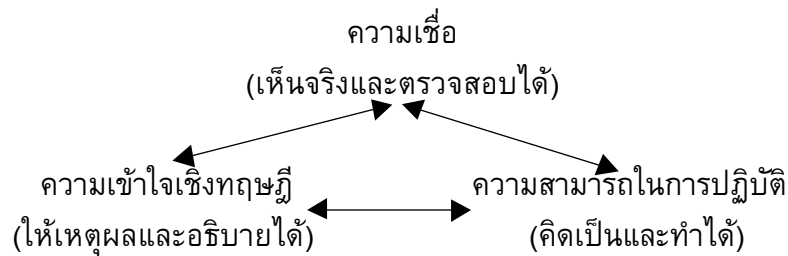
การเรียนรู้อย่างเป็นทางการ (process learning)

การเรียนรู้ในแนวใหม่ต่างจากการเรียนเนื้อหาวิชาที่ครูสอนหรือถ่ายทอดให้เด็กโดยตรง (direct instruction) เด็กที่ได้รับประสบการณ์

การเรียนรู้อย่างเป็นทางการ จะมีความสามารถในการคิด การใช้ภาษา การแสดงออกทางสร้างสรรค์ การปรับตัวได้ดี มีความเชื่อมั่นและมีความรู้สึกที่ดีต่อตัวเองสูง ดังนั้นจึงควรเร่งให้มีการปรับเปลี่ยนมโนคติ ทัศนคติและแนวปฏิบัติในเรื่องการจัดกระบวนการเรียนการสอน โดยเผยแพร่แนวคิดของกลุ่มนักการศึกษาที่สนับสนุนและชี้แนะแนวการสอนที่จะส่งผลดีต่อการพัฒนาเด็กตามที่เรากำลังต้องการ

การเรียนรู้ของเด็กปฐมวัยมีลักษณะเฉพาะตัวและจำเป็นต้องเรียนรู้ผ่านการเล่นและกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัย การส่งเสริมศักยภาพของเด็กโดยเน้นการสร้างองค์ความรู้ และการรับความรู้ (Construct VS. Instruct) ให้ผลต่างกัน ผลจากการให้เด็กเรียนรู้จากการสร้างองค์ความรู้เป็นการสร้างพลังการเรียนรู้ที่แท้จริงอันจะนำไปสู่การศึกษาที่ช่วยให้เด็กเป็นคนเก่ง คนดี มีความสุข

สิ่งที่ผู้สอนจะต้องเข้าใจให้ชัดเจนในเรื่องการนำแนวทฤษฎี แนวคิดของกลุ่มนักการศึกษา หรือนวัตกรรมไปใช้คือ องค์ประกอบที่สัมพันธ์เชื่อมโยง 3 ประการ ประการที่หนึ่งคือ ความเชื่อ (belief) ในแนวคิดที่ผู้สอนสนใจศึกษาต้องการนำไปปฏิบัติ ประการที่ 2 ความเข้าใจ ความรู้ในทฤษฎี (theory) เพื่อใช้อธิบายเหตุผลในการปฏิบัติ และสนับสนุนความเชื่อของตน ประการที่ 3 ความสามารถในการปรับการสอนของตน (practice) ด้วยความเชื่อมั่น จะเห็นได้ว่านวัตกรรมการสอนไม่ใช่เทคนิคการสอนที่เรียนได้โดยตรงจากการเลียนแบบผู้อื่น และไม่ใช่แผนการสอนสำเร็จรูปที่เขียนไว้ให้ทุกคนนำไปใช้ได้เหมือนกัน แต่ละองค์ประกอบจะประสานสนับสนุนกันและเกิดขึ้นต่อเนื่องเพื่อพัฒนาและแสวงหา (inquiry) ความคิดและการปฏิบัติที่ชัดเจนและมีคุณภาพมากขึ้น ดังภาพประกอบ

องค์ประกอบของการนำนวัตกรรมไปปฏิบัติ

นวัตกรรมการศึกษาปฐมวัย เกิดจากความคิดในการเพิ่มคุณภาพการเรียนการสอน คำถามในเรื่องการจัดการศึกษาให้กับเด็กนั้นมีได้ยู่ที่ว่าควรจัดหรือไม่ควรจัด แต่ประเด็นคำถามทุกวันนี้ที่ทำให้เรายังคงแสวงหาคำตอบก็คือ จะจัดการศึกษาอย่างไรให้เด็กได้รับการพัฒนาอย่างสมดุล เต็มตามศักยภาพ กรอบแนวคิดที่จะช่วยอธิบายและให้ความกระจ่างในเรื่องนี้ต้องอาศัยองค์ความรู้ที่มีอยู่มาสนับสนุนการบูรณาการทฤษฎีต่าง ๆ ตลอดจนการนำผลการวิจัยที่เกี่ยวข้องไปใช้จริง

การที่เราพูดกันเสมอมาว่า ครูควรใช้แนวคิดในการจัดการ เรียนรู้โดยเน้นเด็กเป็นศูนย์กลาง หากมองในแง่การปฏิบัติแล้วอาจไม่ใช่สิ่งที่ทุกคนเข้าใจ คิดได้ ทำได้ เปลี่ยนแปลงบทบาทของตนได้ทันทีโดยรวดเร็ว ทั้งนี้ผู้บริหารและผู้สอนต้องเข้าใจว่าแนวคิดดังกล่าวเกิดจากการบูรณาการทฤษฎีที่เกี่ยวข้องเข้าด้วยกัน เช่น ขั้นตอนการพัฒนาทางจิตและสังคม (Psychosocial Stages) ของ Erikson ทฤษฎีพัฒนาการทางสติปัญญา (Cognitive Theory) ของ Piaget ทฤษฎีการเรียนรู้เชิงสังคม (Social Cognitive Theory) ของ Bandura ทฤษฎีมนุษยนิยม (Humanistic Theories) ที่ว่าด้วยความต้องการจำเป็นของ

มนุษย์ (Theory of Human Motivation) ของ Maslow และการพัฒนา
เหตุผลเชิงคุณธรรม (Stages of Moral Reasoning) ของ Kohlberg
เป็นต้น

นอกจากการบูรณาการทฤษฎีที่หลากหลายเข้าด้วยกันแล้ว
ผู้สอนยังต้องกำหนดกรอบของมวลประสบการณ์ และสร้างกิจกรรม
ต่างๆ ให้เหมาะกับวัย ความสามารถในการเรียนรู้ของเด็กรายบุคคล
และรายกลุ่ม (Developmentally Appropriate Curriculum) มีความ
เข้าใจในการรู้วิธีประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง (authentic
assessment) และใช้ระบบสะท้อนข้อมูลการสอนจากการสังเกต
บันทึกพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ของเด็กเพื่อการวางแผนการสอนในครั้ง
ต่อไป (Reflective Teaching)

ผู้คิดค้นและสนับสนุนแนวทฤษฎีต่อไปนี้ได้เน้นการจัด
กระบวนการเรียนการสอนที่เน้นตัวเด็กเป็นสำคัญ การศึกษาแนว
ทฤษฎีต่างๆ จะช่วยให้ผู้สอนเกิดวิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาปฐมวัย
ที่สามารถสร้างพลังการเรียนรู้ให้เกิดขึ้นภายในตัวผู้เรียน กลุ่มแนวคิด
ที่น่าเสนอในที่นี้มีความเห็นที่ชัดเจนและชี้ประเด็นสำคัญที่เกี่ยวกับ
การจัดกระบวนการเรียนรู้ 4 ประการคือ หลักการเรียนรู้ (principles
of learning) บทบาทของครู (teacher role) บทบาทเด็ก (student
role) และการจัดสภาพการเรียนรู้ (learning environment) ซึ่ง
อาจกล่าวโดยสรุปได้ดังนี้

1. มีความเชื่อว่า เด็กทุกคนมีศักยภาพในการสร้างองค์ความรู้โดยอาศัยสภาพจริงที่สอดคล้องกับบริบทของสังคมและวัฒนธรรม
ของเด็ก
2. จัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่หลากหลายเหมาะกับวัยและ
ความสามารถของเด็ก (developmentally appropriate curriculum)
3. บูรณาการเนื้อหา กิจกรรมและทักษะการเรียนรู้โดยเชื่อมโยง

พื้นฐานประสบการณ์ของเด็ก และขยายความคิดอย่างต่อเนื่องค่อยเป็นค่อยไป มีความหมายและมีความสัมพันธ์กัน (integration)

4. ให้โอกาสเด็กสัมผัส ปฏิบัติกิจกรรมด้วยตนเอง (manipulation)

5. ให้เด็กได้มีปฏิสัมพันธ์กับเพื่อนและครูโดยทำงานร่วมกัน แลกเปลี่ยนความคิด และได้ปรับตัวทางสังคม (interaction and communication)

6. ให้เด็กมีโอกาสเลือก คิด ตัดสินใจในการทำกิจกรรม โดยมีผู้ใหญ่ให้กำลังใจ สนับสนุน (adult support)

7. สร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้เด็กมีความคิดอิสระ และสนับสนุนความคิดริเริ่ม (child-initiated atmosphere)

8. สร้างเสริมความรู้สึกภูมิใจในการทำกิจกรรม และความรู้สึกที่ดีต่อตนเอง (self-esteem)

9. ติดตามสังเกตเด็ก สะท้อนข้อมูลจากการสังเกตและประเมินผลการเรียนรู้ตามสภาพจริง (authentic assessment)

10. ปรับเปลี่ยนบทบาทครูในฐานะผู้สอนมาเป็นผู้สังเกต (observer) ผู้เรียนรู้ (learner) และผู้อำนวยการความสะดวกในการเรียนรู้ (facilitator)

11. ส่งเสริมและให้ความสำคัญกับบทบาทของพ่อแม่และสถาบันครอบครัวในการอบรมเลี้ยงดูและให้การศึกษาแก่เด็ก (parents as teachers and partners)

วิสัยทัศน์ในการจัดการศึกษาปฐมวัยดังกล่าวควรได้รับการพิจารณาจากมุมมองด้านปรัชญา การกำหนดจุดมุ่งหมาย การดำเนินการสอน และการประเมินผลไปพร้อมๆ กัน การนำองค์ความรู้หรือแนวทฤษฎีหลากหลายไปใช้เป็นสิ่งที่จะต้องทำด้วยความเข้าใจ ความตั้งใจและความมั่นใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพการณ์และความพร้อมของผู้

บริหาร ผู้สอนและผู้ปกครอง ซึ่งจะต้องพิจารณาด้วยสายตาที่กว้างไกล
เพื่อประสานแนวปฏิบัติให้บรรลุผลตามที่ทุกฝ่ายต้องการ

หลักการและรูปแบบ การพัฒนาเด็กปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทย

ความเป็นมา

หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย เป็นองค์ความรู้ที่พัฒนาขึ้นโดย รองศาสตราจารย์ ดร.ทศนา แคมมณี และคณาจารย์ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย องค์ความรู้นี้เป็นผลงานจากโครงการวิจัย ซึ่งหน่วยปฏิบัติการวิจัยการศึกษาปฐมวัย ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ปี พ.ศ.2528 โดยดำเนินการเป็นโครงการย่อยมาเป็นลำดับ รวมทั้งสิ้น 6 โครงการ จนสามารถสรุปเป็นหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย และจัดพิมพ์เผยแพร่ครั้งที่ 1 ในปีพ.ศ.2535 และครั้งที่ 2

โดย รศ.ดร.ทศนา แคมมณี ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ในปี พ.ศ.2536 โดยการสนับสนุนเงินทุนวิจัยจากองค์การ UNICEF และฝ่ายวิจัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ทฤษฎีที่มีอิทธิพล

จากการรวบรวมทฤษฎีและหลักการเกี่ยวกับพัฒนาการเด็กและการจัดการศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยพบว่าทฤษฎีและหลักการที่ใช้กันอยู่ในประเทศไทย ส่วนใหญ่เป็นทฤษฎีและหลักการของต่างประเทศ ประเทศไทยเรายังไม่มีทฤษฎีหรือหลักการในการพัฒนาเด็ก ที่พัฒนาขึ้นจากฐานข้อมูลที่มาจากเด็กไทย และบริบททางสังคมและวัฒนธรรมไทย ดังนั้นคณะกรรมการวิจัย จึงได้พยายามศึกษาและผสมผสานความรู้ตามหลักสากลกับภูมิปัญญา วิถีชีวิตและระบบคุณค่าของสังคมไทยเข้าด้วยกัน เพื่อช่วยให้ได้หลักการและรูปแบบในการพัฒนาเด็กไทยให้มีคุณภาพ แต่อย่างไรก็ตามสามารถแบ่งแนวคิดทฤษฎีได้ดังนี้

1. แนวคิด หลักการ และข้อมูลของไทย ได้แก่
  - แนวคิดทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก ประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนามนุษย์ กระบวนการพัฒนาสติปัญญา กระบวนการพัฒนาคุณธรรม และกระบวนการกัลยาณมิตร
  - แนวคิดทางวัฒนธรรมไทย ประกอบด้วยแนวคิดเกี่ยวกับสำนึกความเป็นไทย ความประพฤติดของเด็กไทย การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้านค่านิยมและคุณธรรม การอบรมเลี้ยงดูเด็กด้วยรักและถนอม แนวคิดเกี่ยวกับวัฒนธรรม ท้องถิ่น ภาษา สิ่งแวดล้อมทางจิตวิญญาณและทางธรรมชาติ และวงศาคณาญาติ
  - ข้อมูลเกี่ยวกับสภาพปัญหาและความต้องการของเด็กไทย

- แนวโน้มของสังคมและเด็กไทยในอนาคต
2. แนวคิด หลักการ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก และได้
รับการยอมรับในระดับสากล ได้แก่
- แนวคิดทั่วไปเกี่ยวกับการศึกษา ได้แก่ แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนามนุษย์ และแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเด็กโดยครอบครัว
  - แนวคิดเกี่ยวกับการศึกษาปฐมวัย ประกอบด้วย แนวคิดเกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก แนวคิดเกี่ยวกับการเรียนรู้ และแนวคิดเกี่ยวกับการเล่นของเด็กปฐมวัย

กระบวนการ

องค์ความรู้ที่ได้เป็นผลมาจากการดำเนินงานตามกระบวนการ
ดังนี้

1. ขั้นการสร้างหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย
คณะกรรมการวิจัยรวบรวมข้อมูลพื้นฐานทั้งของไทยและต่างประเทศ
วิเคราะห์แนวคิดที่ใช้เป็นฐานของการวิจัย และกำหนดเป็นหลักการใน
การพัฒนาเด็ก

2. ขั้นการสร้างรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทย
โดยกำหนดกรอบความคิด โครงสร้าง เนื้อหา วิธีการและกิจกรรมการ
พัฒนาเด็กให้สอดคล้องกับหลักการในการพัฒนาเด็กที่กำหนดไว้ แล้ว
เสนอให้ผู้ทรงคุณวุฒิ ผู้เชี่ยวชาญและผู้มีประสบการณ์ได้พิจารณาให้
ความคิดเห็นและข้อเสนอแนะ แล้วนำข้อมูลที่ได้มาปรับปรุงรูปแบบ
ให้สมบูรณ์ขึ้น

3. ขั้นการทดลองใช้หลักการและรูปแบบที่พัฒนาขึ้น โดยการ
พัฒนาสื่อตามที่รูปแบบนำไปทดลองใช้ในหมู่บ้านชนบทของไทยใน 4
ภาคภูมิศาสตร์ และเก็บข้อมูล วิเคราะห์ข้อมูลและสรุปผล

4. ขั้นการเผยแพร่ผลงานวิจัย โดยจัดพิมพ์ผลงานเผยแพร่ในประเทศไทยและแปลผลงานเป็นภาษาอังกฤษ จัดพิมพ์เผยแพร่ในต่างประเทศ

ผลงานวิจัยอันเป็นองค์ความรู้ : หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

1. ผลการพัฒนาหลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย

1.1 หลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ซึ่งเป็นผลจากการบูรณาการข้อมูล 4 ด้าน คือ หลักการทางพระพุทธศาสนา หลักการทางวัฒนธรรมไทย หลักการทางการศึกษาปฐมวัย และข้อมูลเกี่ยวกับความต้องการ ปัญหาและแนวโน้มของสังคมไทยและเด็กไทย มีทั้งสิ้น 4 หมวด รวม 123 ข้อ ดังนี้

- หลักการทั่วไปในการพัฒนาเด็ก มีจำนวน 8 ข้อ
- หลักการในการเตรียมครอบครัวเด็ก มีจำนวน 8 ข้อ
- หลักการในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย รวม 94 ข้อ จำแนกเป็น หลักการทั่วไปในการส่งเสริมพัฒนาการของเด็กปฐมวัย มี 24 ข้อ และหลักการในการส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ของเด็กปฐมวัย 70 ข้อ

- หลักการในการพัฒนาผู้เกี่ยวข้องกับการพัฒนาเด็ก 13 ข้อ

1.2 รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย ที่พัฒนาขึ้นโดยยึดหลักการพัฒนาเด็กปฐมวัยมี 2 รูปแบบ คือ

1) รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัย ตามวิถีชีวิตไทย โดยครอบครัวเป็นรูปแบบที่มุ่งพัฒนาเด็กวัย 0-3 ปี ผ่านทางการพัฒนาพ่อ แม่ หรือผู้เลี้ยงดูเด็ก รูปแบบนี้ได้จัดทำสาระเกี่ยวกับการอบรม

เลี้ยงดูเด็กที่จำเป็นและสอดคล้องกับหลักการที่เป็นพื้นฐาน และได้พัฒนาสื่อต่างๆ ให้พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กได้ศึกษาประกอบด้วยหนังสือชุดการอบรมเลี้ยงดูเด็กเล็กจำนวน 37 เล่ม เทปเสียงบรรยายสาระในหนังสือจำนวน 37 ตลับ และปฏิทินสรุปสาระสำคัญจากหนังสือ 37 เล่ม โดยการให้บุคคลในชุมชนที่มีความสามารถทำหน้าที่จัดการศึกษาต่อเนื่องให้พ่อแม่ผู้เลี้ยงดูเด็กได้มาศึกษาร่วมกัน จัดสัปดาห์ละครั้งต่อเนื่องกันเป็นระยะยาว โดยดำเนินการตามกระบวนการและสื่อที่ให้ไว้ตามคู่มือการอบรมผู้เลี้ยงดูเด็ก การศึกษาในลักษณะนี้สามารถช่วยพัฒนานิสัยการเรียนรู้และกระบวนการเรียนรู้ของพ่อแม่ไปพร้อมๆ กับการพัฒนาความรู้ความเข้าใจและการปฏิบัติเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ทั้งยังช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์และความร่วมมือในครอบครัวด้วย

2) รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย เป็นรูปแบบที่มุ่งพัฒนาเด็กวัย 3-6 ปี ผ่านทางการพัฒนาผู้ดูแลเด็ก รูปแบบนี้ได้กำหนดกิจกรรมประจำวันของเด็ก ซึ่งได้จัดไว้อย่างมีหลักการและมีสัดส่วนสมดุลกันในเรื่องต่างๆ ที่จะช่วยให้เด็กมีพัฒนาการทุกด้านรวมทั้งเสนอแนะวิธีการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้ให้แก่เด็ก ซึ่งมีทั้งการให้เด็กได้ลงมือปฏิบัติเป็นวิถีชีวิต ได้เรียนรู้แบบธรรมชาติจากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคล สื่อ และสิ่งแวดล้อมต่างๆ และได้เรียนรู้จากการสอนโดยตรงซึ่งผู้ดูแลเด็กสามารถเรียนรู้ได้จากการฝึกปฏิบัติในการทำงานจริง โดยได้รับการนิเทศจากผู้นิเทศที่มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการพัฒนาเด็ก ซึ่งจะนิเทศให้ผู้ดูแลเด็กสามารถปฏิบัติงานได้ ตามคู่มือการจัดกิจกรรมและประสบการณ์การเรียนรู้สำหรับเด็กปฐมวัย

2. ผลการทดลองนำร่องการใช้ รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย สรุปได้ดังนี้

- หลักการที่ใช้เป็นพื้นฐาน ในการพัฒนารูปแบบมีความเหมาะสม รูปแบบการอบรมเลี้ยงดูเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยโดยครอบครัว เอื้ออำนวยให้คนในชุมชนสามารถช่วยกันพัฒนาพ่อแม่ หรือผู้เลี้ยงดูเด็กในชุมชนให้มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กได้ดี แม้ว่าผู้เลี้ยงดูเด็กจะมีพื้นฐานทางการศึกษาไม่เกินประถมศึกษาปีที่ 6 อย่างไรก็ตาม ผลจากความรู้ความเข้าใจของพ่อแม่เกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กที่ส่งผลถึงตัวเด็กนั้น ยังไม่สามารถสรุปได้ชัดเจน จำเป็นต้องติดตามต่อไป
- รูปแบบการจัดการศึกษาปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยมีความเหมาะสม สามารถช่วยให้ผู้ดูแลเด็กจัดการศึกษาให้แก่เด็กได้ดีขึ้น แม้ว่าผู้ดูแลเด็กจะมีความรู้ที่จำกัด และมีปัญหาหลายประการ เช่น จำนวนเด็กมีมาก อาคารสถานที่ไม่เอื้ออำนวย วัสดุอุปกรณ์การสอนมีน้อย

ผลจากการทดลองนำร่องการใช้รูปแบบเสนอแนะ 2 รูปแบบดังกล่าวนี้ว่าประสบผลสำเร็จในภาพรวม แต่ยังต้องการการปรับปรุงและการดำเนินการต่อไปในจุดที่ยังไม่สมบูรณ์ เนื่องจากเวลาจำกัดงานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยและพัฒนา การพัฒนาจึงได้ดำเนินการต่อไป โดยปัจจุบันคณะผู้วิจัยกำลังดำเนินการต่อเนื่องเป็นโครงการที่ 7 เพื่อติดตามผลการใช้รูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทยต่อไป

บรรณานุกรม

ทิศนา แวมมณี และคณะ หลักการและรูปแบบการพัฒนาเด็กปฐมวัย
ตามวิถีชีวิตไทย กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,
2536 (พิมพ์ครั้งที่ 2)

ทิศนา แวมมณี และคณะ รายงานการวิจัยเรื่อง หลักการและรูปแบบ
การพัฒนาเด็กปฐมวัยตามวิถีชีวิตไทย หน่วยปฏิบัติการวิจัยการ
ศึกษาปฐมวัย ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย เอกสารเย็บเล่ม, 2536

การศึกษาแบบนีโอฮิวแมนนิส (Neo-Humanist Education)

ความเป็นมา

จุดเริ่มของแนวคิดนี้ มาจากโยคีชาวอินเดียผู้ยิ่งใหญ่ พี. อาร์. ซาร์การ์ (P.R. Sarkar) ที่นำศาสตร์ทางตะวันออกกับความทันสมัยแบบตะวันตกมาผสมผสานเข้าด้วยกัน เช่น มีการให้เด็ก ๆ ฝึกสมาธิทำโยคะ ขณะเดียวกันก็ใช้เสียงเพลงและวิธีการสอนใหม่ๆ รวมเข้าไปด้วย โดยให้ความสำคัญกับการเรียนการสอนในเด็กเล็กกว่า

กิ่งไม้อ่อนสามารถจะถูกตัดหรือปรับให้อยู่ในรูปแบบใดก็ได้ ส่วนกิ่งไม้แก่จะต้องใช้ความพยายามอย่างยิ่งยวด ในการตัดหรือปรับให้อยู่ในรูปแบบที่เหมาะสม ซึ่งก็อาจหักหรือเสียหายได้โดยง่าย นี่คือเหตุผลสำคัญที่เราควรให้ความสนใจการศึกษาในระดับอนุบาลยิ่งกว่าการศึกษาระดับใดๆ ทั้งสิ้น

โดย รศ.ดร.เกียรติวรรณ อมาตยกุล ภาควิชาการศึกษานอกโรงเรียน
คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

หลักการ

สิ่งแวดล้อมและการศึกษาในวัยต้นๆ ของชีวิต มีอิทธิพลเป็นอย่างยิ่งต่อความเฉลียวฉลาด คุณธรรมและความสุขของคนเรา

โดยเชื่อว่าความเก่ง ความฉลาด ซึ่งเป็นศักยภาพที่มีอยู่ในตัวมนุษย์ แต่มนุษย์ดึงศักยภาพดังกล่าวออกมาใช้แค่ 5-10 เปอร์เซ็นต์เท่านั้น ทั้งๆ ที่มนุษย์สามารถพัฒนาศักยภาพตัวเองได้สูงสุดมากกว่านี้ และเชื่อว่าความเป็นคนที่สมบูรณ์นั้นเกิดจากศักยภาพที่สำคัญ 4 ด้าน คือ

1. ร่างกาย (PHYSICAL) จะต้องแข็งแรง
  2. จิตใจ (MENTAL) ถ้ารูปร่างดีแข็งแรง แต่จิตใจไม่มีความเชื่อมั่นในตัวเอง ตัดสินใจด้วยตัวเองไม่ได้ ไม่มีความเป็นตัวของตัวเอง ไม่มีความคิดสร้างสรรค์ ก็ไม่มีประโยชน์
  3. ความมีน้ำใจ (SPIRITUAL) มีความรักให้กับคนอื่นในวงกว้าง ช่วยเหลือคนอื่นโดยที่ไม่หวังผลตอบแทน มีความเมตตาที่ยิ่งใหญ่ มีใจที่เปิดกว้าง
  4. วิชาการ (ACADEMIC) ถ้าเราไม่มีวิชาการ ไม่มีความรู้ ก็ไม่มีทางที่เราจะมีอะไรมาบำรุงตัวเอง
- ทั้ง 4 ด้านคือหลักการสู่ความเป็นคนที่สมบูรณ์ การศึกษาที่ดีจะต้องจัดให้ครบทั้งหมดนี้

กระบวนการ

เพื่อไปถึงเป้าหมายความเป็นคนที่สมบูรณ์ กิจกรรมที่ทำในโรงเรียนนี้โออีวแมนนิสจะต้องสอดคล้องกับหลัก 4 ข้อ คือ คลื่นสมองต่ำ การประสานของเซลล์สมอง ภาพพจน์ต่อตัวเอง และการให้ความรัก ซึ่งต้องไปด้วยกัน เด็กจึงจะไปในทิศทางที่ดี

1. **คลื่นสมองต่ำ** นักวิทยาศาสตร์ได้ประดิษฐ์เครื่องมีวัดคลื่นสมอง ซึ่งสามารถตรวจพบว่าประสิทธิภาพการทำงานของคนเราจะแปรเปลี่ยนไปตามคลื่นสมองที่เราส่ง ยิ่งต่ำลงมากเท่าไรจะยิ่งมีประสิทธิภาพดีขึ้นเท่านั้น เพราะเราจะมีความสงบทางจิตใจ อารมณ์ดี ใจเย็น มีความคิดสร้างสรรค์สูง เกิดสมาธิ จิตใจเป็นหนึ่งเดียว ไม่ฟุ้งซ่านไม่วกแวก กิจกรรมจึงต้องสร้างให้เด็กเกิดภาวะคลื่นสมองต่ำมากที่สุด เช่น ก่อนเข้าห้องเรียน เด็กๆ ใต้ฝึกทำโยคะ นั่งสมาธิ อันถือเป็นการเตรียมความพร้อมให้เขาเรียนหนังสือได้อย่างสบายใจ และมีความสุขในการรับรู้

โยคะและสมาธิ จะช่วยให้กล้ามเนื้อและประสาทผ่อนคลาย ขณะเด็กทำโยคะจิตใจเขาจะเป็นหนึ่งเดียว เรื่องอะไรที่วุ่นวายจะค่อยสงบลงๆ การเล่นนิทาน การกอด เสียงเพลง และทำที่ คำพูดจากคนรอบข้าง ก็มีส่วนทำให้คลื่นสมองต่ำได้เช่นเดียวกัน ถ้าเด็กอยู่ในใกล้คลื่นสมองต่ำ เขาก็จะต่ำด้วย แต่ถ้าใกล้คนที่คลื่นสมองสูง อารมณ์เขาก็พลอยรุนแรงสูงตามไปด้วย ดังนั้น บทบาทของครูจึงเป็นเรื่องสำคัญ ครูต้องอารมณ์เย็น ยิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาไพเราะพูดให้กำลังใจ และไม่พูดในแง่ลบ

อาหารการกินก็มีส่วนต่อคลื่นสมองของคนเราด้วยเช่นกัน ยิ่งถ้าเป็นอาหารธรรมชาติมากเท่าไร จะยิ่งส่งผลดีมากขึ้น อาหารที่โรงเรียนจึงเป็นแบบกึ่งมังสวิรัตไม่กินเนื้อสัตว์ใหญ่ เช่น หมู เนื้อ แต่กินเนื้อสัตว์เล็กตั้งแต่ไก่ลงมา เน้นผัก ผลไม้ นมและตีมน้ำมากๆ

2. **การประสานของเซลล์สมอง** เราเคยเชื่อว่าความฉลาดมาจากพันธุกรรม พ่อเก่ง แม่เก่ง ลูกจะออกมาเก่ง แต่แนวคิดนีโอฮิวแมนนิสมีความเห็นต่างออกไปจากนั้น โดยเชื่อว่าความฉลาดสามารถฝึกฝนกันได้ ไม่ขึ้นอยู่กับกรรมพันธุ์ แต่ขึ้นกับสิ่งแวดล้อมมากกว่า ว่าได้มีส่วนช่วยทำให้เซลล์สมองประสานกันมากน้อยแค่ไหน

การที่คนไหนจะฉลาดหรือไม่ฉลาด เกิดจากเซลล์สมองประสานเข้าด้วยกันหรือที่เรียกว่าเซลล์ประสานประสาท ถ้าใครมีมาก ๆ คนนั้นจะฉลาด เรียนรู้เรื่องต่างๆ ได้เร็ว อย่างเรามีเพื่อน ทำไมบางคนอ่านหนังสือสิบนาที จำได้หมด แล้วเรากลับจำไม่ได้ มีการค้นพบว่าเซลล์ประสานประสาทจะขยายตัวได้ดี เมื่อมือกับเท้าของเราทำงานมาก เพราะปลายประสาทจะอยู่ตรงส่วนนี้มาก ฉะนั้นในแนวคิดนี้จึงให้เด็กเรียนๆ เล่นๆ เรียนก็จริง แต่ต้องได้เคลื่อนไหวด้วย ดังนั้นกิจกรรมจึงมุ่งให้เด็กได้ออกนอกห้อง ได้ปีนป่าย ได้วิ่งเล่น เพื่อให้มือกับเท้าทำงานมากที่สุด

นีโอฮิวแมนนิสจะไม่เชื่อเรื่องให้เด็กเรียนอย่างเดียว หรือเล่นอย่างเดียว เพราะในช่วง 3-6 ปี จะเป็นช่วงที่สมองของคนเราเจริญเติบโตมากที่สุด ถ้าไม่ให้เรียนเสียเลย แล้วมาเรียนตอน 7-8 ขวบจะยิ่งช้าไป ดังนั้นจึงต้องเรียนบ้าง โดยกระจายให้เหมาะสม และใช้วิธีการที่จูงใจให้เด็กเรียนรู้ด้วยคลื่นอัลฟาหรือคลื่นสมองต่ำมากที่สุด

ส่วนวิธีการสอนแม้เป็นนามธรรม แต่ก็มีความเข้าใจอย่างมีระบบจากรูปธรรมง่ายๆ ไปสู่สิ่งที่เป็นรูปธรรมยากๆ แล้วจึงค่อยไปสู่นามธรรมโดยที่เด็กแทบจะไม่ต้องรู้ตัวเลย เช่น แทนที่เด็กจะต้องท่องตัวอักษรต่างๆ เขาก็จะรู้จักเจ้าตัวพวกนี้ผ่านเกม โดยวิ่งไปตามพื้นห้องให้เป็นรูปตัวอักษร ทำตัวเองให้เป็นรูปนั้น หรือเล่นเกมบัตรคำสนุกๆ และแทนที่จะต้องหลับหูหลับตาท่องตัวเลขมากมายอย่างไร้ความหมาย พวกเขาจะได้เรียนรู้การใช้จากของจริงเช่น นับตัวเลข จากลูกบัตถอย หรือผลไม้ ถ้าหากจะเรียนสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต ครูก็จะพาพวกเขาไปสัมผัสกับประสบการณ์จริงนอกห้องเรียน อาจพาไปดูปลาในบ่อ พาไปรู้จักสัญญาณไฟจราจรริมถนน เป็นต้น

3. ภาพพจน์ของตัวเอง (SELF CONCEPT) ความรู้สึกที่คนเรามีต่อตัวเอง ตามหลักจิตวิทยาสมัยใหม่พบว่าความรู้สึกที่มีต่อตัวเอง

จะส่งผลไปถึงความรู้สึกที่เรามีต่อคนอื่นด้วย ถ้าเรารู้สึกว่าตัวเองไม่ได้เรื่อง เราก็จะไม่เชื่อมั่นคนอื่น ความรู้สึกที่มาจากตัวเรามันมาจากประสาทสัมผัสทั้งห้า ที่เป็นตัวบันทึก โดยเฉพาะทางตากับทางหู เป็นเรื่องของจิตใต้สำนึก ซึ่งวัยเด็กเป็นวัยที่รับรู้สูงที่สุด ถ้าจิตใต้สำนึกบันทึกไว้แต่เรื่องด้านลบ ได้ยินคนรอบข้างพูดเรื่อย ๆ ว่าไม่เก่ง ชน เด็กเติบโตขึ้นก็จะกลายเป็นคนที่ไม่เก่ง ชน ชุ่มช้ำม เมื่อสภาพจิตใจมีต่อตัวเองเป็นลบ พฤติกรรมที่ออกมา ก็จะเป็นลบด้วย

ดังนั้น บทบาทของครูจึงเป็นเรื่องสำคัญ (กรณีเดียวกับเรื่องคลื่นสมองต่ำ) เชื่อว่าพฤติกรรมของครูคือบทเรียนที่ดีที่สุดของเด็ก เช่น ถ้าครูไม่กินผัก เด็กก็จะไม่กินผัก ถ้าครูพูดจาไพเราะ เด็กก็จะพูดจาไพเราะ แนวคิดนี้ไม่เชื่อว่าทำอย่างที่ครูสอน แต่อย่าทำอย่างที่ครูทำ ดังนั้นคนเป็นครูที่ดีจึงต้องสมบูรณ์พร้อมทั้งพฤติกรรมส่วนตัว และเทคนิคการสอนด้วย เด็กจึงจะเป็นคนที่สมบูรณ์แบบ

4. การให้ความรัก เปรียบเสมือนกับแก้วน้ำ ถ้าความรักของเด็กคนนั้นเต็ม มันย่อมไหลเผื่อแผ่ไปถึงผู้อื่น ตรงกันข้ามถ้าความรักของเขามีเพียงก้อนแก้ว เขาย่อมเรียกร้องต้องการการแสดงออกซึ่งความรักแก่เด็กที่จะทำให้เขาได้รับความรักกลับเต็ม

วิธีที่จะได้ความรัก

1. รอยยิ้ม ตามหลักจิตวิทยา การยิ้มคือการยอมรับในความ เป็นมนุษย์

2. คำชม การนำเอาข้อดีมาพูด

3. การสัมผัส ในเด็กวัย 3-6 ขวบต้องการสิ่งนี้มาก นักจิตวิทยา บอกว่าคนเราต้องการการสัมผัสอย่างน้อยวันละ 4 ครั้งเพื่อชีวิตที่ รอด 8 ครั้งเพื่อชีวิตที่อยู่อย่างปกติ และ 14 ครั้งเพื่อชีวิตที่ อยุ่อย่างมีความสุข ถ้าไม่ได้รับเลยเขาจะอารมณ์ไม่ดี หงุดหงิด ดังนั้นใน โรงเรียนนีโอฮิวแมนนิส ครูจึงกอดเด็กหลังเช็กชื่อในตอนเช้าเสมอ

การศึกษาวอลดอร์ฟ (Waldorf Education)

ความเป็นมา

รูดอล์ฟ สไตเนอร์ (1861-1925) นักปรัชญาผู้ก่อตั้งการศึกษาวอลดอร์ฟ เกิดเมื่อปี ค.ศ. 1861 ในฮังการี การศึกษาของเขาในช่วงต้น คือ วิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์ ผลงานเขียนในระยะแรกเกี่ยวข้องกับปรัชญาของคานต์ (Kant) ต่อมาเขาได้ศึกษาวิชาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติ ปรัชญา และวรรณคดี และศึกษางานของเกอเธ่อย่างลึกซึ้งจนสามารถเป็นบรรณาธิการงานเขียนทางวิทยาศาสตร์ของเกอเธ่และซิลเลอร์ นักปรัชญาชาวเยอรมันที่มีชื่อเสียง รูดอล์ฟ สไตเนอร์พัฒนาปรัชญาของเขาต่อมาอีก ด้วยการทำวิทยานิพนธ์ปริญญาเอกเรื่องทฤษฎีว่าด้วยความรู้ อันเป็นผลงานชิ้นสำคัญในชีวิต โดยได้รับการตีพิมพ์ในชื่อ *The Philosophy of Freedom* “ปรัชญา แห่งความเป็น

โดย ผศ.ดร.บุษบง ตันติวงศ์ คณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อิสระและหลุดพ้น” งานของเขาตั้งแต่นั้นจนถึงวาระสุดท้ายของชีวิต คือ การศึกษาเรื่องธรรมชาติของมนุษย์และการแสวงหาความจริง มนุษยปรัชญา (Anthroposophy) ซึ่งเขาพัฒนาขึ้น ถือเป็นศาสตร์แห่ง จิตวิญญาณ (Spiritual Science) ที่ก้าวพ้นความจำกัดของการแสวงหาความจริงเฉพาะจากการรับรู้ที่เป็นรูปธรรมตามปรัชญาของคานต์ ไปสู่การแสวงหาความจริงจากการรับรู้ของทั้งกายและจิต ทั้งที่เป็น รูปธรรมและนามธรรม ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่มีได้แยกจากอารมณ์ ความรู้สึก แต่อยู่คู่กันอย่างกลมกลืน จะนำมนุษย์ไปสู่ความเป็นหนึ่งเดียวกับสรรพสิ่ง นั่นคือ อิสระและการหลุดพ้น มนุษยปรัชญานี้เป็น พื้นฐานของการศึกษาวอลดอร์ฟ

โรงเรียนวอลดอร์ฟแห่งแรกตั้งขึ้นในช่วงเวลาแห่งความยากลำบากของชาวเยอรมัน หลังสงครามโลกครั้งที่ 1 ชาวเยอรมันพยายามแสวงหาวิธีการเปลี่ยนแปลงสังคมที่โหดร้ายทารุณต่อมนุษยชาติให้สิ้นไป เอมีล มอลต์ ผู้อำนวยการโรงงานยาสูบ วอล ดอร์ฟ-แอสโซเรีย ที่ สตูการ์ท เป็นนักอุตสาหกรรมที่ต้องการเปลี่ยนทิศทางของสังคมเสียใหม่ใน ค.ศ.1919 เขาได้เชิญสเตเนอร์ไปบรรยายแนวคิดของเขาให้คนงานในโรงงานฟังและได้รับคำขอร้องจากทางโรงงาน ให้เปิดโรงเรียนตามปรัชญาของเขาให้แก่บุตรหลานของคนงาน รวมทั้งเปิดหลักสูตรสำหรับการศึกษาผู้ใหญ่ด้วย

การศึกษาวอลดอร์ฟ เป็นส่วนหนึ่งของการเคลื่อนไหวตาม มนุษยปรัชญา(Anthroposophy)เพื่อฟื้นฟูวัฒนธรรมให้สามารถพัฒนา มนุษย์ให้ได้ถึงส่วนลึกที่สุดของจิตใจ การเคลื่อนไหวตามปรัชญานี้ก่อให้เกิดการพัฒนาในศาสตร์สาขาต่างๆ ที่เกี่ยวกับชีวิตมนุษย์ เพื่อนำไปใช้ในโรงเรียน ชุมชน และสังคมศาสตร์เหล่านั้นได้แก่ การแพทย์ เภสัชกรรม สถาปัตยกรรม เกษตรกรรม การธนาคารชุมชน วิทยา-ศาสตร์ธรรมชาติแบบเกอเธ่ การละคร ดนตรีและศิลปะ ศิลปะการ

เคลื่อนไหวแบบยูริธมี การศึกษา การศึกษาพิเศษ ศิลปะบำบัด
จิตวิทยาการแนะแนวแบบร่วมมือ

ตลอดเวลา 80 ปีที่ผ่านมานับตั้งแต่มีการก่อตั้งโรงเรียนวอล-
ดอร์ฟแห่งแรกขึ้น การศึกษาวอลดอร์ฟได้แพร่หลายไปทั่วโลก
ปัจจุบันมีโรงเรียนอนุบาลตามแนวนี้ 1087 โรงเรียนประถมศึกษา
และมัธยมศึกษา 640 โรงเรียน บำบัดกว่า 300 แห่ง และสถาบัน
ฝึกหัดครูกว่า 50 แห่ง ใน 56 ประเทศทั่วโลก

เป้าหมาย

เป้าหมายของการศึกษาวอลดอร์ฟ คือ ช่วยให้ผู้เรียนบรรลุ
ศักยภาพสูงสุดที่ตนมีและสามารถกำหนดความมุ่งหมายและแนวทาง
แก่ชีวิตของตนได้อย่างอิสระตามกำลังความสามารถของตน แต่ผู้เรียน
จะบรรลุศักยภาพสูงสุดของตนไม่ได้ ถ้าเขายังไม่มีโอกาสได้สัมผัสหรือ
ค้นพบส่วนต่างๆ หลายส่วนในตนเอง ด้วยเหตุนี้ การศึกษาวอลดอร์ฟ
จึงเน้นการศึกษาเรื่องมนุษย์และความเชื่อมโยงของมนุษย์กับโลกและ
จักรวาล การเชื่อมโยงทุกเรื่องกับมนุษย์ ไม่ใช่เพื่อให้มนุษย์ยึดตน
เอง (อัตตา) แต่เป็นการสอนให้ผู้เรียนรู้จักจุดยืนที่สมดุลของตนในโลก
มนุษย์ปรัชญาเน้นความสำคัญของการสร้างความสมดุลใน 3 วิถีทาง
ที่บุคคลสัมพันธ์กับโลก คือ ผ่านกิจกรรมทางกาย ผ่านอารมณ์ความ
รู้สึก และผ่านการคิด

การศึกษาวอลดอร์ฟ มุ่งพัฒนาเด็กให้เป็นมนุษย์ที่มีบุคลิกภาพ
ที่สมดุลกลมกลืน และให้เด็กได้ใช้พลังทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านสติ
ปัญญา ด้านศิลปะ และด้านการปฏิบัติอย่างพอเหมาะ

แนวคิดสำคัญ

1. แนวคิดเกี่ยวกับมนุษย์

มนุษย์มีชีวิตอยู่ใน 3 โลก คือ โลกแห่งวัตถุ (physical world) โลกแห่งความรู้สึก (soul world) และโลกแห่งจิตวิญญาณ (spiritual world) โดยผ่านร่างกาย (physical body) กายแห่งความรู้สึก (etheric body and astral body) และจิตวิญญาณ (spirit)

มนุษย์ก่อกำเนิดในโลกแห่งวัตถุ เติบโตผ่านโลกแห่งความรู้สึก และผลิบานในโลกแห่งจิตวิญญาณมนุษย์ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

1. **ร่างกาย (physical body)** เป็นส่วนที่พัฒนาอวัยวะรับรู้ความรู้สึก เพื่อเรียนรู้ความจริงในโลกแห่งวัตถุ และพัฒนาอวัยวะสำหรับการหยั่งรู้เพื่อเรียนรู้ความจริงในโลกแห่งจิตวิญญาณ ร่างกายมีคุณสมบัติร่วมกับธาตุต่างๆ ในโลก อันมีธาตุดิน น้ำ ลม ไฟ เป็นสำคัญ

2. **กายชีวิตหรืออินทรีย์แห่งปรมาณ (life or etheric body)** เป็นส่วนที่หล่อเลี้ยงร่างกายให้เจริญเติบโต มีคุณสมบัติแห่งชีวิตที่มนุษย์มีร่วมกับพืช

3. **กายแห่งผัสสะ (astral body)** เป็นส่วนที่ทำให้มนุษย์มีความรู้สึกนึกคิด มีคุณสมบัติแห่งสัญชาตญาณที่มนุษย์มีร่วมกับสัตว์

4. **จิตแห่งความรู้สึก (sentient soul)** เป็นดวงจิตที่รับรู้โลกภายนอก ผ่านกายแห่งผัสสะ (astral body) ทำให้เกิดความต้องการและความรู้สึกต่างๆ เช่น โลก โกรธ หลง ดวงจิตนี้ยังมีคุณสมบัติที่มนุษย์มีร่วมกับสัตว์

5. **จิตแห่งปัญญา (intellectual soul)** เป็นดวงจิตที่สูงกว่าดวงจิตแห่งความรู้สึก เนื่องจากมีความคิดเหตุผลเพิ่มขึ้นแต่ก็ยังพัวพันกับดวงจิตแห่งความรู้สึก ซึ่งยังมีความต้องการและความรู้สึกต่างๆ อยู่

6. **จิตสำนึก (consciousness or spiritual soul)** เป็นสำนึกที่ลึกลงไปในดวงจิต ซึ่งทำให้ดวงจิตปราศจากอคติ ไม่ว่าจะเป็นการ

รังเกียจเด็ดฉันทหรือการเข้าข้างพวกพ้อง

7. จิตวิญญาณแห่งตัวฉัน (spirit self) เป็นจิตวิญญาณของ
เอกัตบุคคลที่รับรู้โลกแห่งจิตวิญญาณผ่านการหยั่งรู้ (intuition) ที่เกิด
ขึ้นในตัวฉันเป็นผลจากภาพสะท้อนของความรู้สึกที่เกิดขึ้นภายในตัว
จากโลกของวัตถุ และจากภาพสะท้อนของความจริงและความดี
นิรันดร์จากโลกแห่งจิตวิญญาณ จิตวิญญาณแห่งตัวฉัน (spirit self)
เป็นกายแห่งผัสสะ (astral body) ที่พัฒนาแล้ว

8. จิตวิญญาณแห่งชีวิต (life spirit) เป็นพลังชีวิตของจิต-
วิญญาณ เช่นเดียวกับที่กายชีวิตหรืออินทรีย์แห่งปราณ (life or etheric
body) เป็นพลังชีวิตที่หล่อเลี้ยงรูปกาย (physical body) ให้เติบโต
รูปกายมีผิวกายจำกัดขอบเขต ทำให้แต่ละคนรู้สึกกับธาตุต่างๆ ในโลก
ไม่เหมือนกัน จิตวิญญาณก็มีผิวของจิตวิญญาณ (spiritual skin หรือ
auras heath) ซึ่งทำหน้าที่จำกัดหรือแยกขอบเขตของจิตวิญญาณของ
เอกัตบุคคลให้เป็นอิสระจากโลกของจิตวิญญาณ ในขณะที่ผิวกาย
จำกัดขอบเขตการเจริญเติบโตของรูปกาย ผิวของจิตวิญญาณ
(spiritual skin) สามารถขยายเพื่อรับการหล่อเลี้ยงความรู้จากโลกของ
จิตวิญญาณได้ไม่สิ้นสุด จิตวิญญาณแห่งชีวิต (life spirit) เป็นกาย-
ชีวิต (life body) ที่พัฒนาแล้ว

9. มนุษย์ที่มีจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ (spirit man)
เป็นผู้ที่มีจิตวิญญาณที่เป็นอิสระจากโลกของวัตถุและโลกของจิต
วิญญาณ มนุษย์ที่มีจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ได้รับการหล่อ
เลี้ยงทางจิตวิญญาณ จากจิตวิญญาณแห่งชีวิต (life spirit) ซึ่งอยู่ภาย
ใต้ผิวของจิตวิญญาณ (spiritual skin) เช่นเดียวกับที่รูปกาย (physical
body) ได้รับการหล่อเลี้ยงจากกายชีวิต (life or etheric body) มนุษย์
ที่มีจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ (spirit man) คือ รูปกาย
(physical body) ที่ผ่านการพัฒนาทางจิตวิญญาณแล้ว

2. ทฤษฎีพัฒนาการ

2.1 พัฒนาการของมนุษย์ในช่วงวัยแรกเกิด - 21 ปี

รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ได้แบ่งพัฒนาการตลอดชีวิตมนุษย์ไว้ช่วงละ 7 ปี ช่วงที่เด็กพัฒนาในระบบการศึกษา คือตั้งแต่แรกเกิดถึง 21 ปี ซึ่งครอบคลุมพัฒนาการ 3 ช่วงแรก มีลักษณะสำคัญต่อไปนี้

ช่วงอายุ	พัฒนาการของระบบในร่างกาย	กิจกรรมภายใน	ระดับการตระหนักรู้ขณะเรียน	สิ่งสำคัญต่อการเรียนรู้	การเรียนรู้ที่จำเป็น
0-7	ระบบย่อยอาหารและการเจริญเติบโตของแขนขาเพื่อสร้างรูปร่าง	ความมุ่งมั่นตั้งใจ (willing)	ไม่รู้ตัว	ความประทับใจในผู้ที่เป็นตัวแบบ	จำเป็นต้องเรียนรู้ว่าโลกนี้ดี
7-14	ระบบการหายใจและการเต้นของหัวใจ เพื่อสร้างพื้นอารมณ์	ความรัก (feeling)	กึ่งฝัน	ความรักในผู้นำ	จำเป็นต้องเรียนรู้ว่าโลกนี้งดงาม
14-21	ระบบประสาทเพื่อสร้างการคิดเหตุผล	ความคิด (thinking)	รู้ตัว	ความศรัทธาในความถูกต้องของอุดมคติ	จำเป็นต้องเรียนรู้ว่าโลกนี้เป็นจริง

2.2 ความรู้สึกของมนุษย์กับพัฒนาการในแต่ละช่วงวัย

ประสบการณ์ที่ทำให้เด็กได้รับรู้ความรู้สึกต่างๆ ในแต่ละช่วงวัย จะเป็นพื้นฐานของพัฒนาการของช่วงวัยที่สูงขึ้น รูดอล์ฟ สไตเนอร์ ได้กล่าวถึงความรู้สึกของมนุษย์ว่าประกอบด้วยด้านต่างๆ ดังนี้

1. ความรู้สึกจากการสัมผัส (sense of touch)
2. ความรู้สึกแห่งชีวิต (sense of life) หมายถึง ความรู้สึกสุขทุกข์
3. ความรู้สึกจากการเคลื่อนไหว (sense of movement)
4. ความรู้สึกสมดุลของร่างกาย (sense of balance)
5. ความรู้สึกจากการได้กลิ่น (sense of smell)
6. ความรู้สึกจากการลิ้มรส (sense of taste)
7. ความรู้สึกจากการเห็น (sense of sight)
8. ความรู้สึกถึงอุณหภูมิ (sense of temperature)
9. ความรู้สึกจากการได้ยิน (sense of hearing)
10. การรู้สึกถึงความหมายของถ้อยคำ (sense of words)
11. การรู้สึกถึงความคิด (sense of thought)

สำหรับช่วงวัยแรกเกิดถึง 7 ปี ประสบการณ์ที่ทำให้เกิดความรู้สึก 4 ด้านแรกจะช่วยให้เด็กพัฒนาความรู้สึกที่สัมผัสกับโลกที่เป็นจริงรอบตัวอย่างมั่นใจและเป็นสุข กล่าวคือ

ความรู้สึกจากการสัมผัส จะทำให้เด็กไม่ขาดกลัว
ความรู้สึกแห่งชีวิต จะทำให้เด็กรู้จักความสุข แจ่มใส
ความรู้สึกจากการเคลื่อนไหว จะทำให้เด็กรู้สึกเป็นอิสระ
ความรู้สึกสมดุลของร่างกาย จะทำให้เด็กรู้สึกปลอดภัยและสงบ
ภายใน

ความรู้สึก 4 ด้านดังกล่าวนำไปสู่การพัฒนาความมุ่งมั่นตั้งใจ (willing) ซึ่งเป็นพัฒนาการพื้นฐานของปฐมวัย

ความรู้สึกที่ 5-8 จะช่วยให้เด็กวัย 7-14 ปี ละเอียดอ่อนต่อความรู้สึก อันนำไปสู่การพัฒนาความรู้สึก (feeling) ซึ่งเป็นพัฒนาการพื้นฐานของเด็กวัยนี้

ความรู้สึกที่ 9-11 จะช่วยให้คนหนุ่มสาววัย 14-21 ปี รู้สึกรับผิดชอบ อันนำไปสู่การพัฒนาความคิด (thinking) ซึ่งเป็นพัฒนาการพื้นฐานของวัยนี้

กระบวนการ

1. การจัดการศึกษา

❖ การศึกษาต้องพัฒนามนุษย์ไปสู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ ด้วยการพัฒนาให้มนุษย์เข้าถึงสัจธรรม

เด็กวัยแรกเกิดถึง 7 ปี เรียนรู้ด้วยการกระทำ ดังนั้นการสอนต้องเน้นให้เด็กมุ่งมั่นตั้งใจ กับการกระทำที่ดี

เด็กวัย 7-14 ปี เรียนรู้จากความประทับใจ ดังนั้นการสอนต้องเน้นให้เด็กรู้สึกถึงความงาม

เด็กหนุ่มสาววัย 14-21 ปี เรียนรู้จากการคิด ดังนั้นการสอนต้องเน้นให้เด็กคิด จนเกิดปัญญาเห็นสัจธรรมและความจริงในโลก

❖ แม้ว่าพัฒนาการในแต่ละช่วงวัยจะมีลักษณะเฉพาะแตกต่างกัน แต่การศึกษาทุกระดับต้องพัฒนาร่างกายและจิตวิญญาณควบคู่กัน โดยให้เกิดความสมดุลในการเรียนรู้ด้วยกาย (การลงมือกระทำ) หัวใจ (ความรู้สึก ความประทับใจ) และสมอง (ความคิด)

❖ เนื่องจากเด็กวัยแรกเกิดถึง 7 ปี มีลักษณะที่เรียนรู้พร้อมกันไปทั้งตัวโดยการเลียนแบบที่มีใช่เฉพาะท่าทางภายนอก แต่เลียนแบบลึกลงไปในจิตวิญญาณ โดยที่เด็กเองไม่รู้ตัว ในวัยนี้ความดีงามของผู้ใหญ่รอบข้างจะซึมเข้าไปในตัวเอง ช่วยให้เด็กพัฒนาความมุ่งมั่นในสิ่งดีงาม ดังนั้น การศึกษาสำหรับเด็กปฐมวัยจึงยึดหลักต่อไปนี้

1. การทำซ้ำ (repetition) เด็กควรได้มีโอกาสทำสิ่งต่างๆ ซ้ำแล้วซ้ำเล่าจนการกระทำนั้นซึมลึกลงไปในร่างกายและจิตจนเป็นนิสัย
2. จังหวะเวลาที่สม่ำเสมอ (rhythm) กิจกรรมในโรงเรียน ต้องเป็นไปตามจังหวะเวลาที่สม่ำเสมอ เหมือนลมหายใจเข้า-ออก ยาม จิตใจสงบและผ่อนคลาย เด็กจะได้รู้สึกมั่นคงปลอดภัย
3. ความเคารพและการน้อมรับคุณค่าของทุกสิ่ง กิจกรรม และสื่อธรรมชาติที่จัดให้เด็กเพื่อให้เด็กเคารพและเห็นคุณค่าของสิ่งต่างๆ ที่เกื้อหนุนชีวิตมนุษย์ ความเคารพและน้อมรับคุณค่าของสิ่งต่างๆ จะเป็นแก่นของจริยธรรมตลอดชีวิตของเด็ก

2. บทบาทครู

ครูอนุบาลตามแนวออลดอร์ฟ นอกจากเป็นแบบอย่างของความมุ่งมั่นตั้งใจให้แก่เด็กแล้ว ยังมีบทบาทสำคัญอื่นๆ ได้แก่ การสังเกต เด็กขณะที่เด็กเรียน ไตร่ตรองความเจริญก้าวหน้าและปัญหาของเด็ก หลังสอนและก่อนสอน การทำงานกับพ่อแม่เพื่อให้เกิดความเข้าใจกัน และกันในฐานะผู้ร่วมกรุยทางชีวิตให้แก่เด็ก การปฏิบัติสมาธิ การทำ กิจกรรมศิลปะวัฒนธรรมและกิจกรรมอื่นๆ เพื่อพัฒนาตนเอง

ในแต่ละวัน ครูอนุบาลเป็นบุคคลที่สำคัญที่สุดในชีวิตของเด็ก ขณะอยู่ที่โรงเรียน ความคิด ความรู้สึกและความมุ่งมั่นตั้งใจของครู ถ่ายทอดสู่เด็กโดยตรงด้วยพลังทั้งหมดในตัวครู ไม่ใช่เพียงผู้อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้ด้วยตนเองของเด็ก ครูมิใช่เป็นผู้เรียกร้อง หรือสร้างกฎเกณฑ์การกระทำของเด็ก แต่ครูเป็นผู้ส่งพลังความมุ่งมั่น ที่มีในตัวทั้งหมดให้แก่เด็ก โดยการเป็นแบบอย่างของบุคคลที่พัฒนา ความเป็นมนุษย์ในตนเองตลอดเวลา พลังความมุ่งมั่นตั้งใจของครูจะเป็นรากฐานสำคัญในการพัฒนากายและจิตวิญญาณของเด็กทั้งในวัยเด็กและวัยผู้ใหญ่

3. การจัดบรรยากาศ

เนื่องจากเด็กวัยแรกเกิดถึง 7 ปี เป็นวัยที่เรียนรู้จากการเลียนแบบ ซึ่งการเลียนแบบนี้มิใช่เป็นการเลียนแบบอย่างผิวเผินเพียงแต่ท่าทาง หรือคำพูด แต่เป็นการเลียนแบบลึกลงไปถึงอารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด สิ่งที่เด็กเลียนแบบไปในช่วงนี้จะฝังลึกลงไป在孩子และจะหล่อหลอมเด็กทั้งทางกายและจิตวิญญาณ การเรียนรู้ของเด็กเป็นการเรียนผ่านจิตใต้สำนึก เพราะฉะนั้นสิ่งที่เด็กเรียนรู้ไปจะส่งผลต่อสุขภาพกาย กริยาท่าทาง อารมณ์ ความรู้สึกนึกคิด โดยไม่รู้ตัวและจะฝังแน่นไปจนโต การจัดการศึกษา เพื่อเด็กจึงต้องคัดเลือกแต่สิ่งที่ดีงามให้แก่เด็ก และปกป้องเด็กจากสิ่งที่จะทำลายความบริสุทธิ์ไว้เดียงสา ซึ่งเป็นความดีงามที่ติดตัวเด็กมา

ด้วยแนวคิดดังกล่าว การจัดบรรยากาศภายในห้องเรียน อาคารเรียนและบริเวณโรงเรียนจึงเป็นองค์ประกอบสำคัญของการศึกษาวอลดอร์ฟ ความงดงามของธรรมชาติจะปรากฏอยู่ ทั้งกลางแจ้งและภายในอาคาร ภาพศิลปะ งานปฏิมากรรม กลิ่นหอมของธรรมชาติเป็นส่วนที่ทำให้บรรยากาศสงบและอ่อนโยน

ทฤษฎีเกี่ยวกับสีของเกอเธ่ และสถาปัตยกรรมตามแนวมนุษยปรัชญา เป็นพื้นฐานในการจัดบรรยากาศการเรียนรู้สำหรับเด็กในศาสตร์ด้านการศึกษา สีที่เหมาะสมกับเด็กแรกเกิดถึง 7 ปี คือ สีส้มอมชมพู เพราะเป็นสีที่นุ่มนวลทำให้เด็กรู้สึกถึงความรักความอบอุ่น และช่วยให้ร่างกายสดชื่นแจ่มใส ไม่เคร่งเครียดอ่อนล้า ในขณะที่เดียวกันก็ช่วยให้เด็กสงบมีสมาธิต่อจินตนาการและความคิดสร้างสรรค์ของตน ไม่ตื่นเต้นลุกลี้ลุกลอนจนไม่สามารถอยู่นิ่งได้

แสง ที่พอเหมาะกับเด็กอนุบาล คือ แสงธรรมชาติที่ไม่จ้าเกินไป หรือมืดทึมเกินไป แสงที่จ้าเกินไปทำให้เกิดความร้อน และเด็กจะ

ขาดสมาธิ ม่านผ้าจะช่วยกรองแสงให้อยู่ในระดับที่พอเหมาะ ถ้าห้องมืดเกินไปควรใช้ไฟที่แสงสว่างเช่นเดียวกับแสงอาทิตย์ โดยเปิดไฟหรือตั้งโคมไฟในบางจุดที่จำเป็น ไม่จำเป็นต้องเปิดไฟทั่วทั้งห้อง การทำกิจกรรมในห้องที่มีแสงตามธรรมชาติ ช่วยให้เด็กปรับตัวให้เรียนรู้ โดยไม่ต้องอาศัยสิ่งเร้าเกินจำเป็น

เสียง เป็นสิ่งเร้าที่เด็กไม่สามารถหลีกเลี่ยงได้ เมื่อเด็กเห็นแสงหรือสีที่รุนแรงเกินไป เด็กสามารถหลบตาหรือหันไปทางอื่นได้ แต่เด็กจะไม่สามารถหลีกเลี่ยงเสียงที่ดังหรือเร้าเกินไปได้ เด็กอาจจะยกมือขึ้นอุดหู แต่ก็ทำได้ชั่วคราว ดังนั้นเสียงที่เป็นโทษเหล่านั้นก็จะเข้าสู่ประสาท และจิตใจของเด็ก โดยเด็กไม่อาจปฏิเสธได้ เสียงที่ดังเกินไปและไม่ไพเราะจะรบกวนความสงบภายในของเด็ก ทำให้เด็กขาดสมาธิหลุดเหินโดยไม่รู้สาเหตุ เสียงที่ไพเราะอ่อนโยนและดังพอเหมาะช่วยให้จิตใจอ่อนโยน ด้วยเหตุนี้เสียงธรรมชาติ เช่น นกร้อง ลมพัด ใบไม้ ฝนตก เสียงดนตรีและเพลงที่ไพเราะอ่อนโยน และความเงียบเป็นส่วนสำคัญในการจัดบรรยากาศเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ผ่านทั้งจิตใต้สำนึกและจิตสำนึกของเด็กตลอดทั้งวัน

4. เนื้อหาสาระ

ในระดับปฐมวัย จะไม่มีการแบ่งเนื้อหาสาระเป็นวิชา แต่จะเป็นการจัดเนื้อหาสาระในรูปของประสบการณ์ในการเล่นและการดำเนินชีวิต ถ้าพิจารณาเนื้อหาสาระในแง่วิชาต่างๆ ก็จะพบว่าเนื้อหาสาระเหล่านั้นบูรณาการกันอย่างแน่นสนิทในกิจกรรมต่างๆ อย่างไรก็ตามการอธิบายเนื้อหาสาระเป็นวิชาอาจทำได้โดยสังเขปดังนี้

ภาษา

ในช่วงปฐมวัย ภาษาพูดเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด เพราะภาษาพูดสามารถสื่อเข้าไปถึงดวงจิตของเด็ก ครูทุกคนต้องผ่านการฝึกฝนในหลักสูตรฝึกหัดครูให้สามารถพูดได้ชัดเจน มีศิลปะในการใช้ภาษาได้อย่างไพเราะ ลึกซึ้ง เด็กจะได้คุ้นเคยและสั่งสมความรู้สึกรูปร่างซึ่งในความงดงามของรูปแบบและจังหวะของภาษา ครูใช้นิทานและคำประพันธ์เพื่อให้เด็กได้สัมผัสอารมณ์ความรู้สึกที่สามารถสื่อจากครูผ่านภาษาได้ เทพนิยายเป็นสื่อที่ครูใช้ในการเล่านิทาน เพราะเทพนิยายแฝงภูมิปัญญาและความจริงทางจิตใจที่เด็กเห็นภาพได้ ครูจะเล่านิทานปากเปล่า โดยอาจเล่นนิ้วมือหรือหุ่นง่ายๆ ประกอบ และจะไม่ใช้สื่อมากจนจำกัดจินตนาการของเด็ก ภาษาพูดของครูจะกระตุ้นให้เด็กสร้างจินตนาการภายในใจของแต่ละคน ทุกสิ่งมีชีวิตจิตใจพูดกันไม่ได้ ครูจะไม่เปิดเทปนิทานหรือเพลง เพราะภาษาจากสื่อเหล่านั้นเป็นภาษาที่ไม่มีชีวิตและไม่สามารถส่งพลังสัมผัสเข้าไปกระตุ้นการตอบสนองที่ละเอียดอ่อนในกายของเด็ก เมื่อเด็กได้ยินภาษาพูดนั้นได้ เด็กจะซึมซับเรื่องราวของเทพนิยายผ่านภาษาที่ไพเราะ จังหวะการเล่าที่นุ่มนวล ความประทับใจในสิ่งที่ดึงดูดที่ได้ยินได้ฟังจะฝังลึกในดวงจิตของเด็กไปจนโต นอกจากการเล่านิทาน ครูจะจัดแสดงละครหุ่นเป็นครั้งคราว บางครั้งเด็กก็ร่วมเล่นนิทานหรือแสดงละครหุ่นกับครู

สำหรับภาษาเขียน ยังไม่เน้นในวัยนี้เนื่องจากครูมุ่งพัฒนาให้เด็กใช้จินตนาการภายในใจให้ชัดเจน อย่างไรก็ตาม ครูก็เปิดโอกาสให้เด็กได้วาดภาพและ/หรือขีดเขียนอย่างอิสระ เพื่อถ่ายทอดความรู้สึก นึกคิดให้ปรากฏเป็นสัญลักษณ์ 2 มิติ ผลงานของเด็กมีทั้งที่เป็นภาพอย่างเดียว และภาพกับข้อความ เช่น ชื่อของเด็ก เด็กเรียนรู้ภาษาเขียนจากสิ่งแวดล้อมรอบตัว และในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะจากการเลียนแบบพฤติกรรมการอ่านเขียนในชีวิตจริงของผู้ปกครองและครู

คณิตศาสตร์และวิทยาศาสตร์

คณิตศาสตร์สำหรับเด็กปฐมวัย คือ ประสบการณ์ที่ได้เห็นว่า ทุกหนทุกแห่งในจักรวาล ในมนุษย์ ในธรรมชาติ มีคณิตศาสตร์อยู่ คณิตศาสตร์สัมพันธ์และเชื่อมโยงกับทุกสิ่ง และมีได้มีเนื้อหาเฉพาะ ส่วนที่เป็นแนวคิด แต่มีส่วนที่เป็นความรู้สึกควบคู่กันไปด้วย ของเล่น ที่เป็นวัสดุธรรมชาติ เช่น ทราย ก้อนหิน กรวด ฝา เชือก ที่ครูด เลือกและจัดทำเป็นของเล่นให้แก่เด็ก นอกจากแสดงให้เห็นความงดงามและน่ามหัศจรรย์ของธรรมชาติแล้ว ยังให้แนวคิดพื้นฐานทางเรขาคณิตเกี่ยวกับลักษณะต่างๆ ของวัตถุและรูปเรขาคณิตในสิ่งรอบตัว เมื่อเด็กจัดเก็บของเล่นเหล่านั้น เขาจะได้ฝึกทักษะการจำแนกและจัดกลุ่มกิจกรรมประจำวันตามหลักการทำซ้ำ ตามจังหวะเวลาที่สม่ำเสมอและการสังเกตและน้อมรับธรรมชาติจะทำให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะวิทยาศาสตร์จากการสังเกต และทำนายความเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติรอบตัวทุก ๆ วัน ตลอดเวลา

นอกจากนี้เด็กจะได้เรียนรู้แนวคิดด้านเวลา และทักษะการเชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสิ่งต่างๆ ทั้งในตัวและในธรรมชาติ การทำสวน เก็บเกี่ยว ทำและเสิร์ฟอาหารจะช่วยให้เด็กได้เรียนรู้ทักษะการวัดและนับ รวมทั้งแนวคิดพื้นฐานด้านการวัดและด้านจำนวน เด็กจะได้เรียนรู้ทักษะด้านการจัดกระทำข้อมูล สื่อความหมายข้อมูลและลงความเห็น ข้อมูลจากการเล่าเหตุการณ์ตามลำดับ และการอธิบายความเปลี่ยนแปลงตามธรรมชาติทั้งที่เกิดขึ้นเองและที่เขามีส่วนทำให้เกิด การเก็บเกี่ยว การซื้อขายแลกเปลี่ยนผลผลิตจากแปลงพืชผักกันเองภายในโรงเรียนและชุมชนช่วยให้เด็กได้เรียนรู้แนวคิดพื้นฐานด้านเวลาและเงิน การที่เด็กจะต้องประดิษฐ์ของเล่นเองทุกครั้งจากวัสดุธรรมชาติ จะทำให้เด็กได้พัฒนาทักษะการประดิษฐ์และออกแบบสิ่งของทุกครั้งที่เขาเล่น

ศิลปะ : การระบายสี การปั้นและการวาด

สีมีความสัมพันธ์กับความรู้สึก ดังนั้นสีจึงเป็นสื่อสำหรับประสบการณ์ของดวงจิต การมองสี คือ การมองเข้าไปในดวงจิต ดังนั้นครูจะให้เด็กใช้สีน้ำและสีขี้ผึ้งในการระบายสี และใช้ขี้ผึ้งสีในการปั้น ศิลปะในวัยนี้เพื่อให้เด็กมีประสบการณ์เกี่ยวกับสี เช่น เมื่อสีเหลืองอยู่ติดกับสีฟ้าจะรู้สึกอย่างไร เมื่อสีเขียวถูกล้อมด้วยสีแดง สิ่งที่เกิดขึ้นย่อมต่างกันเมื่อสีแดงถูกล้อมด้วยสีเขียว เมื่อสีต่างๆ กลมกลืนกัน ความมั่งคั่งงามจะเกิดขึ้น เช่น เมื่อสีแดงและสีเหลืองเข้าไป สีฟ้าและสีม่วงจะลดพลังลง เด็กปฐมวัยสามารถรู้สึกถึงคุณสมบัติของสีต่างๆ ได้โดยไม่ต้องโยงสีกับวัตถุที่มันอยู่ การใช้สีเป็นการจูงใจให้เกิดจินตนาการและการพัฒนาการมองให้เข้าไปถึงความรู้สึก ครูจะส่งเสริมให้เด็กระบายสี ปั้นขี้ผึ้งและมีความสุขกับสีโดยไม่จำเป็นต้องวาดหรือปั้นเลียนของจริง

ดนตรี

การสอนดนตรีในโรงเรียนอนุบาลวอลดอร์ฟ มิได้เน้นที่ความรู้ความสามารถทางดนตรีเป็นหลัก แต่เน้นที่การใช้ดนตรีเพื่อพัฒนากายและจิตของเด็กให้สมดุลกลมกลืน เสียงมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกและเป็นประสบการณ์ของดวงจิต เพราะการฟังเสียง คือการฟังดวงจิต เช่นเดียวกับการมองสี เป็นการมองเข้าไปในดวงจิต เพลงที่เหมาะสมสำหรับเด็กอนุบาลเป็นเพลงทำนองเพนทาโทนิค ซึ่งเป็นเสียงที่นุ่มนวลฟังแล้วเบาสบาย สื่อกับอารมณ์ความรู้สึกของเด็กได้ดี เด็กสามารถร้องได้ง่ายและรู้สึกสงบ เพลงพื้นบ้านในแทบทุกวัฒนธรรมเป็นทำนอง เพนทาโทนิค ซึ่งตามทฤษฎีของรูดอล์ฟ สไตเนอร์ถือว่าเป็นเสียงที่กลมกลืนกับธรรมชาติ ทำให้มนุษย์รู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับจักรวาลและจิตวิญญาณระดับสูงของตน ดังนั้นเพลงที่ครูใช้ในกิจกรรมประจำวัน

ตลอดทั้งวันมักเป็นเพลงเพนทาโทนิค อย่างไรก็ตามครูก็ใช้เพลงอื่นๆ ด้วย เพื่อสร้างความเชื่อมโยงทางดนตรีกับกิจกรรมที่บ้าน และโลกภายนอก

เพลงที่ใช้ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการร้อง โดยครูร้องด้วยเทคนิคของศีรษะ(head tone) ซึ่งช่วยทำให้เด็กสงบ เครื่องดนตรีที่ครูใช้ได้แก่ pentatonic harp, pentatonic recorder เครื่องดนตรีที่เด็กใช้มักเป็นเครื่องดนตรีที่สามารถเลียนเสียงธรรมชาติรอบตัวได้ เช่น

finger cymbal สำหรับเสียงนกหัวขวาน

glockenspiel สำหรับเสียงนกในดิงเกล

cuckoo's flute สำหรับเสียงนก cuckoo

การเคลื่อนไหว : ยูริธมี

ยูริธมี เป็นศิลปะการเคลื่อนไหวที่รูโดลฟ์ สไตเนอร์ได้พัฒนาขึ้น เป็นศิลปะการเคลื่อนไหวร่างกายที่แสดงให้เห็นกฎเกณฑ์และโครงสร้างภายในของภาษาพูดและดนตรี ยูริธมี จึงมีอีกชื่อหนึ่งว่าเสียงพูดและดนตรีที่มองเห็นได้ การฝึกยูริธมีช่วยจัดระเบียบและความกลมกลืน ทั้งกายและจิตระดับต่างๆ ยูริธมีสำหรับเด็กปฐมวัย มักเป็นคำกลอนที่ผูกเป็นนิทานหรือเรื่องเล่าสั้นๆ ที่ให้เด็กทำท่าประกอบ ท่าทางที่ออกแบบมานั้นจะมีความสมดุลเปรียบเหมือนกับมีท่าที่เป็นลมหายใจเข้าและลมหายใจออก การเรียนยูริธมีจะทำสัปดาห์ละ 1 ครั้ง โดยมีครูพิเศษที่ผ่านการฝึกหัดมาโดยเฉพาะเป็นผู้สอน

งานปฏิบัติ หัตถกรรมและงานทำสวน

งานปฏิบัติทำให้หลักสูตรวอลดอร์ฟ มีความสมดุลระหว่างวิชาที่ใช้พลังสมองและวิชาที่ต้องใช้มือ แขนและขา ตามทฤษฎีพัฒนาการของรูโดลฟ์ สไตเนอร์ เด็กแรกเกิดถึง 7 ปี จะพัฒนาระบบประสาท

ผ่านการเคลื่อนไหวร่างกาย มือ แขน และขา เด็กจะต้องมีประสบการณ์ที่ได้รับความรู้สึก 4 ด้านแรก คือ ความรู้สึกจากการสัมผัส ความรู้สึกแห่งชีวิต ความรู้สึกจากการเคลื่อนไหวและความรู้สึกสมดุลของร่างกายมากพอเพื่อให้มีพื้นฐานที่ดีสำหรับการพัฒนาการช่วงต่อๆ ไป ที่อาศัยความรู้สึกที่เหลืออีก 8 ด้าน

การที่บางคนต้องเคลื่อนไหว เช่น เดินไปมาขณะกำลังคิด แสดงว่าการเคลื่อนไหวร่างกายช่วยการทำงานของสมอง เมื่อเด็กใช้มือสร้างหรือประดิษฐ์ของเล่นเขาจะได้ฝึกสมาธิ ความวิริยะอุตสาหะ ความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และความรู้สึกชื่นชมในสิ่งที่ตนสร้างขึ้น เด็กจะตระหนักถึงความยากลำบากในการคิด และการทำงานซึ่งจะช่วยให้เห็นคุณค่าทุกคน และทุกสิ่ง

การทำสวน ช่วยให้เด็กได้สัมผัสกับพื้นโลกและเรียนรู้คุณค่าและความยิ่งใหญ่ของแผ่นดิน

5. กิจกรรมประจำวัน

กิจกรรมประจำวันของแต่ละโรงเรียน ย่อมแตกต่างกันไปตามสภาพและวัฒนธรรมของท้องถิ่น รวมทั้งการประยุกต์ใช้แนวคิดทฤษฎีของครู อย่างไรก็ตามโดยภาพรวม กิจกรรมในแต่ละวันของเด็กจะเรียบง่าย โรงเรียนอนุบาลเปรียบเหมือนครอบครัวใหญ่ ครูเปรียบเหมือนแม่ที่ดูแลบ้านอย่างมีความสุข อุปกรณ์การสอนที่เตรียมไว้ให้เด็กเล่นจะเป็นของเรียบง่าย เช่น แท่งไม้ ก้อนหิน กรวด เปลือกหอย เมล็ดพืช ด้าย และไหมสีต่างๆ พร้อมไม้สำหรับตัก กรอบไม้สำหรับทอผ้า สะติงสำหรับปักผ้า ตะกร้าเย็บผ้า ผ้าเส้นใยธรรมชาติสีและขนาดต่างๆ โต้ะและอุปกรณ์ทำงานไม้ อุปกรณ์ทำสวน ครูจะจัดเตรียมอุปกรณ์ต่างๆ โดยการวางแผนอย่างรอบคอบ แต่การจัดวางอุปกรณ์เหล่านี้จะดูเป็นธรรมชาติ งดงามและกลมกลืน ความเป็นอยู่ในชีวิตจริง

ครูจะกำหนดกิจกรรมแต่ละช่วงโดยคำนึงถึงหลักการ 3 ประการคือการทำซ้ำ จังหวะเวลาที่สม่ำเสมอ ความเคารพและน้อมรับคุณค่าของทุกสิ่ง ดังนั้นกิจกรรมประจำวันของโรงเรียนอนุบาลแต่ละแห่งก็จะยืดหยุ่นไปตามสภาพชีวิตในชุมชนนั้น ไม่จำเป็นต้องเป็นแบบแผนตายตัว

บรรณานุกรม

- Erziehungskunst, F. and Steiners, R. *การศึกษาเพื่อความ เป็นมนุษย์*, แปลโดย จันทรเพ็ญ พันธุ์โอสถ. เอกสารประกอบ นิทรรศการเนื่องในวาระแห่งการประชุมนานาชาติ ว่าด้วยการ ศึกษาสมัยที่ 44 ของยูเนสโก ณ เจนีวา. กรุงเทพฯ : ปัญญาทัย, 2538.
- Carlgrén, F. *Educational Towards Freedom*. England : Lathorn Press, n.d.
- Hechmann, H. A. *Garden for Children : A Danish Approach To Waldorf-Based Child Care*. New Hampshire, U.S.A. : A Center for Anthroposophy and the Waldorf Early Childhood Association of North America, n.d. Wilkinson, R. *Commonsense Schooling*. 4th ed. England : The Robinswood Press, 1990.
- Staley, B. *Waldorf Schools : Kindergarten and Early Grades*. Volume 1. New York : Murcyry Press, 1993.
- Staley, B. *The Cultivation of Thinking*. London : Prtoffset Limited, 1981.
- Staley, B. *The Curriculum of Rudolf Steiner School*. 8th ed. California, U.S.A. : Rudolf Steiner College Press, 1994

Staley, B. *The Inner Life*. London : PRT offset Limited, 1981.

Steiner, R. *Theosophy*. Creeger, C. E. (translator). New York :
Anthroposophy Press, 1994.

แนวคิดและแนวทางปฏิบัติ ในการสอนแบบมอนเตสซอรี

ความเป็นมา

ดร.มาเรีย มอนเตสซอรี (ค.ศ.1870-1952) ผู้ริเริ่มการสอนแบบมอนเตสซอรี เป็นผู้หญิงชาวอิตาลีคนแรกที่ได้รับปริญญาแพทยศาสตรบัณฑิตจาก University of Rome เมื่อจบการศึกษาได้มีโอกาสทำงานกับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญาและทางจิตที่คลินิกจิตแพทย์ของมหาวิทยาลัย จากการทำงานกับเด็กเหล่านี้ มอนเตสซอรีเกิดแนวคิดและเกิดการเรียนรู้ว่า ถ้าเด็กได้มีบางสิ่งบางอย่างที่จะจับต้องและบิด-หมุนด้วยมือ สมองย่อมทำหน้าที่ตอบสนองได้ มอนเตสซอรีจึงได้คิดวิธีการสอนขึ้นมาจากความเชื่อในการจัดการศึกษาให้แก่เด็กในวัยระยะเริ่มต้นว่า

โดย รศ.ดร.จีระพันธุ์ พูลพัฒน์ ภาควิชาประถมศึกษา คณะครุศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

“จุดมุ่งหมายในการให้การศึกษาระยะแรกนั้น ไม่ใช่
การเอาความรู้ไปบอกให้กับเด็ก แต่ควรเป็นการปลูกฝังให้
เด็กได้เจริญเติบโตไปตามความต้องการตามธรรมชาติ
ของเขา”

มอนเตสซอร์ได้ศึกษางานของ Edward Seguin ผู้ที่ริเริ่มในการ
พัฒนาระบบการศึกษาสำหรับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา
และงานของ Jean Itard ที่พัฒนาระบบการศึกษาสำหรับคนหูหนวก
ผนวกกับการที่ได้มีประสบการณ์ตรงในการทำงานกับเด็ก และพบว่า
การที่จะให้เด็กได้เจริญเติบโตไปตามขั้นตอนของความสามารถนั้น
ควรจะต้องพัฒนาการสอนให้สัมพันธ์กับพัฒนาการความต้องการ
ของเด็กที่ต้องการจะเป็นอิสระในขอบเขตที่กำหนดไว้ให้ ตลอดจนการ
จัดสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์และพิถีพิถัน

ดังนั้น การสอนแบบมอนเตสซอร์ จึงได้มาจากการสังเกตเด็ก
ในสภาพที่เป็นจริงของเด็ก ไม่ใช่สภาพที่ผู้ใหญ่ต้องการให้เด็กเป็น
จากการสังเกตเด็กจึงได้พัฒนาวิธีการสอน การจัดเตรียมสิ่งแวดล้อม
และอุปกรณ์การสอนต่างๆ ขึ้นมาใช้ โดยได้เริ่มต้นนำวิธีการสอน
ไปใช้กับเด็กที่มีความบกพร่องทางสติปัญญา ต่อมาได้พัฒนาและ
ทดลองทฤษฎีการสอนกับเด็กปกติที่ Casa Dei Bambini หรือ
Children's House ในปี ค.ศ.1907 เมื่อการสอนประสบความสำเร็จ
จึงได้เผยแพร่วิธีการสอนทั้งด้วยการบรรยาย เขียนหนังสือและบทความ
การฝึกอบรมจากศูนย์ฝึกอบรม มีโรงงานจัดทำอุปกรณ์การสอน
ตลอดจนได้มีการจัดตั้งสมาคมมอนเตสซอร์ขึ้นทั้งในระดับชาติและ
นานาชาติ เพื่อสานต่อเจตนารมณ์ในการเผยแพร่การสอนตามแนวคิด
ของมอนเตสซอร์

หลักการ

Morrison (1998 : 96 - 101) และบุคคลต่างๆ ได้สังเคราะห์แนวคิดและแนวปฏิบัติของมอนเตสซอรี สรุปเป็นหลักการของการสอนได้ 5 ประเด็น ดังนี้

1. เด็กจะต้องได้รับการยอมรับนับถือ (Respect for the child)

เพราะเด็กแต่ละคนมีลักษณะเฉพาะของเขา ดังนั้นการจัดการศึกษาให้แก่เด็ก ควรจะเหมาะกับเด็กแต่ละคน มอนเตสซอรียืนยันในความเชื่อของตนเองที่ว่า ชีวิตของเด็กต้องได้รับการดูแลที่แตกต่างไปจากผู้ใหญ่ ไม่จัดการศึกษาให้แก่เด็กตามที่คุณใหญ่ต้องการให้เป็น โดยนักการศึกษาและผู้ปกครองจะแสดงความเคารพนับถือเด็กได้หลายวิถีทาง ช่วยให้เด็กทำงานได้ด้วยตนเอง ส่งเสริมความเป็นอิสระให้แก่เด็ก และเคารพความต้องการของเด็กแต่ละคน

2. เด็กมีจิตที่ซึมซาบได้ (The Absorbent Mind)

มอนเตสซอรีเชื่อว่า เด็กแต่ละคนไม่ได้รับการศึกษามาจากคนอื่น แต่เด็กคือผู้ให้การศึกษาแก่ตนเอง เราใช้จิตในการแสวงหาความรู้ เด็กซึมซาบข้อมูลต่างๆ เข้าไปในจิตของตนเองได้ กระบวนการนี้เห็นได้ชัดจากการที่เด็กเรียนภาษาแม่ได้เอง

พัฒนาการของจิตที่ซึมซาบได้มี 2 ระดับคือ

อายุตั้งแต่แรกเกิดถึง 3 ปี เป็นช่วงที่จิตซึมซาบโดยไม่รู้สึกรู้ตัว (Unconscious absorbent mind) เป็นการพัฒนาประสาทสัมผัสของการมองเห็น (seeing) การได้ยิน (hearing) การชิมรส (tasting) การดมกลิ่น (smelling) และการสัมผัส (touching) เด็กจะซึมซาบทุกสิ่งทุกอย่างรอบตัว

อายุ 3-6 ปี เป็นช่วงที่จิตซึมซาบโดยรู้สึกรู้ตัว (conscious absorbent mind) โดยเลือกสิ่งที่ประทับใจจากสิ่งแวดล้อม และพัฒนา

ประสาทสัมผัสต่างๆ การเลือกสรรมีความละเอียดลออเพิ่มขึ้น ในช่วงที่จิตซึมซาบโดยไม่รู้สึกตัว เด็กจะเห็นและซึมซาบสี โดยไม่ได้แยกแยะความแตกต่างของสีเหล่านี้ เมื่ออายุ 3 ปีขึ้นไป เด็กจะพัฒนาความสามารถในการที่จะแยกแยะ จับคู่ และเรียงลำดับสีได้

มอนเตสซอรี ได้ทำทนายให้ครูกิดเกี่ยวกับเรื่องจิตที่ซึมซาบได้ของเด็ก ว่าสิ่งที่เด็กเรียนรู้ส่วนใหญ่จะขึ้นอยู่กับคนที่อยู่รอบตัว สิ่งที่คนเหล่านั้นพูดและทำ และปฏิกิริยาของคนเหล่านั้น

3. ช่วงเวลาหลักของชีวิต (Sensitive Periods)

วัย 3-6 ปี ช่วงเวลานี้เด็กจะรับรู้ได้ไวและเรียนรู้ทักษะเฉพาะอย่างได้ดี ครูจึงต้องสังเกตเด็ก เพื่อจัดการเรียนการสอนให้แก่เด็กได้สมบูรณ์ที่สุด ถึงแม้เด็กจะอยู่ในช่วงเวลาหลักเหมือนกัน แต่ขั้นตอนและจังหวะเวลาของเด็กแต่ละคนจะแตกต่างกัน ดังนั้นครูของมอนเตสซอรีหรือผู้ปกครองจำเป็นจะต้องหาช่วงเวลาของเด็กจัดให้เด็กประสบความสำเร็จได้สูงสุด การสังเกตจึงสำคัญสำหรับครูและผู้ปกครอง นักการศึกษาหลายคนเชื่อว่าข้อมูลที่ได้จากการสังเกตถูกต้องมากกว่าการใช้แบบสอบ

4. การเตรียมสิ่งแวดล้อม (The Prepared Environment)

เด็กจะเรียนรู้ได้ดีในสิ่งแวดล้อมที่ได้เตรียมเอาไว้ในสถานที่ใดก็ตาม ไม่ว่าจะเป็นห้องเรียน ห้องที่บ้าน ห้องเด็กเล็ก หรือสนามเด็กเล่น จุดมุ่งหมายเพียงเพื่อให้เด็กมีอิสระจากการควบคุมของผู้ใหญ่ เป็นสถานที่ที่เด็กจะได้ทำสิ่งต่างๆ เพื่อตนเอง ห้องเรียนในอุดมคติของมอนเตสซอรี คือเด็กเป็นศูนย์กลางและมีส่วนร่วมในการเรียน

ในสิ่งแวดล้อมที่เตรียมไว้ เด็กจะเรียนได้ตามความต้องการตัดสินใจเลือกอุปกรณ์ที่ต้องทำ มอนเตสซอรีจะจัดโต๊ะ เก้าอี้ ขนาดเด็ก ให้เด็กได้ทำงานเป็นรายบุคคล เป็นกลุ่มในห้องเรียน มีการทำงานบนพื้น มอนเตสซอรีเห็นว่าโต๊ะครูไม่จำเป็น เพราะครูต้องไปทำงานกับ

เด็กอยู่แล้ว เธอได้เสนอแนะให้จัดเฟอร์นิเจอร์ทุกอย่างเป็นขนาดเด็ก กระดานดำขนาดต่ำพอที่เด็กจะใช้ พื้นที่ภายนอกซึ่งเด็กสามารถทำสวนหรือทำกิจกรรมกลางแจ้งได้

โดยเฉพาะห้องเรียน ต้องเป็นที่ที่เด็กสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้ เล่นอุปกรณ์ที่วางไว้อย่างมีจุดมุ่งหมายและให้การศึกษาแก่ตน อิสระเป็นลักษณะที่สำคัญของการเตรียมสิ่งแวดล้อม เมื่อเด็กมีอิสระภายในสิ่งแวดล้อม เลือกทำอุปกรณ์ด้วยตนเอง เขาจะซึมซับสิ่งต่างๆ จากตรงนั้น

ผู้ใหญ่มักจะกลัวว่าเด็กจะใช้อิสระไม่เป็น เด็กจะมีอิสระในการใช้อุปกรณ์ที่จัดไว้ ภายใต้กรอบในการเลือกที่ครูได้จัดให้ การเลือก (Choice) คือผลผลิตของวินัยและการควบคุมตนเองที่จะได้รู้จากสิ่งแวดล้อม

5. การศึกษาด้วยตนเอง (Self-or Auto Education)

มอนเตสซอร์เน้นความสนใจไปที่ความสามารถของมนุษย์ ศิลปะของการสอนรวมถึงการเตรียมสิ่งแวดล้อม เพื่อเด็กจะได้เข้าไปทำงานและเรียนรู้ด้วยตนเอง เด็กสามารถเรียนรู้ได้ด้วยตนเองจากการที่เด็กมีอิสระในสิ่งแวดล้อมที่จัดเตรียมไว้อย่างสมบูรณ์ การมีอิสระนี้มอนเตสซอร์กล่าวว่า ไม่ใช่สัญลักษณ์ของเสรีภาพเท่านั้น แต่หมายถึงเส้นทางไปสู่การศึกษา เด็กมีสิทธิ์ที่จะเรียนรู้ระเบียบวินัยของชีวิต ได้มีโอกาสแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง สามารถควบคุมการเคลื่อนไหวของตนเองได้

กระบวนการ

1. หลักสูตร

หลักสูตรที่นำมาสอนเด็กแบ่งได้ 5 หมวดใหญ่ๆ คือ ภาษา คณิตศาสตร์ วิชาการ ประสบการณ์ชีวิต และประสาทสัมผัส สำหรับ

การแบ่งตามวัสดุอุปกรณ์ จะได้หลักสูตรพื้นฐานสำหรับเด็กวัย 3 ถึง 6 ขวบ 3 กลุ่มใหญ่ ดังนี้

1.1 การศึกษาทางด้านทักษะกลไก หรือกลุ่มประสบการณ์ชีวิต (Motor Education or Practical Life)

จุดมุ่งหมาย เพื่อการพัฒนาความเป็นตัวของตัวเอง สมาธิ การประสานสัมพันธ์และระเบียบวินัยในตัวเด็ก

เนื้อหา ประกอบด้วย แบบฝึกหัดกลุ่มประสบการณ์ชีวิต พิซและสัตว์ งานที่ปฏิบัติด้วยมือ ฝึกทางด้านพลศึกษา การเคลื่อนไหวตามจังหวะ

กิจกรรมกลุ่มประสบการณ์ชีวิตแบ่งออกเป็นแบบฝึกหัด 4 รูปแบบ

1. การดูแลกิจส่วนตัว คือ กิจกรรมประเภทที่ใช้อุปกรณ์ต่างๆ ที่พบเห็นเป็นประจำ และเกี่ยวข้องกับตัวของเด็ก เช่น ชุดเครื่องแต่งกาย การขัดรองเท้า ล้างมือ อาบน้ำตุ๊กตา เป็นต้น

2. การดูแลสิ่งแวดล้อม คือ กิจกรรมเกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อม โดยมุ่งหวังให้เด็กช่วยดูแลรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น การมัดฟ่อน เช็ดเก็บของ ดูแลพืช สัตว์ เป็นต้น

3. ทักษะทางสังคม คือ กิจกรรมด้านสังคม กิริยามารยาทที่เหมาะสม การให้ความช่วยเหลือผู้อื่น รู้จักรอโอกาสของตน

4. การควบคุมการเคลื่อนไหวของร่างกาย คือ กิจกรรมเกี่ยวกับการเคลื่อนไหวของร่างกาย การเดิน การถืออุปกรณ์ การฝึกความสมดุลของร่างกาย

อุปกรณ์ เช่น กรอบไม้ชุดเครื่องแต่งกาย อุปกรณ์ทำความสะอาดส่วนตัว ส่วนรวมอุปกรณ์ทำสวน อุปกรณ์ทางด้านพลศึกษา เป็นต้น

1.2 การศึกษาทางด้านประสาทสัมผัส (Education of the Senses)

จุดมุ่งหมาย เพื่อฝึกประสาทสัมผัสของเด็ก ให้จิตมุ่งไปที่คุณสมบัติของวัสดุที่ปรากฏเห็นชัดเจน ฝึกให้รู้จักสังเกตรายละเอียดของสิ่งต่างๆ ช่วยเพิ่มความสามารถของเด็กในการคิด การเห็นความแตกต่าง จุดเด่น การรวมกลุ่ม และจัดระเบียบหรือลำดับได้

เนื้อหา ประกอบด้วย ประสาทสัมผัสทางตา...มิติ...รูปทรง...สี ประสาทสัมผัสทางการสัมผัส...โครงสร้าง ประสาทสัมผัสทางการสัมผัสและการกะประมาณน้ำหนัก ประสาทสัมผัสเกี่ยวกับอุณหภูมิ ประสาทสัมผัสทางการสัมผัสและพิจารณามิติ และของแข็งทรงทึบ โดยใช้ความจำทางด้านกล้ามเนื้อ และตา ประสาทสัมผัสทางหู ของเล่น

อุปกรณ์ เช่น ทรงกระบอกมีจุด ชุดรูปสามเหลี่ยมสร้างสรรค์ แถบไม้สี 3 ชุดกระดาษทรายเรียงลำดับหยาบ-เรียบ รูปทรงเรขาคณิตทึบ ระฆังชุดทองเหลือง 2 ชุด เป็นต้น

1.3 การเตรียมตัวสำหรับการเขียน และคณิตศาสตร์ (Preparation for Writing and Arithmetic) หรือกลุ่มวิชาการ (Academic Materials)

จุดมุ่งหมาย เพื่อการเตรียมตัวไปสู่ระบบการศึกษาสามัญต่อไป เป็นการเตรียมตัวสำหรับการอ่าน การเขียน คณิตศาสตร์ และวิชาการอื่นๆ

เนื้อหา ประกอบด้วย การเตรียมตัวสำหรับการอ่าน -การเขียน การนำไปสู่การเรียนคณิตศาสตร์ การศึกษาทางด้านพฤกษศาสตร์ ภูมิศาสตร์ ดนตรี

อุปกรณ์ เช่น อักษรกระดาษทราย กลองนับแท่งไม้ 0-9 ชุดกรอบไม้สำหรับศึกษารูปทรงของใบ ดอกไม้และต้นไม้ แผนที่ของทวีปต่างๆ ชุดของแผ่นไม้สำหรับศึกษาตัวโน้ต

2. ครู

ครูในระบบการสอนแบบมอนเตสซอรี เรียกว่า ผู้นำทางหรือผู้อำนวยการ (director หรือ directress) จะต้องได้รับการฝึกอบรมเป็นพิเศษที่ศูนย์ฝึกอบรมครูระบบการสอนแบบมอนเตสซอรี ที่ได้รับการรับรองจากสมาคมระดับชาติหรือนานาชาติ จะเป็นการศึกษาหลักสูตรมอนเตสซอรีเป็นเวลา 1 ปี และฝึกปฏิบัติการสอนในโรงเรียนระบบการสอนแบบมอนเตสซอรีอีก 1 ปี ผ่านการประเมินและได้รับประกาศนียบัตรแล้วจึงจะไปทำงานได้อย่างสมบูรณ์

บทบาทของครูจะแตกต่างจากครูโดยทั่วไป โดยจะต้องเป็นบุคคลที่ช่างสังเกต ในความสนใจ และความต้องการของเด็กแต่ละคน ครูจะเป็นเพียงผู้แนะนำ และเด็กเป็นศูนย์กลางในการเรียน ครูจะสาธิตการใช้อุปกรณ์ที่ถูกต้องให้เด็กดู แต่เด็กแต่ละคนเป็นผู้เลือกวัสดุอุปกรณ์เหล่านั้น ครูต้องสังเกตพัฒนาการของเด็ก และบันทึกการทำงานของเด็กในการใช้อุปกรณ์ต่างๆ บางครั้งครูจะต้องเปลี่ยนความสนใจของเด็กจากการเลือกอุปกรณ์ที่เกินความสามารถของตนที่จะทำได้ และคอยกระตุ้นเด็กที่ไม่ค่อยกล้า เมื่อเด็กทำผิดครูจะให้เด็กค้นพบความผิดของเขาโดยได้ปฏิบัติงานที่จะช่วยแก้ไขข้อบกพร่องของตนเอง กระบวนการนี้เป็นไปตามกฎของมอนเตสซอรีที่ว่า เด็กเรียนรู้โดยใช้ประสบการณ์

3. การจัดชั้นเรียนและการทำงานของเด็ก

ห้องเรียนจัดเป็นแบบเปิด และจัดนักเรียนเข้าเรียนแบบคละอายุให้ช่วงอายุห่างกันประมาณ 3 ปี มีเด็กอายุมากกว่า เท่ากัน และน้อยกว่าเรียนรวมอยู่ในกลุ่มเดียวกัน เพื่อให้เด็กได้ช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ในระหว่างเด็กอายุน้อยกว่า และมากกว่า ห้องเรียนสำหรับชั้นเด็กก่อนประถมศึกษา ช่วงอายุ 3-6 ปี ควรมีเด็กประมาณ 25-35 คนต่อผู้ใหญ่ 2 คน

ในห้องเรียนจะไม่มีโต๊ะและเก้าอี้ครู เพราะครูจะต้องเวียนไปรอบห้องเพื่อสังเกตและทำงานกับเด็ก อุปกรณ์และชั้นวางของจะเป็นขนาดเล็กและจะต้องอยู่ในระดับสายตาเด็ก เพื่อที่จะได้ง่ายสำหรับเด็กในการหยิบใช้ อุปกรณ์จะจัดแยกเป็นหมวดหมู่จัดเรียงจากง่ายไปหายาก การจัดสิ่งแวดล้อมจะมีจุดมุ่งหมาย ด้วยความรอบคอบและพิถีพิถัน

เด็กสามารถทำงานได้ทั้งที่โต๊ะหรือพื้นห้อง ซึ่งเป็นสภาพธรรมชาติทำให้เด็กเกิดความสุข และความสบายใจในการทำงาน สภาพห้องเรียนแบบนี้จะได้ยินเสียงเด็กพิมพ์ตลอดเวลา เพราะการใช้อุปกรณ์ต้องใช้การเคลื่อนที่หลายรูปแบบ เช่น เดิน แบก เท พุด และโดยเฉพาะการใช้มือ

มอนเตสซอรี เน้นว่า มือคือครูที่สำคัญของเด็ก อุปกรณ์ในระบบนี้จะมุ่งในแง่ชวนให้เด็กใช้มือในการเรียนรู้ การทำกิจกรรมของเด็กทุกอย่างนำไปสู่การให้ความเคารพต่องานของคนอื่น และต่ออุปกรณ์หรืองานของตน

มอนเตสซอรี ไม่เคยคิดว่า ความดี คือความเจียม และการไม่เคลื่อนไหว การมีวินัยในตนเอง ควรจะได้เรียนรู้ไปทีละน้อยด้วยการซึมซาบงานต่าง ๆ ที่มีความหมาย เมื่อเด็กมีความสนใจในกิจกรรมบางอย่าง เด็กจะมีพฤติกรรมที่เหมาะสม ถ้าเด็กมีพฤติกรรมที่ผิดไป เป็นหน้าที่ของครูที่จะช่วยให้เด็กหันมาสนใจในงานของตนเอง

เด็กแต่ละคนทำงานกับอุปกรณ์ของตนเอง จึงไม่มีการแข่งขันในห้องเรียนระดับนี้ เด็กเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์เฉพาะงานที่ตนเองทำผ่านไป แล้ว และความก้าวหน้าของเขาก็ไม่ได้นำไปเปรียบเทียบกับความสำเร็จของเด็กอื่น

4. วิธีการสอน

การสอนสามขั้นตอน (The Three-Period Lesson) เป็นวิธีการที่ใช้สำหรับสอนความคิดรวบยอดใหม่ด้วยการทำซ้ำ ใช้กับการสาธิตขั้นต้น เมื่อเด็กไม่เข้าใจขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งจะต้องเริ่มสาธิตให้ดูใหม่ ครูต้องแน่ใจว่า เด็กเข้าใจในสิ่งที่ทำให้ดูแล้ว จึงจะดำเนินการขั้นต่อไป

วิธีการสอนสามขั้นตอนดังกล่าว Hainstock (1978 : 7) อธิบายไว้ดังนี้

ขั้นแรก สังเกตเห็นลักษณะเฉพาะของสิ่งนั้น (Recognition of Identity) ทำให้เชื่อมโยงสิ่งที่ครูสาธิตให้ดูกับชื่อของสิ่งนั้นได้ “นี่คือ....”

ขั้นสอง สังเกตเห็นความแตกต่าง (Recognition of Contrasts) มั่นใจว่าเด็กเข้าใจ เมื่อบอกเด็กว่า “หยิบ.....”

ขั้นสาม เห็นความแตกต่างระหว่างสิ่งของที่มีความคล้ายคลึงกัน (Discrimination Between Similar Objects) ขั้นตอนนี้เพื่อที่จะได้ทราบว่าเด็กจำชื่อสิ่งต่างๆ ที่ครูสาธิตให้ดูได้หรือเปล่า เช่น ชีที่ของหลายๆ สิ่ง แล้วถามว่า “อันไหนคือ....”

5. การประเมินผล

การสอนแบบมอนเตสซอรี ประเมินผลด้วยการสังเกตความสามารถในการทำกิจกรรมของเด็กในแต่ละกลุ่มวิชา สังเกตการใช้อุปกรณ์แต่ละชิ้นของเด็ก โดยทุกวันสุดสัปดาห์ให้ส่งผลงานของ นักเรียนกลับบ้าน กำหนดช่วงเวลาที่จะให้ผู้ปกครองมาสังเกตการเรียนการสอนของโรงเรียน และมีการสนทนาระหว่างครูและผู้ปกครองเกี่ยวกับความสามารถของเด็ก นอกจากนี้มีแบบประเมินผลความสามารถของนักเรียนในการใช้อุปกรณ์ต่างๆ โดยใช้การลงวันที่ หรือขีดเครื่องหมาย ถูกหลังรายการอุปกรณ์ที่นักเรียนทำได้คล่องแคล่ว และเข้าใจ

การใช้อุปกรณ์อย่างถูกต้องแล้ว และพร้อมที่จะรับการสาธิตจากครู สำหรับการใช้อุปกรณ์ชิ้นที่ยากขึ้นไปอีก แล้วจัดทำเป็นรายงานให้ผู้ปกครองได้ทราบอีกครั้ง

วิจัยและวิจารณ์เกี่ยวกับการสอนแบบมอนเตสซอรี

ตลอดระยะเวลาที่ยาวนานในการสอนแบบนี้ ตั้งแต่ปี ค.ศ.1907 ได้มีข้อวิพากษ์วิจารณ์เกี่ยวกับการสอนหลายด้าน ทั้งในส่วนที่เป็นจุดดี และจุดอ่อนของวิธีการ และมีการวิจัยที่เกี่ยวข้องอยู่บ้าง ในช่วงปี ค.ศ. 1990 เป็นต้นมา ก็เริ่มมีผลงานวิจัยเกี่ยวข้องกับการสอนแบบนี้อีกช่วงหนึ่ง และมีบทความวิพากษ์วิจารณ์ระบบการสอน โดยเปรียบเทียบกับวิธีการสอนรูปแบบอื่น ในความเหมือนแตกต่าง จุดเด่น จุดด้อยของแต่ละวิธีที่น่าสนใจ

Chattin – McNichols (1992: 69-100) ได้กล่าวถึง การจัด การเรียนการสอนแบบมอนเตสซอรี จากการศึกษาในแง่มุมต่างๆ สรุปสาระที่น่าสนใจได้ดังนี้

1. ด้านจินตนาการและบทบาทสมมติ จากการตอบคำถามของ 97 โรงเรียน ส่วนใหญ่รายงานว่า การเล่นแบบจินตนาการมีเกิดขึ้น และเกิดขึ้นบ่อยในกลุ่มประสบการณ์ชีวิต และกลุ่มประสาทสัมผัสมากกว่าในด้านอื่น

2. ด้านสังคมของเด็กในชั้นเรียน จากการศึกษาสภาพแวดล้อมแบบมอนเตสซอรี พบว่าเด็กใช้เวลาน้อยมากในการเรียนการสอนแบบทั้งกลุ่ม แต่ที่เกิดขึ้นคือ เด็กเดินเวียนไปรอบๆ ห้อง เลือกงาน ทำทำงานเป็นรายบุคคลและคุยกับเด็ก ใช้เวลาในการพูดคุยกัน ส่วนใหญ่จะเกี่ยวกับงานที่ทำหรือเพื่อสอนงาน

3. ด้านความคิดสร้างสรรค์และแรงจูงใจ ในเรื่องนี้เด็กในระบบมอนเตสซอรี ทำได้ดีน้อยกว่าเด็กในโรงเรียนปกติ ในการใช้แบบ

ทดสอบ Torrance Tests of Creative Thinking ที่ทดสอบด้านการเป็นต้นคิด ความคิดละเอียดลออ กิจกรรมและการวาดภาพ แต่ในการสอบหลายๆ แบบสอบเกี่ยวกับความคิดหลากหลาย (divergent production) ในหลายกลุ่ม ตัวอย่าง เด็กในระบบมอนเตสซอร์รี่ ทำได้ดีกว่ากลุ่มอื่น

4. ด้านวิชาการ จากผลการวิจัยพบว่าโปรแกรมมอนเตสซอร์รี่ เด็กสามารถทำสิ่งต่างๆ ได้ดีเท่าเทียมกับโปรแกรมปฐมวัยอื่นๆ ในหลายด้าน เช่น การเตรียมความพร้อมในการเรียน การได้รับการพัฒนาทางสติปัญญา การรู้จักคิด การที่เป็นโปรแกรมสอนโดยตรงทำให้ได้รับผลสำเร็จทางวิชาการ และอยู่ได้คงทนกว่าโปรแกรมอื่นๆ

ในด้านการจำคำศัพท์ และการประเมินค่าการมีส่วนร่วมทางด้านการสังคมด้วยวาจา โปรแกรมอื่นๆ ทำได้ดีกว่าระบบมอนเตสซอร์รี่

ในด้านการพัฒนาการของความสนใจและตั้งใจ สติปัญญาความสำเร็จทางด้านวิชาการ และโดยเฉพาะความคงอยู่ของสิ่งเหล่านี้ ระบบมอนเตสซอร์รี่ทำได้ดีกว่าโปรแกรมอื่นๆ ที่ทำการศึกษา หลักฐานได้ชี้ให้เห็นว่า การให้ประสบการณ์มอนเตสซอร์รี่อย่างต่อเนื่องเกินกว่าระดับปฐมวัย จะช่วยทำให้ประโยชน์ที่ได้รับคงทนต่อไป

Jun (1994 : บทคัดย่อ) ได้เสนอผลของการวิจัยส่วนหนึ่งเกี่ยวกับแนวคิดของผู้ปกครอง โดยสรุปว่า 74.3% ของผู้ปกครองส่งลูกไปโรงเรียนระบบมอนเตสซอร์รี่ด้วยต้องการให้เด็กได้รับสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้ที่จะช่วยให้เด็กได้มีความเจริญเติบโตในตัวของเขาเอง 58.5% ของผู้ปกครองได้แสดงความพึงพอใจอย่างมากกับประสบการณ์ของมอนเตสซอร์รี่ และไม่มีผู้ปกครองคนใดไม่พอใจ หรือไม่พอใจอย่างยิ่ง ผู้ปกครองพอใจมากในระบบนี้คือ การมีสมาธิของเด็ก และความสำเร็จทางวิชาการ

Lillard (1996: xvi-xvii) ได้เขียนถึงผู้ปกครองที่มีลูก 2 คน อายุ 9 ปี และ 11 ปี เรียนอยู่ในโรงเรียนระบบมอนเตสซอร์รี่ ความพึง

พอใจของเขา คือลูกทั้งสองของเขามีทัศนคติต่อคนอื่นเหมือนผู้ใหญ่ มีความหวังใยสิ่งต่างๆ ในโลก ชักชวนผู้ปกครองให้เข้าไปร่วมกิจกรรม ของชุมชนที่ไปช่วยเด็กไร้ที่อยู่ เป็นเด็กที่ซึ้นนำตนเอง มีความเชื่อมั่นในตนเอง เข้ากับบุคคลอื่นได้ดี มีความเป็นอิสระ เป็นตัวของ ตัวเองสูงทีเดียว

Barron (1992 : 267 - 277) ได้กล่าวถึงความเหมาะสมของการสอนแบบมอนเตสซอรีสำหรับอนาคต ด้วยการสอนเด็กเป็นรายบุคคล ที่ทำให้เด็กก้าวไปได้เต็มความสามารถของเขา ได้พัฒนาตนเองด้วยการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีโอกาสแก้ไขข้อบกพร่องในการทำงานด้วยตนเอง ทำให้รู้จักการแก้ปัญหา มีอิสระในการเลือกทำงานที่สนองความต้องการของเขา และในทำนองเดียวกันก็สนองต่อความต้องการทางด้านสังคมด้วยโดยอิสระนี้มีขอบเขตที่กำหนดเอาไว้ จุดนี้เป็นตัวเสริมสร้างให้เด็กรู้จักเคารพข้อตกลง กฎระเบียบ โดยธรรมชาติและซึมซาบเข้าไปสู่ตัวเด็ก ทำให้เด็กเป็นผู้มีวินัยในตนเอง ที่ทุกสังคมต้องการให้มีในทุกคน การจัดชั้นเรียนให้เด็กเรียนร่วมกันหลายระดับอายุ ในชั้นเดียวกันก็เป็นอีกจุดหนึ่งของการสอนแบบนี้ ที่จะทำให้เด็กเรียนรู้ที่จะอยู่ร่วมกับคนวัยต่างกัน ทำให้เด็กสามารถปรับตัวได้ มีความยืดหยุ่น รู้จักแนวทางในการสร้างความสัมพันธ์กัน ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่ต้องการเช่นกันสำหรับเด็กในอนาคต ที่จะต้องอยู่ในโลกที่มีกลุ่มคนจากหลายชนชาติ หลายวัฒนธรรม

บรรณานุกรม

จีระพันธ์ พูลพัฒน์ การสอนแบบมอนเตสซอรี จากทฤษฎีสู่แนวทางนำไปปฏิบัติ กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์ บริษัท เดอะมาสเตอร์กรุ๊ป แมนเนจเม้นท์ จำกัด, 2540.

- Barron, Marlene, "15. Montessori and The Twenty-First Century," *Montessori in Contemporary American Culture*, edited by Margaret Howard Loeffler, Portsmouth : NH : Heinemann Educational Books, Inc., 1992.
- Chattin - McNichols, John, "4. What Does Research Say About Montessori." *Montessori in Contemporary American Culture*, edited by Margaret Howard Loeffler, Portsmouth, NH : Heinemann Educational Books, Inc. 1992.
- Hainstock, Elizabeth G. *Teaching Montessori in the Home*, New York : New American Library, 1978.
- Jun Young Soon, "An Evaluation of the Effectiveness of the Korean Montessori Teacher Training Program as Perceived by Montessori Teachers and Parents of Montessori-Educated Children," Dissertation Abstracts, Doctoral Dissertation, University of San Francisco, 1994.
- Lillard, Paula Polk, *Montessori Today*, New York : Schocken Books, 1996.
- Loeffler, Margaret, "Unfolding Montessori's ideas in today's society," *Montessori International*, Spring, 1999. pp. 15, 34-35, 39-41.
- McMinn, Jyothi R. "A Look at Montessori," *Texas Child Care Quarterly*, Winter, 1985 pp 10-17.
- Montessori, Maria, *Dr. Montessori's Own Handbook. Introduction* by Nancy M. Rambusch, First published in 1914, New York: Schocken Books, 1965.

- Montessori, Maria, *The Absorbent Mind*, Translated from the Italian by Claude A. Claremont in 1958, New York : Dell Publishing, 1984.
- Montessori, Maria, *The Discovery of the Child*, Translated by M. Joseph Costelloe, S.J. New York : Ballantine Books, 1983.
- Montessori, Maria, *The Montessori Method*, Introduction by J. Mc V. Hunt Translated from Italian by Anne E. George in 1912. New York : Schocken Books, 1964.
- Morrison, George S., *Early Childhood Education Today*, 7th ed.; New Jersey : Prentice- Hall Inc., 1998.
- Schmidt, Velma E., "A Study of the Influence of Certain Preschool Educational Movements on Contemporary Preschool Practices," Doctoral Dissertation, The University of Nebraska, 1968.
- Wolf, Aline D., *A Parents' Guide to the Montessori Classroom*. Altoona, Pennsylvania: Parent Child Press, 1980.

หลักสูตรไฮ/สโคป (High/Scope Curriculum)

ความเป็นมา

ดร.เดวิด ไวคาร์ต (Dr. David Weikart) ประธานมูลนิธิวิจัยการศึกษาไฮ/สโคป (High/Scope Educational Research Foundation) เป็นผู้ริเริ่มและพัฒนาร่วมกับคณะนักวิชาการและ นักวิจัย อาทิ แมรีโฮแมน (Marry Hohmann) และดร.แลร์รี่ ชไวฮาร์ท (Dr. Larry Schweinhart) ขึ้นจากโครงการเพอร์รี่ พรี สคูล (Perry PreSchool Project) ตั้งแต่ พ.ศ.2505 ซึ่งเป็นหนึ่งในโครงการ Head Start เพื่อช่วยเหลือเด็กด้อยโอกาสให้มีการศึกษาที่เหมาะสมและประสบความสำเร็จในชีวิต

โดยมูลนิธิวิจัยการศึกษาไฮ/สโคปได้ศึกษาเปรียบเทียบเด็ก 3 กลุ่มประกอบด้วย (1) กลุ่มที่ได้รับการสอนจากครูโดยตรง (Direct

---

โดย ดร.วรนาท รักสกุลไทย ผู้อำนวยการแผนกอนุบาล โรงเรียนเกษมพิทยา

Instruction) (2) กลุ่มเนอร์สเซอรีแบบดั้งเดิม (Traditional Nursery) และ (3) กลุ่มที่ได้รับประสบการณ์หลักสูตรไฮ/สโคป ซึ่งจากการศึกษาติดตามเด็กเหล่านี้ตั้งแต่ระดับปฐมวัยจนถึงอายุ 29 ปี พบว่ากลุ่มที่เรียนด้วยหลักสูตรไฮ/สโคปมีปัญหาพฤติกรรมทางสังคม อารมณ์ เช่น การถูกจับข้อหาลักขโมย ทำร้ายผู้อื่น บกพร่องทางอารมณ์และล้มเหลวในชีวิตน้อยกว่าอีก 2 กลุ่ม ดังนั้นหลักสูตรนี้จึงพิสูจน์ได้ว่าช่วยป้องกันอาชญากรรม เพิ่มพูนความสำเร็จทางการศึกษาและผลผลิต ตลอดชีวิต (Weikart and others ,1978 และSchweinhart, 1988 และ 1997)

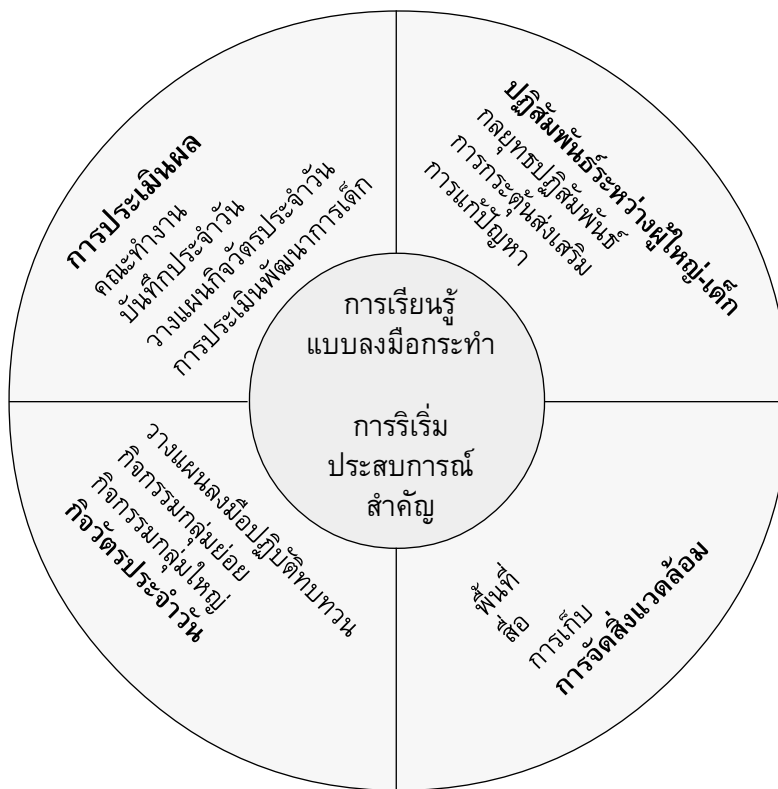
นอกจากนี้มูลนิธิฯ ได้พัฒนาระบบการฝึกอบรมบุคลากรที่มีประสิทธิภาพ เรียนรู้ได้ง่าย เผยแพร่ในสหรัฐอเมริกาและประเทศต่างๆ ทั่วโลก โดยเฉพาะในสหรัฐอเมริกาครุมากกว่า 33,000 คน ได้รับการฝึกอบรมในเรื่องไฮ/สโคป และจากการสำรวจสมาชิกมากกว่า 200,000 คน ของสมาคมการศึกษาแห่งชาติ (NAEYC) พบว่า ร้อยละ 28 ของสมาชิกได้รับการฝึกอบรมในเรื่องไฮ/สโคป และร้อยละ 44 ใช้หลักสูตรไฮ/สโคปในบางบริบทด้วย (Schweinhart,1997)

ทฤษฎีที่มีอิทธิพล

ในระยะเริ่มต้นของการพัฒนาหลักสูตรไฮ/สโคปใช้ทฤษฎีพัฒนาการทางด้านสติปัญญา (Cognitive Theory) ของเปียเจต์ (Piaget) เป็นพื้นฐาน โดยเฉพาะการสร้างองค์ความรู้ของผู้เรียน ซึ่งเน้นการเรียนรู้แบบลงมือกระทำ (Active learning) แต่ต่อมามีการผสมผสานทฤษฎีและแนวคิดอื่นๆ เช่น ทฤษฎีของอีริกสัน (Erikson) ในเรื่องการให้โอกาสเด็กเป็นผู้ริเริ่มการเล่นหรือกิจกรรมต่างๆ อย่างอิสระ และไวทสกี (Vygotsky) ในเรื่องปฏิสัมพันธ์และการใช้ภาษา เป็นต้น

หลักการ

1. หลักการของหลักสูตรไฮ/สโคปสามารถสรุปเป็นแผนภูมิรูปภาพวงล้อของการเรียนรู้ (High/Scope Wheel of Learning) ดังนี้ (Hohmann and Weikart, 1995)

2. หลักสูตรไฮ/สโคปเน้นความสำคัญของการเรียนรู้แบบลงมือกระทำผ่านมุมประสบการณ์หรือศูนย์การเรียนรู้ที่หลากหลายด้วยวัสดุอุปกรณ์และกิจกรรมที่เหมาะสมกับพัฒนาการของเด็ก การแก้ปัญหาอย่างกระตือรือร้นได้รับการส่งเสริมในขณะที่เด็กวางแผนแต่ละวันว่าจะ

ทำอะไร ปฏิบัติตามที่วางแผนและทบทวนสิ่งที่พวกเขาได้ทำ ครูใช้ การสอนกลุ่มย่อยเพื่อกระตุ้นพัฒนาการ ใช้คำถาม การสนับสนุนและการขยายการเรียนรู้ของเด็กๆ ไปพร้อมๆ กับการเพิ่มพูนทักษะการ สื่อสาร (Gordon, A. M. and Willams Browne, K., 1995)

3. มีความสมดุลระหว่างประสบการณ์ที่ได้กรีเริ่ม และกิจกรรม ที่ครูวางแผนการสอน ครูใช้เทคนิคการสังเกตในการศึกษาและเข้าใจ การเล่นของเด็ก

4. ผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญมากในการศึกษาแนวนี้ เพราะ ต้องปฏิบัติต่อลูกของตนว่าเป็นผู้เรียนรู้ที่สามารถและกระตือรือร้น โดยทั้งครูและผู้ปกครองมีฐานะเป็นเพื่อนร่วมงาน ที่ต้องให้เกียรติซึ่ง กันและกัน

กระบวนการ

1. ยุทธวิธีการสอนที่สำคัญของไฮ/สโคปคือ การเรียนรู้แบบ ลงมือกระทำ(Active learning) ซึ่งสะท้อนบริบทของการตอบสนอง ความสนใจของเด็ก ให้เด็กเรียนรู้อย่างสนุกสนาน เพลิดเพลินด้วยสื่อ การสอนที่หลากหลาย โดยที่สื่อเหล่านี้เปิดโอกาสให้เด็กกระทำ ลงมือ ปฏิบัติ สัมผัส เล่นและควบคุม เด็กมีการเลือกและตัดสินใจ ตลอดจน ใช้ภาษาในการสื่อความหมายภายใต้การสนับสนุนจากผู้ใหญ่

2. กิจวัตรประจำวันของเด็ก เน้นการเปิดโอกาสให้ทั้งครูและ เด็กเรียนรู้ร่วมกัน จากการทำกิจกรรมกลุ่มใหญ่ กลุ่มย่อยและราย บุคคล โดยในแต่ละวันจะมีช่วงเวลาหนึ่ง (ประมาณ 60 นาที) เป็น ช่วงวางแผน ลงมือปฏิบัติและทบทวน (Plan Do Review) ซึ่งสอดคล้องกับหลักการให้เด็กริเริ่มกิจกรรมอย่างอิสระ ทำให้เด็กได้พัฒนา กระบวนการทำงานอย่างมีระบบ เป็นขั้นตอนนำไปสู่ความมั่นใจและ ความเชื่อมั่นในตนเอง เพราะในกระบวนการนี้เด็กจะได้เลือกทำ

กิจกรรมที่หลากหลายจากมุมประสบการณ์ต่างๆในห้องเรียน และการเรียนรู้เกิดขึ้นในขณะที่เด็กกระทำสัมผัส และทดลองกับสิ่งต่างๆ และผู้ที่รอบข้าง (วรนาท รักสกุลไทย, 2537)

3. การจัดสภาพแวดล้อมและบรรยากาศ ตลอดจนปฏิสัมพันธ์ระหว่างเด็กกับผู้ใหญ่ เอื้อต่อการเรียนรู้ของเด็ก มีการเคลื่อนไหวของกิจกรรม ทำให้เด็กรู้สึกกระตือรือร้น

4. การประเมินพัฒนาการเด็ก ใช้หลักการประเมินผลตามสภาพจริง(Authentic Assessment) ครูซึ่งจะทำงานเป็นคณะ (Teamwork) วางแผนร่วมกันและจัดทำบันทึกประจำวัน จากการสังเกตพฤติกรรมเด็กเป็นรายบุคคลและสรุปลงใน Child Observation Record หรือ COR

สรุป

นับตั้งแต่หลักสูตรไฮ/สโคปถือกำเนิดมาจนถึงปัจจุบัน กระบวนการของการพัฒนา หลักการ แนวคิด รูปแบบและยุทธวิธีการสอน ตลอดจนการฝึกอบรมบุคลากรได้รับการดูแลกำกับติดตามและปรับปรุงตลอดเวลา 40 ปีที่ผ่านมา โดยมีมูลนิธิวิจัยการศึกษาไฮ/สโคปเป็นกองอำนวยการกลางในการเผยแพร่ ประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อประเภทต่างๆ ทั้งสื่อสิ่งพิมพ์ เช่น หนังสือ รายงานการวิจัย จุลสาร สื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น แถบเสียง วิทยุทัศน์ และสื่อกิจกรรม เช่น การอบรม สัมมนา ฯลฯ

สำหรับประเทศไทย นักวิชาการศึกษาระดับปฐมวัยได้ให้ความสนใจและติดตามความเคลื่อนไหวในระดับหนึ่ง รวมทั้งมีการศึกษาวิจัยในระดับมหัพภาค (รายชื่อในภาคผนวก) และด้วยกระแสการปรับเปลี่ยนจากครูผู้เด็กเป็นศูนย์กลางเช่นในปัจจุบัน การศึกษาอย่างลุ่มลึกในเรื่องนี้จึงเป็นสิ่งที่ควรพิจารณา

หมายเหตุ.... สถานที่ติดต่อ

High/Scope Educational Research Foundation
600 N.River Street
Ypsilanti, Michigan 48198-2898
U.S.A.

บรรณานุกรม

วนานา รักสกุลไทย. “นวัตกรรมและเทคโนโลยีทางการปฐมวัยศึกษา”
ประมวลสาระชุดวิชาหลักการและแนวคิดทางการปฐมวัยศึกษา
หน่วยที่11 บัณฑิตศึกษา สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัย
สุโขทัยธรรมาธิราช, 2537.

Gordon, A.M. and Williams-Browne, K. *Beginning and Beyond*
4th Edition New York : Delmar Publishers, 1995.

Hohmann, M, and Weikart, D.P. *Education Young Children*
Ypsilanti : High/Scope Press, 1995.

Schweinhart, L.J. *High/Scope Curriculum Paper* Presented in
NAEYC Annual Conference 1997 in Dallas Texas, U.S.A.
1997.

Schweinhart, L.J. *A School Administrator's Guide to Early*
Childhood Program Ypsilanti : High/Scope Press, 1988.

Weikart, D.P., Ann S. Epstein, Larry J. Schweinhart, and J. Terry
Bond. *The Ypsilanti Preschool Curriculum Demonstration*
Project : Preschool Years and Longitudinal Results.
Ypsilanti: High/Scope Press, 1978.

ภาคผนวก

รายชื่องานวิจัยไฮสโคปในประเทศไทย

1. สุทธภา ชาติประดิษฐ์ “การศึกษาความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมศิลปะสร้างสรรค์และการเล่นตามมุมที่เด็กริเริ่มกิจกรรมอย่างอิสระด้วยกระบวนการวางแผนปฏิบัติ และการทบทวน” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2537.

2. จินดา น้ำเจริญ “การศึกษาความมีวินัยในตนเองด้าน สิ่งแวดล้อมของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเสริมลักษณะนิสัยแบบวางแผนปฏิบัติและทบทวน” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2540.

3. พิมพิกา คงรุ่งเรือง “การศึกษาลักษณะพฤติกรรมความเชื่อมั่นในตนเองของเด็กปฐมวัยที่ได้รับการจัดกิจกรรมเคลื่อนไหวและจังหวะตามแกนแห่งการเรียนรู้ของไฮสโคป” วิทยานิพนธ์การศึกษามหาบัณฑิต, กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ประสานมิตร, 2542

การจัดประสบการณ์สำหรับเด็กปฐมวัย ตามแนวคิดเรกจิโอ เอมีเลีย (Reggio Emilia Approach)

ความเป็นมา

ในปี ค.ศ.1945 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เพียง 6 วัน คนกลุ่มหนึ่งในวิลลาเซลลา (Villa Cella) ซึ่งเป็นหมู่บ้านเล็กๆ ที่อยู่ห่างจากตัวเมือง Reggio Emilia 2-3 ไมล์กำลังร่วมมือกันที่จะจัดตั้งโรงเรียนสำหรับเด็กๆ ในหมู่บ้าน (เรกจิโอ เอมีเลีย เป็นเมืองๆ หนึ่งทางตอนเหนือของประเทศอิตาลี) ลอริส มาลากุซซี (Loris Malaguzzi) ซึ่งเป็นครูสอนระดับมัธยมศึกษาในขณะนั้นได้ขี่จักรยานตรงไปยังหมู่บ้านนั้นพบว่าแม่บ้านหลายๆ คนกำลังช่วยกันขนและล้างก้อนอิฐที่ขนมาจากซากปรักหักพังจากสงคราม กลุ่มผู้ก่อตั้งชวนมาลากุซซีทำงานก่อตั้ง

โดย ดร.สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

โรงเรียนนี้ด้วยกัน เมื่อรู้ว่ามาลาคุซซีเป็นครู ชาวบ้านกลุ่มนี้ตั้งใจที่จะก่อตั้งโรงเรียนด้วยตนเอง ที่ก่อสร้างโรงเรียนเป็นที่ดินจากการบริจาคจากชาวนาคนหนึ่ง ก้อนอิฐ คานเหล็ก คานไม้ได้มาจากบ้านที่ถูกระเบิด ส่วนทรายนั้นขนจากแม่น้ำ แรงงานในการก่อสร้างเป็นงานอาสาสมัครจากคนในหมู่บ้าน โดยทุกคนจะหมุนเวียนมาทำงานในตอนเย็นของทุกวันและวันอาทิตย์ เงินที่ใช้จ่ายในการก่อสร้างในระยะเริ่มต้นนั้นได้มาจากการขายรถถัง รถบรรทุก และม้า ส่วนงบประมาณในการดำเนินโรงเรียนนั้นชาวบ้านบอกอย่างมุ่งมั่นว่าจะจัดหาภายหลัง

ระยะเวลาแปดเดือนที่ผ่านไปโรงเรียนใน Villa Cella ก็เสร็จเรียบร้อยพร้อมด้วยมิตรภาพอันแน่นแฟ้นที่ก่อตัวขึ้นมาระหว่างมาลาคุซซีและกลุ่มผู้ปกครองที่ร่วมกันก่อตั้งโรงเรียน ช่วงเวลานั้นหลายๆ โรงเรียนตามเขตชานเมือง หรือในหมู่บ้านที่ยากจนก่อตั้งขึ้นมาด้วยความคิดและการทุ่มเททั้งแรงงาน แรงใจและเงินทุนจากผู้ปกครองทั้งสิ้น โรงเรียนเหล่านั้นต้องฟันฝ่าอุปสรรคโดยเฉพาะอุปสรรคจากความยากจนหลายๆ โรงเรียนต้องปิดตัวเองลงในที่สุด โรงเรียนส่วนใหญ่ที่คงอยู่ได้ถึง 20 ปีจะเป็นโรงเรียนที่ยืนหยัดได้ด้วยความเข้มแข็ง ความอดทนและความอุตสาหะอย่างสูงในการฟันฝ่าอุปสรรคต่างๆ ส่วนโรงเรียนที่ Villa Cella นั้นอยู่รอดได้ด้วยกลุ่มหญิงแม่บ้านที่เป็นผู้ริเริ่มและได้รับความช่วยเหลือจาก National Liberation Committee (NLC)

มาลาคุซซีตัดสินใจหันเหมาทำงานด้านเด็กเล็กอย่างจริงจังหลังสอนอยู่ในโรงเรียนมัธยมศึกษาเป็นเวลา 7 ปี โดยเริ่มทำงานกับเด็กที่มีปัญหาในการเรียน(children with difficulties in school) ที่ศูนย์สุขวิทยาจิตซึ่งดำเนินการโดยเทศบาลเมืองด้วยประสบการณ์ทางจิตวิทยาที่เรียนรู้เพิ่มเติมจาก National Center for Research ที่กรุงโรม ส่วนในช่วงบ่ายถึงเย็นนั้นจะไปทำงานกับโรงเรียนเล็กๆ ดำเนินการโดยกลุ่มผู้ปกครอง ซึ่งในโรงเรียนนี้มาลาคุซซีได้ทำงานกับกลุ่มครู

ที่มีคุณสมบัติที่แตกต่างจากครูโรงเรียนอื่นๆ ครูเหล่านี้เต็มไปด้วยความคิดที่มากมาย กระตือรือร้น และมีพลังที่ไร้ขอบเขตในการทำงาน มาลากูซซี่ทำงานร่วมกับครูกลุ่มนี้ด้วยทัศนคติว่าในขณะที่ครูกำลังสอนนักเรียนอยู่นั้นครูก็กำลังเรียนรู้จากนักเรียน การเรียนรู้จากนักเรียนทำให้ครูตระหนักถึงความด้อยโอกาสของนักเรียนในด้านสุขภาพ อารมณ์ ภาวะทุพโภชนาการ การใช้ภาษาท้องถิ่นที่เคยชินจนไม่คุ้นเคยกับภาษาอิตาลีมาตรฐาน มาลากูซซี่และกลุ่มครูเพิ่มเป้าหมายของการทำงานมาสู่กลุ่มของผู้ปกครองในการช่วยแก้ปัญหาที่พบในเด็ก การทำงานร่วมกับผู้ปกครองเพื่อเป็นประโยชน์ต่อเด็กนั้น เป็นงานที่กลุ่มครูและมาลากูซซี่ขาดทั้งความรู้และประสบการณ์ แต่ทุกคนมีความมุ่งมั่นที่ไปถึงประโยชน์สูงสุดของเป้าหมายนั้น ดังนั้นการทำความเข้าใจกับผู้ปกครองก็คือหลักการที่ว่าสิ่งที่เกี่ยวกับเด็กและสิ่งที่เด็กต้องการนั้นเราต้องเรียนรู้จากเด็ก ซึ่งหลักการนี้อาจถูกต้องในบางสถานการณ์หรือไม่ถูกต้องในบางสถานการณ์ การลองถูกลองผิดของมาลากูซซี่เป็นการเรียนรู้ที่นำมาซึ่งปัญญาและเป็นการนำร่องและเตรียมตนเองต่อการเปลี่ยนแปลงในปี 1963

ปี 1963 จากความร่วมมือของกลุ่มผู้ปกครอง ครู และมาลากูซซี่ โรงเรียนโรบินสันเป็นโรงเรียนแรกๆ ที่ดำเนินการโดยเทศบาลเมือง และเป็นโรงเรียนขนาด 2 ห้องเรียน เด็กปฐมวัย 60 คน (แต่เดิมนั้นโรงเรียนสำหรับเด็กปฐมวัยดำเนินการโดยโบสถ์คาทอลิก) ซึ่งเป็นการเรียกร้องจากผู้ปกครองที่ต้องการให้การจัดการศึกษาสำหรับเด็กระดับนี้เป็นสวัสดิการจากการปกครองท้องถิ่น เป็นบริการทางสังคมที่รัฐจัดสรรให้แก่ประชาชน งบประมาณและการเงินที่ดำเนินในโรงเรียนมีความมั่นคงจากการจัดสรรโดยเทศบาลเมืองไม่ใช่จากการบริจาคตั้งที่ผ่านมา ผู้ปกครองต้องการโรงเรียนปฐมวัยรูปแบบใหม่ที่มีคุณภาพดีขึ้นนอกเหนือจากการทำหน้าที่เป็นเพียงผู้ดูแลเด็กเท่านั้น ความร่วม

มือกันอย่างมุ่งมั่นและสม่ำเสมอ ระหว่างมาลาคุซซี่ ครูและกลุ่มผู้ปกครองก่อให้เกิดวิวัฒนาการรูปแบบและแนวความคิดดำเนินการจัดการจัดบรรยากาศ สิ่งแวดล้อมที่เหมาะสมกับเด็กปฐมวัย จนเป็นที่รู้จักของนักการศึกษาในกลุ่มประเทศยุโรป และอเมริกาเหนือ ตั้งแต่ปี ค.ศ.1980 เป็นต้นมา

ทฤษฎีที่มีอิทธิพล

หลักเบื้องต้นที่ก่อให้เกิดพัฒนาการของการเรียนการสอนใน Reggio Emilia พัฒนาจากแนวคิดและทฤษฎีจากนักการศึกษา นักวิทยาศาสตร์ นักสังคมวิทยา นักจิตวิทยา ในช่วงทศวรรษ 1960 ซึ่งเป็นกระแสคลื่นลูกแรกของแหล่งแนวคิดที่มีผลต่อแนวทางการจัดการศึกษา ในยุคนั้น อาทิ แนวคิดของ Jean Piaget, John Dewey, Henri Wallon, Edward Chaparede, Ovide Decroly, Anton Makarenko, LevVygotsky, และ Erik Erikson Urie Bronfenbrenner ศึกษา The New Education ซึ่งเขียนโดย Pierree Bovet และ Adolfe Ferriere เรียนรู้เทคนิคการสอนจาก Celestine Freinet ในประเทศฝรั่งเศส เรียนรู้การทดลอง progressive education ที่โรงเรียน Dalton ในกรุง New York และการวิจัยของ Piaget และเพื่อนร่วมงานที่กรุง Geneva

การศึกษาอย่างจริงจังถึงผลงานต่างๆ ที่กล่าวมาเป็นแนวทางที่ขับเคลื่อนกระแสประสบการณ์ของกลุ่มทำงานการศึกษาปฐมวัยใน Reggio Emilia ไปในทิศทางที่ชัดเจนยิ่งขึ้นพร้อมกัน

ในทฤษฎี ข้อค้นพบ ข้อสังเกต ข้อมูลจากการทดลอง ข้อมูลทางการวิจัย มาปรับใช้โดยคำนึงถึงสภาพทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองของชุมชนใน Reggio Emilia ดังคำเตือนของ Piaget ที่ว่า ความผิดพลาดและความวิกฤติของวิธีการสอนสำหรับเด็กเกิดขึ้นเนื่องจากการขาดความสมดุลระหว่างข้อมูลทางวิทยาศาสตร์ และการประยุกต์

ใช้ข้อมูลทางวิทยาศาสตร์มาเป็นข้อปฏิบัติในสภาพทางสังคมที่เป็นจริง มาลากุซซี่และครูใน Reggio Emilia เชื่อแนวความคิดตามหลักของ Dewey ที่ว่าการเรียนรู้ต้องเกิดจากการที่ผู้เรียนสนใจที่จะเรียนรู้และลงมือปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดประสบการณ์ตรงที่จะนำไปสู่การเรียนรู้ในตัวผู้เรียน การศึกษาไม่ใช่เกิดจากการกำหนดหลักสูตรล่วงหน้าที่ตายตัวและปฏิบัติตามแผนการสอนนั้นตลอดเวลา ค้นหาในสิ่งการศึกษาว่าเด็กๆ เป็นผู้ลงมือปฏิบัติจริง

ในช่วงทศวรรษ 1970 คลื่นความคิดลูกที่สองที่ประกอบด้วย กลุ่มนักการศึกษา รวมทั้งนักจิตวิทยา เช่น Wilred Carr, David Shaffer, Kenneth Kaye, Jerome Kagan, Howard Gardner นักปรัชญา เช่น David Hawkins และนักทฤษฎี เช่น Serge Moscovici, Charles Morris, Gregory Bateson, Heinz VonFoerster และ Francisco Varela ตลอดจนงานการศึกษาค้นคว้าทางด้านประสาทวิทยาแนวความคิดเหล่านี้ยิ่งก่อให้เกิดความหลากหลาย แง่มุมมองที่หลากหลายที่นำไปสู่การปฏิบัติที่มีความสิ้นเปลืองและความคล่องตัวในการจัดกิจกรรมและประสบการณ์ที่เหมาะสมกับเด็ก

หลักการ

1. วิธีการมองเด็ก (The image of the children) เด็กในสายตาของครูที่เรกจิโอคือผู้ที่เต็มไปด้วยความสมบูรณ์ แข็งแรงและพลัง เด็กมีลักษณะที่เป็นตัวของตัวเองมีศักยภาพและความสามารถในตนเอง มีความปรารถนาที่จะเติบโตและงอกงาม ความอยากรู้อยากเห็น ความสามารถที่เป็นที่น่าพิศวง และความปรารถนาที่จะสัมพันธ์และสื่อสารกับผู้อื่นซึ่งปรากฏขึ้นมาตั้งแต่แรกเกิดและเป็นองค์ประกอบที่สำคัญเพื่อความอยู่รอดและความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับเผ่าพันธุ์ที่ตนถือกำเนิดมา

ความสามารถที่มีมาตั้งแต่เกิดประการนี้จึงเป็นสิ่งที่อธิบายถึงความกระตือรือร้นของเด็กในการสื่อหรือแสดงถึงตัวตนของเด็กเมื่ออยู่ท่ามกลางบริบทที่มีความหลากหลายของสัญลักษณ์ทางภาษา และมีความสนใจจนก่อให้เกิดการเรียนรู้เพื่อก้าวเข้าสู่ปฏิสัมพันธ์ทางสังคม และการต่อรองประนีประนอมกับทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับเด็ก

ครูต้องรับรู้ถึงศักยภาพของเด็กอย่างถ่องแท้ เพื่อสร้างงานและสิ่งแวดล้อมที่让孩子มีประสบการณ์ที่จะสนองตอบต่อศักยภาพของเด็กอย่างเหมาะสม

2. มาลากูซซีและครูที่ Reggio Emilia มองว่าโรงเรียนสำหรับเด็กๆ เป็นที่บูรณาการสิ่งมีชีวิตที่หลากหลาย เป็นสถานที่ใช้ชีวิตร่วมกันและมีสัมพันธ์ภาพร่วมกันระหว่างผู้ใหญ่และเด็กที่หลากหลายและแตกต่างกัน และมีการปรับปรุงอย่างต่อเนื่องในงาน

โดยเชื่อว่า ระบบชีวิตในโรงเรียนขยายไปสู่ครอบครัวของนักเรียน ครอบครัวของนักเรียนมีสิทธิ์ที่จะรับรู้และมีส่วนร่วมในระบบชีวิตของโรงเรียน และยังขยายไปถึงเมืองที่โรงเรียนตั้งอยู่เพื่อให้เมืองและโรงเรียนรับรู้ถึงชีวิตในโรงเรียน รูปแบบการพัฒนาตลอดจนขนบธรรมเนียมของกันและกันตามที่เราได้เรียกร้องให้เมืองยอมรับเด็กในฐานะของการเป็นผู้รับช่วงในอนาคตและเป็นผู้รับผลประโยชน์ตามสิทธิเฉพาะในตัวเด็กในโรงเรียน

ดังนั้นการดำเนินการจึงคำนึงถึงองค์ประกอบทั้ง 3 คือ เด็ก ครอบครัว และครูการจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน จึงมุ่งจัดโรงเรียนที่ให้ความรู้สึกอบอุ่นและเป็นมิตรสำหรับทุกคนที่ได้เข้ามาสัมผัสเหมือนอยู่ในบ้านที่เปี่ยมไปด้วยไมตรีจิต (An amiable school)

3. คือครูและนักเรียนเรียนรู้ไปด้วยกัน การสอนและการเรียนต้องควบคู่ไปด้วยกัน โดยให้ความสำคัญกับการเรียนรู้มากกว่าการสอน มาลากูซซี กล่าวว่าก่อนจะเริ่มเข้าสู่การสอน ถ้าครูยื่นสังเกตอยู่

ข้างๆ สักครูและเรียนรู้จากห้องเรียนในขณะนั้นว่าเด็กกำลังทำอะไรอยู่ และถ้าครูสามารถเข้าใจได้ถูกต้อง บางทีการสอนในวันนั้นอาจแตกต่างจากที่ผ่านมา

วัตถุประสงค์ของการจัดการศึกษาคือการจัดสิ่งแวดล้อมและโอกาสให้เด็กได้คิดประดิษฐ์และค้นพบด้วยตนเอง การเรียนรู้ที่มีคุณค่าสำหรับเด็กจึงไม่ใช่การสอนจากครูที่เป็นการบอกเล่าโดยตรง แต่เป็นการจัดสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ การเรียนเป็นกฎแจสำคัญที่นำไปสู่การสอนวิธีใหม่ซึ่งครูเป็นแหล่งของการเรียนรู้ที่สมบูรณ์ โดยการนำเสนอทางเลือกที่หลากหลายสำหรับการเสนอความคิดเห็น และเป็นแหล่งสนับสนุนการเรียนรู้ การเรียนรู้และการสอนนั้นจึงไม่ใช่เป็นสิ่งที่อยู่กันคนละฟากฝั่งของแม่น้ำแล้วจ้องมองกระแสน้ำที่ไหลผ่านไป แต่ควรจะเป็นการหล่อหลอมเข้าด้วยกัน ระหว่างการเรียนและการสอนและล่องไปพร้อมๆ กับการไหลของกระแสน้ำ

4. ครูที่ทำงานกับเด็กปฐมวัยใน Reggio Emilia ต้องปฏิบัติตัวเป็นนักศึกษา ค้นคว้า วิจัย เป็นนักสำรวจและตระเวนเก็บข้อมูลจากทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับชีวิตของทุกคน ในการประชุมปฏิบัติการ การสัมมนา หรือการมีโอกาสนพปะกับผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ชำนาญการในสาขาวิชาชีพหรืออาชีพต่างๆ เพื่อเป็นประสบการณ์และฐานข้อมูลเพื่อโยงเข้าสู่การจัดสถานการณ์หรือประสบการณ์ที่นำเด็กไปสู่การเรียนรู้ที่ก้าวสู่การพัฒนาสติปัญญาในขั้นต่อไป

กระบวนการ

การจัดสภาพแวดล้อมในโรงเรียน มุ่งให้ทุกคนที่เข้ามาสัมผัสกับโรงเรียนแล้วรู้สึกอบอุ่นเหมือนอยู่ในบ้านที่เปี่ยมไปด้วยมิตรจิต (An amiable school) ลักษณะตัวอาคารและพื้นที่ในโรงเรียนจึงส่งเสริมให้มีการพบปะ การติดต่อสื่อสารกัน และมีความสัมพันธ์กันของบุคคลทุก

ระดับที่เกี่ยวข้องกับระบบโรงเรียน

การจัดรูปแบบทางโครงสร้าง สิ่งของวัตถุ ตลอดจนการจัดกิจกรรมต่างๆ กระตุ้นให้เกิดขบวนการเรียนรู้ซึ่งประกอบด้วย การเลือกสิ่งที่สนใจ การแก้ปัญหา และการค้นพบ

การจัดสถานที่ในอาคารเรียน ครูจัดที่สำหรับที่ที่ครูพบกับนักเรียนทั้งกลุ่ม ที่สำหรับนักเรียนทำกิจกรรมกันเอง ที่ที่ครูจะพบปะกับเด็กกลุ่มเล็ก หรือแม้กระทั่งที่ที่นักเรียนจะอยู่เพียงลำพัง ครูรับรู้ว่เด็กนั้นสามารถเรียนรู้จากกันและกันโดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเด็กทำกิจกรรมร่วมกันในกลุ่มเล็กๆ

หลักสูตร ไม่มีการกำหนดเนื้อหาแน่นอนชัดเจน วิธีปฏิบัติคือ แต่ละโรงเรียนใน Reggio Emilia จะรวบรวมรายชื่อหัวข้อโครงการที่คาดว่าจะสัมพันธ์กับความสนใจของเด็ก โครงการที่เตรียมอยู่ในมือครูนั้นจะมีทั้งโครงการระยะสั้นและโครงการระยะยาว แต่ถ้าเด็กสนใจในเรื่องที่อยู่นอกเหนือรายการหัวข้อที่ครูกำหนดไว้ล่วงหน้า กิจกรรมโครงการ ในห้องเรียนก็จะปรับเปลี่ยนไปตามความสนใจของเด็ก สภาพการจัดกิจกรรมและประสบการณ์จะสลับไปตามสภาพการณ์ที่สนองความสนใจของเด็กในขณะนั้น เช่นหัวข้อโครงการ “สิ่งปลูกสร้าง” (building) เมื่อเสร็จสิ้นโครงการอาจปรากฏชิ้นงานของเด็กเป็นกระท่อม เสาสูง บ้านเช่าแบบห้องชุด หรืออื่นๆ ตามจินตนาการและการสร้างสรรค์จากเด็ก

การวางแผนการสอนของครู คือ การจัดเตรียมสถานที่และพื้นที่ที่อำนวยความสะดวกในการเรียนรู้สำหรับเด็ก วัสดุอุปกรณ์ สิ่งของเครื่องใช้ที่ประกอบการเรียนรู้ ความคิด สถานการณ์ และโอกาสหรือจังหวะที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้

การวางแผนการสอนในรูปแบบนี้ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนและสื่อสารกันระหว่างผู้สนับสนุนการศึกษาทั้ง 3 คือเด็ก ครู และครอบครัว

ครีวของเด็ก ในสภาพความเป็นจริงแล้ว สถาบันทางการศึกษาคือระบบของการสื่อสาร และปฏิสัมพันธ์ของผู้สนับสนุนการศึกษาทั้ง 3 ซึ่งสามารถบูรณาไปสู่สังคมที่ใหญ่ขึ้น

กิจกรรมการเรียนรู้การสอนที่โดดเด่น ใน Reggio Emilia คือเด็ก ๆ เกิดการเรียนรู้จากโครงการ (Projects) ก่อนการสอนโครงการในชั้นเรียน ครูทุกคนจะประชุมพูดคุยกันถึงโครงการที่เกิดขึ้นได้จากความสนใจของเด็ก และคำนึงถึงความคิดคล้ายคลึงกับโครงการที่อาจเกิดขึ้น สมมติฐาน ทางเลือกหรือตัวเลือกสำหรับเด็ก ครูจะวางกรอบความคิดถึงขั้นตอนแต่ละระยะของโครงการ ตลอดจนการเตรียมการณที่พร้อมสำหรับสิ่งที่ไม่คาดหวังว่าอาจจะเกิดขึ้น

เมื่อเริ่มโครงการในชั้นเรียนครูจะเอื้อให้เด็กได้ค้นหาสิ่งที่เป็นที่สนใจของตนและทำงานในโครงการที่ตนเองสนใจ ไม่ว่าจะเป็โครงการระยะสั้น หรือโครงการระยะยาว ความคิดโครงการของเด็กนั้นมีรากฐานมาจากประสบการณ์ต่อเนื่งที่สร้างสมมาทั้งของเด็กและครู และจากการปฏิบัติของการก่อร่างองค์ความรู้ด้วยกัน

หัวข้อโครงการอาจเริ่มจากเหตุการณ์โดยบังเอิญ หรืออาจเป็นคำถามหรือปัญหาที่เด็กคนหนึ่งหรือหลายๆ คนถาม หรืออาจเกิดจากเนื้อหาที่ครูเริ่มต้นโดยการเล่านิทานหรือสนทนากับเด็ก เช่น การศึกษาเกี่ยวกับฝูงชนหรือกลุ่มชนเกิดจากการที่เด็กคนหนึ่งมาเล่าให้เพื่อนในห้องฟังถึงประสบการณ์ของตนในระหว่างการหยุดพักฤดูร้อน ในขณะที่โครงการการทำน้ำพุเกิดขึ้นเนื่องจากเด็ก ๆ ต้องการสร้างสวนสนุกสำหรับนก เวลาในการทำงานโครงการแต่ละโครงการยอม่ใช้เวลาไม่เท่ากัน บางโครงการอาจใช้เวลาเพียง 2-3 วัน ในขณะที่บางโครงการใช้เวลาเป็นหลายเดือน

บทบาทของผู้ปกครองและครู ไม่ใช่เป็นเพียงผู้ที่ทำให้เด็กพอใจหรือเป็นเพียงผู้ตอบคำถามสำหรับเด็ก แต่ต้องช่วยให้เด็กค้นหา

คำตอบด้วยตนเอง และที่สำคัญกว่านั้นคือการช่วยให้เด็กสามารถถามคำถามที่ดีต่อตัวเองด้วย ครูจะเป็นผู้สังเกตและฟังเด็กอย่างใกล้ชิด เพื่อวางแผนและดำเนินการตามโครงการร่วมกับเด็ก ข้อมูลและความเข้าใจเด็กที่เพิ่มพูนขึ้น มีผลให้ครูวางตนเป็นแหล่งข้อมูลสำหรับเด็ก ครูถามคำถามที่ก่อให้เกิดการล่องรู้ถึงความคิด สมมติฐาน และความคิดของเด็ก และคอยอำนวยความสะดวก และสิ่งแวดล้อมที่让孩子ค้นพบและเกิดการเรียนรู้ ครูจะคำนึงถึงตนเองเป็นผู้ร่วมงานในการเรียนและผลิตผลกับการค้นพบร่วมกับเด็ก (Teachers as partners)

ตารางเวลากิจวัตรประจำวัน จะมีความยืดหยุ่นและปรับได้ตลอดเวลาเพื่อความเหมาะสมต่อการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องของเด็ก เด็กจะเป็นผู้กำหนดจังหวะเวลาโดยตนเองในการวางแผนและดำเนินการทำกิจกรรมและโครงการ เพื่อเด็ก ๆ จะสามารถทำกิจกรรมหรือโครงการให้ลุล่วงอย่างไม่ต้องรีบเร่ง โดยครูเรียนรู้ถึงจังหวะเวลาของเด็กแต่ละคน เด็กจะอยู่กับครูคนเดียวและเพื่อนกลุ่มเดิมเป็นรอบเวลา 3 ปี (กลุ่มแรกเกิดถึงสามปี และกลุ่มสามถึงหกปี) ในแต่ละปีกลุ่มจะเปลี่ยนสิ่งแวดล้อมที่สอดคล้องกับความต้องการตามพัฒนาการและความสนใจที่เปลี่ยนแปลงไป แต่ความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนและเด็กกับเพื่อนยังคงเป็นกลุ่มเดิม

ศิลปะ เป็นหนทางการสื่อความหมายให้ผู้ที่อยู่รอบข้างสามารถเข้าใจถึงกระบวนการคิด ตลอดจนถึงจินตภาพของเด็กต่อสิ่งแวดล้อมที่เด็กซึมซับรับรู้มา โรงเรียนสำหรับเด็กระดับปฐมวัยที่ Reggio Emilia จึงมีครูที่ได้รับการฝึกอบรมทางทัศนศิลป์เป็นพิเศษ ทำงานใกล้ชิดกับครูอื่นๆ และเด็กในระดับปฐมวัย รวมถึงการไปเยี่ยมศูนย์เด็กเล็กเพื่อทำกิจกรรมทางศิลปะสำหรับเด็กวัยทารกและเด็กเล็ก

ครูที่ได้รับการฝึกอบรมเป็นพิเศษทางศิลปะนี้เรียกว่า “atelierista” และสถานที่หรือบริเวณที่จัดเป็นที่ทำกิจกรรมทางศิลปะ

เรียกว่า “atelier” ซึ่งจัดให้อยู่ในอาณาบริเวณที่เด็กทุกคนและครูทุกคนเข้าไปทำงานได้ ใน atelier นี้เต็มไปด้วยเครื่องมือมากมายหลายชนิด ตลอดจนวัสดุที่ใช้ในการทำงานทางศิลปะ และยังเป็นที่รวบรวมผลงานจากโครงการต่างๆ และจากประสบการณ์ของเด็ก

นักการศึกษา Reggio Emilia มองการแสดงออกทางศิลปะของเด็กที่ผ่านสื่อกลางที่หลากหลาย เป็นความสามารถในการสื่อสารที่เปรียบเปรยว่าเป็น “ร้อยภาษา” (The Hundred Languages of Children) ซึ่งศักยภาพในส่วนนี้ไม่ใช่เป็นส่วนพิเศษที่แยกออกจากหลักสูตร แต่เป็นส่วนหนึ่งที่ต้องรวมอยู่ในหลักสูตร โดยนักการศึกษาต้องตระหนักถึงการแสดงออกที่ผ่านสื่อกลางนานาชนิดเป็นการแสดงออกถึงความสามารถทางสติปัญญาและการใช้สัญลักษณ์ในการสื่อความหมายในขบวนการของการเรียน

ผลงานของเด็กที่สื่อออกมาโดยวิธีต่างๆ เช่น การวาด การระบายสี การประดิษฐ์ศิลปะ ประดิษฐ์จากเศษวัสดุต่างๆ ซึ่งเป็นทั้งภาพสองมิติและสามมิติ การเล่นละครการเล่นหุ่น การเล่นเกมบทบาทสมมติ การเล่นเกม (แนวคิดใกล้เคียงกับการเล่นหนังตะลุง) การเล่นหุ่นชนิดต่างๆ ซึ่งสะท้อนถึงกระบวนการคิด การแก้ปัญหา และการเรียนรู้ของเด็กๆ

การบันทึกและการแสดงผลงานของเด็ก ครู atelierista และครูอื่นๆ จะร่วมมือกันจดบันทึกผลของสิ่งที่เด็กสังเกตเห็น และบันทึกการพูดคุยแสดงความคิดเห็นของเด็ก รูปภาพของกิจกรรมที่เด็กปฏิบัติ ผลงานที่เป็นสิ่งที่แสดงถึงความคิดและการเรียนของเด็กที่แสดงออกทางสื่อกลางหลายๆ ประเภทด้วยความละเอียดรอบคอบ และจัดเสนอผลงานเหล่านี้ของเด็กๆ ในโรงเรียน ซึ่งนิทรรศการผลงานของเด็กๆ มีผลตามมาหลายประการคือ

1. ผู้ปกครองรับรู้ถึงประสบการณ์ และการเรียนรู้ของเด็กจาก

ผลงานของเด็กทำให้ผู้ปกครองยังคงการมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ของเด็กต่อไป

2. ผลงานของเด็ก ทำให้ครูเข้าใจเด็กดีขึ้นและสามารถประเมินผลงานของตัวเอง ซึ่งมีผลต่อการส่งเสริมให้ครูมีความก้าวหน้าทางวิชาชีพ

3. เป็นการเอื้อโอกาสให้เหล่านักการศึกษามีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น

4. เด็กรับรู้ว่าผลงาน และความพยายามของพวกเขาถูกคนผู้ใหญ่มองเห็นคุณค่าในงานของตน

5. เป็นการสร้างสมเกียรติประวัติและผลงานของโรงเรียนที่ต้องมีการบันทึกถึงความเพียรพยายามและขบวนการเรียนรู้ของเด็กทั้งหลายและครูของพวกเขา

เป้าหมายที่ซับซ้อนตามที่กลุ่มนักการศึกษา Reggio Emilia ได้กำหนดไว้สามารถลุล่วงได้ก็เนื่องจากความร่วมมือกันในทุกระดับความร่วมมือกันเป็นวิธีการที่ทรงพลัง ในแต่ละห้องจะมีเด็กได้ไม่เกิน 25 คน โดยมีครูประจำห้องเรียน 2 คน ครูแต่ละคู่จะทำงานร่วมกันเสมอภาคในห้องเรียน (ไม่ใช่ในฐานะครูและผู้ช่วยครู แต่เป็นฐานะผู้ร่วมงานที่เท่าๆ กัน) ครูจะคงไว้ซึ่งสัมพันธภาพของการเป็นผู้ร่วมงานอย่างเหนียวแน่น ไม่เฉพาะกับผู้ร่วมงานในห้องเดียวกัน แต่กับครูคนอื่นๆ ตลอดจนเจ้าหน้าที่ต่างๆ ในโรงเรียนด้วย การสนทนาพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และการเข้าใจถึงความหมายของงานที่ครูได้ทำไป ตลอดจนงานในภาพรวมของโรงเรียน และงานที่ครูได้ทำร่วมกับเด็ก การสนทนาแลกเปลี่ยนความคิดเห็นและประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ก่อให้เกิดการฝึกฝนและเรียนรู้ของครูที่เกิดขึ้นอย่างถาวรและต่อเนื่อง ครูมองตนเองอย่างเป็นนักค้นคว้าวิจัย ตระเตรียมเอกสารของงานที่ได้ทำงานร่วมกับเด็กซึ่งครูมองว่าเป็นนักวิจัยร่วมกัน

ผู้สนับสนุนอีกกลุ่มหนึ่งที่มีผลให้การดำเนินงานในระบบเป็นไปด้วยดี คือกลุ่มผู้ชำนาญวิธีการสอนเด็ก (pedagogisti) นอกจากช่วยสนับสนุนทางด้านการสอน กลุ่ม pedagogisti ยังช่วยดำเนินการสนับสนุนความสัมพันธ์ระหว่างครู ผู้ปกครอง และระหว่างชุมชนกับผู้บริหารท้องถิ่น ในโรงเรียน Reggio Emilia ให้ความสำคัญของการร่วมมือกันในการดำเนินงาน ความร่วมมือกันจะเกิดได้ก็ต่อเมื่อมีการวางโครงสร้างขององค์กรอย่างถ่วงและรอบคอบ รายละเอียดของเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกันในองค์กรของโรงเรียน เช่น ตารางเวลาของครูแต่ละคน แผนงานการพบปะกับผู้ปกครอง ตลอดจนการจัดโภชนาการในเด็ก การพูดคุยแลกเปลี่ยนข้อมูลอย่างละเอียดถี่ถ้วนและการดำเนินการอย่างแม่นยำก่อให้เกิดประสิทธิผลของการปฏิบัติงาน ความร่วมมือสูงสุดจะเกิดขึ้นได้ก็ต่อเมื่อมีการจัดการดำเนินการที่ละเอียดถี่ถ้วน ในทำนองเดียวกันการดำเนินการในองค์กรสำเร็จได้ก็ด้วยความเชื่อมั่นในความร่วมมือของทุกๆ ฝ่าย ที่อำนวยความสะดวกประสพการณ์ที่ดีเยี่ยมสำหรับเด็ก

การนำมาใช้ในประเทศไทย

การนำแนวคิดการจัดการศึกษาแบบ Reggio Emilia ในการจัดการศึกษาปฐมวัยสำหรับในประเทศไทยนั้น Jackie Alexander เจ้าของโรงเรียน The City School, The Country School, The Purple Elephant และโรงเรียน ณ ดรุณ ให้ความสนใจและนำแนวคิดนี้มาจัดสิ่งแวดล้อมในการเรียนรู้สำหรับเด็กๆ เป็นเวลามากกว่า 7 ปี เธอเล่าให้ฟังว่ารูปแบบตามแนวคิดของ Reggio Emilia ที่ใช้ในโรงเรียนทั้ง 4 แห่งนั้นยังไม่สามารถใช้ได้อย่างเต็มรูปแบบ ระดับของการใช้ในโรงเรียนของเธอแต่ละแห่งนั้นไม่เท่ากัน แล้วแต่บริบทขององค์กรประกอบทางอาคารสถานที่ และลักษณะของครูแต่ละคน ตลอดจนลักษณะของ

ผู้ปกครองในแต่ละโรงเรียน จากประสบการณ์ที่เธอเดินทางไปร่วมรับการฝึกอบรมที่ Reggio Emilia เป็นเวลามา 8-9 ปี แต่ละครั้งจะเรียนรู้สิ่งที่แปลกใหม่ขึ้นเสมอ โครงการต่อไปที่เธอมุ่งจะให้ก็คือห้องปฏิบัติการทางศิลปะ (atelier) ที่ใหญ่กว่าห้องที่เธอมีอยู่ในขณะนี้ เธอบรรยายความรู้สึกที่ประทับใจในห้องเรียนของเด็กๆ ที่เมืองเรกจิโอเอมีเลีย ว่าเป็นบรรยากาศการเรียนรู้ที่ผ่อนคลายมาก ครูมีความยืดหยุ่นสูงในการอำนวยความสะดวกการเรียนรู้ในตัวเด็กที่สนใจไปอย่างธรรมชาติ ตารางเวลาของวันไม่ใช่ถูกจัดเป็นช่วงๆตามกิจกรรมที่แตกต่างกันไปตามเวลาแต่ละช่วง ครูที่นั่นมีความชำนาญมากและมีลักษณะเฉพาะของความเป็นครูเรกจิโอเอมีเลียที่หล่อหลอมจากบรรยากาศและสิ่งแวดล้อมในเรกจิโอเอมีเลีย

บรรณานุกรม

สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์ (2540) การจัดการศึกษาปฐมวัยแบบเรกจิโอเอมีเลีย วารสารการศึกษาปฐมวัย ปีที่ 1 มกราคม 2540 ฉบับที่ 1 หน้า 52-58

Edward, C., Gandini, L. & Forman, G. *The Hundred Languages of Children : The Reggio Emilia Approach to Early Childhood Education*. New Jersey: Ablex Publishing, 1994.

Gandini, L. "Fundamentals of the Reggio Emilia Approach to Early Childhood Education". *Young Children The Journal of the National Association for the Education of Young Children*. Vol. 49 No. 1, 1993, pp 4-8.

Katz, L. G., & Cesarone, B., *Reflections on the Reggio Emilia Approach*. Urbana, IL: ERIC Clearinghouse A Monograph Series, No.6, 1994.

การสอนแบบโครงการ (The Project Approach)

ความเป็นมา

นักการศึกษาปฐมวัยส่วนมากกล่าวถึงการใช้โครงการกับเด็กบางคนแนะนำว่าการสอนแบบโครงการเป็นวิธีการหนึ่งในหลายวิธีที่สามารถส่งเสริมให้เด็กรู้จักตัดสินใจ เห็นผลการกระทำที่ชัดเจนเป็นรูปธรรม และเด็กจะมีประสบการณ์จากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคล วัตถุ สิ่งของ และสิ่งแวดล้อม

การสอนแบบโครงการมีมานานแล้วมิใช่เป็นเรื่องใหม่ในการศึกษา แต่กลับมาได้รับความสนใจอย่างมากในประเทศสหรัฐอเมริกาและอีกหลายประเทศ ทั้งนี้เนื่องมาจากผลการวิจัยที่ทำให้เข้าใจยิ่งขึ้นว่าเด็กเรียนรู้อย่างไร และความจำเป็นที่จะต้องพัฒนาทักษะการคิด

โดย ผศ.ดร.พัชรี ผลโยธิน สาขาวิชาศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยสุโขทัย
ธรรมาราช

แก้ปัญหาของเด็กเพื่อให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงที่ท้าทายของสังคม เทคโนโลยี รวมทั้งแนวโน้มของหลักสูตรแบบบูรณาการ และรายงานความประทับใจของนักการศึกษา รวมทั้งบรรดาครู อาจารย์ที่ได้ไปเห็นเด็กในโรงเรียนก่อนประถมศึกษาของเมืองเรกจิโอ เอมิเลีย (Reggio Emilia) ทางตอนเหนือของประเทศอิตาลี (Katz, 1994)

หลักการ

โครงการ คือการสืบค้นหาข้อมูลอย่างลึกตามหัวเรื่องที่เด็กสนใจควรแก่การเรียนรู้ โดยปกติการสืบค้นจะทำโดยเด็กกลุ่มเล็กๆ ที่อยู่ในชั้นเรียน หรือเด็กทั้งชั้นร่วมกัน หรือบางโอกาสอาจเป็นเพียงเด็กคนใดคนหนึ่งเท่านั้น จุดเด่นของโครงการคือความพยายามที่จะค้นหาคำตอบจากคำถามที่เกี่ยวกับหัวเรื่อง ไม่ว่าจะคำถามนั้นจะมาจากเด็ก จากครูหรือจากเด็กและครูร่วมกันก็ตาม จุดประสงค์ของโครงการคือการเรียนรู้เกี่ยวกับหัวเรื่อง มากกว่าการเสาะแสวงหาคำตอบที่ถูกต้องเพื่อตอบคำถามที่ครูเป็นผู้ถาม (Katz, 1994)

การทำโครงการไม่สามารถทดแทนหลักสูตรทั้งหมดได้ สำหรับเด็กปฐมวัยถือเป็นส่วนที่เสริมเพิ่มเติมให้สมบูรณ์อย่างไม่เป็นทางการเพียงส่วนหนึ่งของหลักสูตรเท่านั้น งานโครงการจะไม่แยกเป็นรายวิชา เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ ฯลฯ แต่จะบูรณาการทุกวิชาเข้าด้วยกัน โดยเฉพาะเด็กปฐมวัยต้องการครูเป็นผู้ชี้แนะ และเป็นที่ปรึกษาในการทำโครงการ

ส่วนเวลาที่ใช้ในการทำงานแต่ละโครงการนั้นอาจใช้เวลาหลายวัน หลายสัปดาห์ หรือหนึ่งสัปดาห์ขึ้นอยู่กับหัวเรื่อง อายุ และความสนใจของเด็ก (Katz, 1994)

แนวคิดที่มีอิทธิพล

แนวคิดที่จะให้เด็กเรียนรู้ผ่านโครงการนั้นมีมานานนับศตวรรษ เริ่มจากความเคลื่อนไหวของนักการศึกษากลุ่มพิพัฒน์นิยม (Progressive) ในประเทศสหรัฐอเมริกาช่วงศตวรรษที่ 19-20 จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้เขียนบทความและหนังสือหลายเล่มเกี่ยวกับการสร้างประสบการณ์ทางการศึกษาที่จะช่วยส่งเสริมให้เด็กเกิดความคิดตระหนักในชุมชนร่วมกัน และได้นำโครงการเข้าไปใช้ในโรงเรียนทดลองที่มีชื่อเสียงแห่งหนึ่ง ส่วนวิลเลียม คิลแพทริก (William Kilpatrick) ได้สอนบุคคลต่างๆ (ต่อมาเป็นนักการศึกษา) ถึงวิธีการใช้โครงการที่เกี่ยวข้องกับประสบการณ์ในชีวิตจริง อันเป็นรากฐานสำคัญทางการศึกษามากกว่าการเตรียมเด็กเพื่อชีวิตในอนาคต (Diffily ,1996)

ในปี ค.ศ.1934 ลูซี่ สปาร์ค มิทเชลล์ (Lucy Sprague Mitchell) ได้นำนักศึกษาของวิทยาลัยการศึกษาแบงก์สตรีท (The Bank Street College of Education) นครนิวยอร์ก ออกศึกษาสิ่งแวดล้อม และนับตั้งแต่นั้นก็ได้สอนครูให้รู้จักวิธีการใช้โครงการ ซึ่งวิธีสอนที่พัฒนาโดยวิทยาลัยการศึกษาแบงก์สตรีทนี้มีส่วนคล้ายคลึงอย่างมากกับการสอนแบบโครงการ (diffily,1996)

นอกจากนี้การสอนแบบโครงการทำให้หลายคนนึกถึงรายงานฉบับหนึ่งในประเทศอังกฤษซึ่งมีชื่อว่า "Plowden Report" ในช่วงปลายปีค.ศ.1960 ถึงต้นปีค.ศ.1970 บางครั้งนักการศึกษาชาวอังกฤษจะเรียกอีกชื่อว่า "หลักสูตรบูรณาการ" "การศึกษาอย่างไม่เป็นทางการ" เป็นต้น ในรายงานพลาวเดน (Plowden Report) ได้กล่าวเน้นอย่างเด่นชัดถึงการเรียนรู้ที่จะให้ผลนั้นต้องมาจากความสนใจของผู้เรียนมากกว่าความสนใจของครู ปรัชญา และแนวการปฏิบัติของพลาวเดนมีส่วนที่คล้ายคลึงกันมากกับการเคลื่อนไหวของกลุ่มพิพัฒน์นิยมใน

ประเทศสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ.1920 และการศึกษาแบบเปิด (Open Education) ในประเทศแถบอเมริกาเหนือ คือให้ผู้เรียนมีความกระตือรือร้นที่จะร่วมในโครงการ มีประสบการณ์ตรงกับสิ่งแวดล้อม เรียนรู้จากการกระทำเช่นเดียวกับการเล่นอย่างเป็นธรรมชาติของเด็กขณะเล่นสำรวจวัตถุสิ่งของ แนวคิด และความสัมพันธ์ทางสังคม (Katz and Chard, 1995)

ในประเทศอิตาลี ช่วงเวลา 30 ปีที่ผ่านมา ครูโรงเรียนก่อนประถมศึกษาเมืองเรกจิโอ เอมีเลียได้ประสบผลสำเร็จในการนำโครงการเข้าไปใช้กับเด็กปฐมวัย แต่ลักษณะโครงการส่วนใหญ่โน้มเอียงไปทางการเรียนรู้บทบาทของภาษากราฟฟิก (เขียนภาพเป็นลายเส้น) และข้อมูลที่ขยายการเรียนรู้ของเด็กผ่านโครงการ รวมทั้งบทบาทของครูและพ่อแม่เด็กในงานโครงการ (Helm, 1996)

ส่วนแคทซ์และชาร์ด (Katz and Chard, 1995) ได้ให้เหตุผลของการนำโครงการมาเสนอแนะในช่วงเวลานี้คือ

1. งานวิจัยจำนวนมากที่เกี่ยวกับพัฒนาการเด็ก และการเรียนรู้ในช่วง 20 ปีที่ผ่านมาสนับสนุนการสอนแบบโครงการว่าเป็นวิถีทางที่เหมาะสมสำหรับการกระตุ้นและส่งเสริมพัฒนาการทางสติปัญญา และพัฒนาการทางสังคมของเด็ก

2. ไม่มีสิ่งบ่งชี้ว่าการสอนแบบโครงการมีผลเสีย และเสี่ยงต่อการพัฒนาสติปัญญาหรือพัฒนาการทางด้านวิชาการของเด็ก

3. การเสนอให้นำโครงการมาใช้ในการสอนเพียงส่วนหนึ่งของหลักสูตรเท่านั้น และช่วงเวลาส่วนใหญ่ที่เด็กเรียนรู้ตามหลักสูตรปฐมวัยศึกษาคือการเล่นที่เป็นไปตามธรรมชาติอยู่แล้ว เมื่อเด็กโตขึ้นหลักสูตรจึงจะเพิ่มการสอนที่เป็นทางการยิ่งขึ้น ดังนั้นโครงการจึงเหมาะกับหลักสูตรสำหรับเด็กปฐมวัยและเด็กประถมศึกษา

ประโยชน์

1. ช่วยให้เด็กมีโอกาสที่จะประยุกต์ใช้ทักษะที่มีอยู่ และเพิ่มความชำนาญในทักษะนั้นยิ่งขึ้น
2. แสดงให้เห็นถึงความสามารถและความถนัดของเด็ก
3. แสดงให้เห็นแรงจูงใจภายใน และความสนใจที่เกิดจากตัวเด็กในงานและกิจกรรมที่ทำ
4. ส่งเสริมให้เด็กรู้จักตัดสินใจว่าควรทำอะไร และผู้ใหญ่ยอมรับในความต้องการของเด็ก โดยที่เด็กมีความสามารถในการเรียนรู้ด้วยตนเอง มีครูเป็นผู้ให้คำแนะนำ และเด็กเป็นผู้ตัดสินใจลงมือทำด้วยตัวเอง (Katz, 1994; Katz and Chard, 1995)

กระบวนการ

โครงการถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการเรียนรู้ที่เต็มไปด้วยความหมายเหมาะกับพัฒนาการเด็ก เป็นการศึกษาอย่างลึกในเวลาที่ขยายได้ตามความสนใจของเด็กแต่ละคน แต่ละกลุ่มย่อย หรือแต่ละชั้นและตามแต่หัวเรื่องที่ต้องการศึกษา ในหนังสือ Project Approach “A Practical Guide for Teachers” ของ Sylvia C. Chard (1992, 1994) ได้กล่าวถึงลักษณะโครงสร้างของการปฏิบัติโครงการไว้ 5 ข้อคือ

1. การอภิปรายกลุ่ม ในงานโครงการครูสามารถแนะนำการเรียนรู้ให้เด็ก และช่วยให้เด็กแต่ละคนมีโอกาสแลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนทำกับเพื่อน

การพบปะสนทนากันในกลุ่มย่อย หรือกลุ่มใหญ่ทั้งชั้น ทำให้เด็กมีโอกาสที่จะอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ซึ่งกันและกัน

2. การศึกษาออกสถานที่ สำหรับเด็กปฐมวัยไม่จำเป็นต้องเสียเงินเป็นจำนวนมาก เพื่อพาเด็กไปยังสถานที่ไกลๆ ประสบการณ์

ในระยะแรกครูอาจพาไปทัศนศึกษานอกห้องเรียน เรียนรู้สิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ที่อยู่รอบบริเวณโรงเรียน เช่น ร้านค้า ถนนหนทาง ป้ายสัญญาณ งานบริการต่าง ๆ ฯลฯ จะช่วยให้เด็กเข้าใจโลกที่แวดล้อม มีโอกาสพบปะกับบุคคลที่มีความรู้เชี่ยวชาญในหัวเรื่องที่เด็กสนใจ ซึ่งถือเป็นประสบการณ์เรียนรู้ขั้นแรกของงานศึกษาค้นคว้า

3. การนำเสนอประสบการณ์เดิม เด็กสามารถที่จะทบทวนประสบการณ์เดิมในหัวเรื่องที่ตนสนใจ มีการอภิปราย แสดงความคิดเห็นในประสบการณ์ที่เหมือนหรือแตกต่างกับเพื่อน รวมทั้งแสดงคำถามที่ต้องการสืบค้นในหัวเรื่องนั้นๆ นอกจากนี้เด็กแต่ละคนสามารถที่จะเสนอประสบการณ์ที่ตนมีให้เพื่อนในชั้นได้รู้ด้วยวิธีการอันหลากหลายเสมือนเป็นการพัฒนาทักษะเบื้องต้น ไม่ว่าจะเป็นการเขียนภาพ การเขียน การใช้สัญลักษณ์ทางคณิตศาสตร์ การเล่นเกมบทบาทสมมติ และการก่อสร้างแบบต่างๆ

4. การสืบค้น งานโครงการเปิดกว้างให้ใช้แหล่งค้นคว้าข้อมูลอย่างหลากหลายตามหัวเรื่องที่สนใจเด็กสามารถสัมภาษณ์พ่อแม่ ผู้ปกครองของตนเอง บุคคลในครอบครัว เพื่อนนอกโรงเรียน สามารถหาคำตอบของตนด้วยการศึกษานอกสถานที่ สัมภาษณ์วิทยากรท้องถิ่นที่มีความรอบรู้ในหัวเรื่อง อาจสำรวจวิเคราะห์วัตถุสิ่งของด้วยตนเอง เขียนโครงร่าง หรือใช้แว่นขยายส่องดูวัตถุต่างๆ หรืออาจใช้หนังสือในชั้นเรียนหรือในห้องสมุดทำการค้นคว้า

5. การจัดแสดง การจัดแสดงทำได้หลายรูปแบบ อาจใช้ฝาผนังหรือป้ายจัดแสดงงานของเด็ก เป็นการแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ความรู้ที่ได้จากการสืบค้นแก่เพื่อนในชั้น ครูสามารถให้เด็กในชั้นได้รับทราบความก้าวหน้าในการสืบค้นโดยจัดให้มีการอภิปราย หรือการจัดแสดง ทั้งจะเป็นโอกาสให้เด็กและครูได้เล่าเรื่องงานโครงการที่ทำแก่ผู้มาเยี่ยมเยียนโรงเรียนอีกด้วย

ลักษณะทั้ง 5 ประการของโครงสร้างที่กล่าวมานี้ เด็กจะเรียนรู้ในแต่ละระยะของงานโครงการ ซึ่งมีอยู่ 3 ระยะคือ (Katz,1994; Katz and Chard, 1995)

ระยะที่ 1 ทบทวนความรู้และความสนใจเด็ก

เด็กและครูจะใช้เวลาส่วนใหญ่ในการอภิปรายเพื่อเลือกและปรับหัวเรื่องที่จะทำการสืบค้น หัวเรื่องอาจเสนอโดยเด็ก ครู โดยใช้หลักในการเลือกหัวเรื่อง ดังนี้

1. เลือกหัวเรื่องเกี่ยวกับประสบการณ์ที่เด็กมีอยู่ทุกวัน อย่างน้อยเด็กประมาณ 2-3 คน ควรจะคุ้นเคยกับหัวเรื่อง และจะช่วยในการตั้งประเด็นคำถามเกี่ยวกับหัวเรื่อง

2. ทักษะพื้นฐานทางการรู้หนังสือและจำนวน ควรถูกบูรณาการอยู่ในหัวเรื่องที่ทำโครงการ รวมทั้งวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ และภาษา

3. หัวเรื่องที่เลือกควรใช้เวลาทำโครงการได้อย่างน้อย 1 สัปดาห์ และเหมาะที่จะทำการสำรวจ ค้นคว้าที่โรงเรียนมากกว่าที่บ้าน

เมื่อได้หัวเรื่องแล้ว ครูควรเริ่มทำแผนที่ทางความคิด (Mind-map) หรือใยแมงมุม (Web) เพื่อระดมความคิดร่วมกับเด็กในหัวเรื่องนั้น และจัดแสดงแผนที่ทางความคิดที่ทำไว้ภายในชั้นเรียน ซึ่งข้อมูลต่างๆ ที่ได้สามารถใช้ในการสรุป อภิปราย ระหว่างทำโครงการ และยังสามารถเชื่อมโยงไปยังหัวเรื่องย่อยได้อีก นอกจากนี้ในช่วงอภิปรายระดมความคิด ครูจะทราบว่าเด็กมีประสบการณ์ในหัวเรื่องเพียงใด เด็กจะเสนอประสบการณ์และแสดงแนวคิดสิ่งที่ตนเข้าใจในรูปแบบต่างๆ ตามความเหมาะสมของวัย เช่น เด็กปฐมวัยอาจใช้การเขียนภาพ เล่นบทบาทสมมติ ฯลฯ ครูจะเป็นผู้ช่วยให้เด็กเสนอคำถามที่ต้องการสืบค้นหาคำตอบ จดหมายเกี่ยวกับหัวเรื่องที่จะสืบค้นถูกส่งไปยังบ้าน

ของเด็ก ครูจะเป็นผู้กระตุ้นให้พ่อแม่พูดคุยกับเด็กเกี่ยวกับหัวเรื่องเพื่อ แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ครูจะชี้แนะวิธีสืบค้นเพื่อให้เด็กแต่ละคนได้ ทำงานตามศักยภาพ โดยใช้ทักษะพื้นฐานทางการสร้าง การวาดภาพ ดนตรี และบทบาทสมมติ

ระยะที่ 2 ให้โอกาสเด็กค้นคว้าและมีประสบการณ์ใหม่

เป็นงานในภาคสนาม ประกอบด้วยการสืบค้นตามแหล่งข้อมูล ต่างๆ ระยะนี้ถือเป็นหัวใจของโครงการครูจะเป็นผู้จัดหา จัดเตรียม แหล่งข้อมูลให้เด็กสืบค้น ไม่ว่าจะเป็นของจริง หนังสือ วัสดุอุปกรณ์ ต่างๆ หรือแม้แต่การออกไปศึกษานอกสถานที่หรือนัดหมายผู้เชี่ยวชาญ วิทยากรท้องถิ่น เพื่อให้เด็กทำการสืบค้น สังเกตอย่างใกล้ชิด และบันทึกสิ่งที่พบเห็น อาจมีการเขียนภาพที่เกิดจากการสังเกต จัดทำกราฟ แผนภูมิ ไดอะแกรม หรือสร้างแบบต่างๆ สืบค้น คัดคะ เน มีการอภิปราย เล่นบทบาทสมมติเพื่อแสดงความเข้าใจในความ รู้ใหม่ที่ได้อีก (Katz, 1994)

ระยะที่ 3 ประเมิน สะท้อนกลับ และแลกเปลี่ยนงานโครงการ

เป็นระยะสรุปเหตุการณ์ รวมถึงการเตรียมการเสนอรายงาน และผลที่ได้ในรูปแบบของการจัดแสดง การค้นพบ และจัดทำสิ่งต่างๆ สนทนา เล่นบทบาทสมมติ หรือจัดนำชมสิ่งที่ได้จากการก่อสร้าง ครู จะจัดให้เด็กได้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ตนเรียนรู้กับผู้อื่น เด็กสามารถช่วยกัน เล่าเรื่องการทำโครงการให้ผู้อื่นฟัง โดยจัดแสดงสิ่งที่เป็นจุดเด่นให้ เพื่อนในชั้นเรียนอื่น ครู พ่อแม่ ผู้ปกครอง และผู้บริหารได้เห็น ครูจะ ช่วยเด็กเลือกวัสดุอุปกรณ์ที่จะนำมาแสดง ซึ่งการทำเช่นนี้เท่ากับช่วย ให้เด็กทบทวนและประเมินโครงการทั้งหมด ครูอาจเสนอให้เด็กได้

จินตนาการ ความรู้ใหม่ที่ได้ผ่านทางศิลปะ ทางละคร สุดท้ายครุณา
ความคิดและความสนใจของเด็กไปสู่การสรุปโครงการ และอาจนำไป
สู่หัวเรื่องใหม่ของโครงการต่อไป (Katz, 1994)

ข้อเสนอแนะ

โครงการทั้ง 3 ระยะที่กล่าวมานี้ เป็นการอธิบายลักษณะที่
เหมือนกัน หรือเป็นลักษณะปกติของโครงการ อย่างไรก็ตาม แต่ละ
งานโครงการจะมีลักษณะเฉพาะ ซึ่งครูผู้สอน เด็กที่ทำโครงการ
หัวเรื่องที่เลือก และโรงเรียน ล้วนแต่มีส่วนช่วยให้แต่ละโครงการมี
ลักษณะเด่นเฉพาะตนทั้งสิ้น

บรรณานุกรม

- Diffily, D. The Project Approach: A Museum Exhibit Created by
Kindergartners. *Young Children*, 51(2) 1996, 72-75.
- Chard, S. *The Project Approach: A Second Practical Guide for
Teachers*. Canada: Quality Color Press, Inc., 1994.
- Katz, L. & Chard, S. *Engaging Children's Minds: The Project
Approach*. Norwood, NJ: Ablex, 1995.
- Katz, L. *The Project Approach*. Urbana, IL: ERIC Clearinghouse
on Elementary and Early Childhood Education, 1994.

การสอนภาษาโดยรวม (Whole Language Approach)

ความเป็นมา

การสอนภาษาโดยรวม (Whole Language Approach) เป็นนวัตกรรมการศึกษาที่เสนอแนวคิดใหม่ในการสอนภาษา เกิดจากความพยายามของนักการศึกษาและนักภาษาศาสตร์ ซึ่งมองเห็นปัญหาการเรียนรู้ภาษาของเด็ก ซึ่งเกิดจากการสอนที่คร่ำมุ่นเน้นสาระทางภาษาเป็นหลัก ทำให้การเรียนการสอนไม่น่าสนใจ ไม่เป็นไปตามธรรมชาติคือไม่เหมาะกับวัย ความสนใจและความสามารถของเด็ก และเมื่อคำนึงถึงประโยชน์ที่เด็กจำเป็นต้องใช้ภาษาในการเรียนรู้ และการสื่อสารในชีวิตจริง พบว่าการสอนภาษาแบบเดิม (traditional approaches) ไม่เน้นความสำคัญของประสบการณ์และภาษาที่เด็กใช้ในชีวิตจริง จึงไม่ได้ให้โอกาสเด็กเรียนรู้ภาษาและใช้ภาษาเพื่อสื่อสารอย่างมีความหมายเท่าที่ควร

โดย รศ.ดร.ภรณ์ คุรุรัตน์ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

หลักการและแนวทฤษฎีที่มีอิทธิพล

แนวการสอนภาษาโดยองค์รวมเกิดจากหลักการและแนวทฤษฎีของนักการศึกษาและนักภาษาศาสตร์ที่มีชื่อเสียง อาทิ ดิวอี้ (Dewey) เปียเจต์ (Piaget) ไวโกตสกี (Vygotsky) ฮอลลิเดย์ (Halliday) และโรเซนแบลตต์ (Rosenblatt) ที่ชี้ให้เห็นความสำคัญของการจัดประสบการณ์เพื่อพัฒนาการคิดและภาษาของเด็กในบริบททางสังคมวัฒนธรรม การสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับเด็ก ตลอดจนการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ที่ตอบสนองธรรมชาติและเหมาะสมกับขั้นพัฒนาการของเด็กแต่ละวัย หลักการเหล่านี้เมื่อนำมาเป็นแนวคิดในการปรับเปลี่ยนการสอนภาษา จะทำให้เด็กมีความสนใจเกิดแรงจูงใจที่จะเรียนรู้ภาษาได้ดีขึ้นเพราะสิ่งที่เรียนมีความหมายและไม่เกิดความ รู้สึกว่าการเรียนภาษาเป็นเรื่องยากลำบาก

เคนเนท กู๊ดแมน (Kenneth Goodman) เชื่อว่าการสอนภาษาเป็นเรื่องสำคัญสำหรับชีวิตเด็ก และโดยที่เด็กต้องเรียนรู้ภาษา และต้องใช้ภาษาเพื่อการเรียนรู้ ครูจะต้องตระหนักในความสำคัญ ดังกล่าว และจากการศึกษาภาษาศาสตร์เชิงจิตวิทยา สังคมวิทยา มานุษยวิทยา ปรัชญา การรู้หนังสือ และการจัดหลักสูตร กู๊ดแมนได้รับการยกย่องในฐานะผู้บุกเบิกแนวการสอนภาษาโดยองค์รวม มีผู้ให้ความสนใจนำความคิดไปใช้ในประเทศต่างๆ และมีผู้ให้การสนับสนุนเผยแพร่อย่างกว้างขวาง ในช่วงปี 1970 เป็นต้นมา

จูดิท นิวแมน (Judith Newman) กล่าวไว้ในหนังสือ *Whole Language Theory in Use* ว่าการสอนภาษาโดยแนวคิดองค์รวมมีลักษณะเป็นปรัชญา (Philosophical stance) ความคิดของผู้สอนจะก่อตัวขึ้นจากหลักการสอนที่ผู้สอนนำมาประสานกัน

วัตสัน (Watson) อธิบายว่าผู้สอนจะประสานแนวการสอนของตนกับองค์ประกอบทางทฤษฎี (theory) ความเชื่อ (belief) และการ

นำความรู้ทางทฤษฎีและความเชื่อไปปฏิบัติจริง (practice) องค์ประกอบทั้ง 3 มีความสัมพันธ์สนับสนุนกันและกันเป็นวงจรที่ช่วยให้ผู้สอนเกิดการพัฒนาการสอนด้วยตนเอง โดยใช้ข้อมูลจากการสังเกตเด็กเพื่อทำความเข้าใจในความสามารถ และการแสดงออกของเด็กแต่ละคน บันทึกความก้าวหน้าของเด็กเพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ภาษาของเด็กได้อย่างเหมาะสม ครูจะสามารถสร้างแนวคิดเชิงปรัชญาการสอนจากการแสวงหาคำตอบ (inquiry) โดยพยายามนำทฤษฎีไปใช้ในการสอน จริง (inactive theory active) พิสูจน์ความเชื่อของตนให้ปรากฏ (unexamined belief examined) และพัฒนาการสอนขึ้นเอง (borrowed practice owned)

เพื่อขยายความคำว่า “whole” ซึ่งหมายถึงลักษณะที่ครบส่วน เต็มระบบ ครบวงจร ภาพรวม ของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง หรือเรื่องใดเรื่องหนึ่ง นักการศึกษาหลายท่านใช้ศัพท์ว่า “องค์รวม” กู๊ดแมน ได้เขียนหนังสือเพื่ออธิบายคำว่า องค์รวม (whole) ให้เข้าใจชัดเจนในหนังสือ What's Whole in Whole Language? ผู้อ่านหนังสือเล่มนี้จะเกิดความเข้าใจว่าการจัดกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวมนั้นจะต้องพิจารณาและประสานความรู้ 3 เรื่องเข้าด้วยกันคือ

1. ความรู้ในเรื่องภาษา (a view of language)
2. ความรู้ในเรื่องกระบวนการเรียนรู้ (a view of learning) และ
3. ความรู้ในเรื่องธรรมชาติและบทบาทของเด็กและครู (a view of kids and teachers)

หนังสือเล่มดังกล่าวยังชี้ให้เห็นถึงความเคลื่อนไหวในวงการศึกษาแนวใหม่ ที่ส่งเสริมการเรียนรู้หนังสือ (literacy development) การจัดโปรแกรมแบบบูรณาการเรียนรู้ภาษาในและนอกชั้นเรียน การสอนภาษาจากเรื่องหรือหน่วยการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้น (thematic units) ให้

สัมพันธ์กับเนื้อหาวิชา และการทำงานเป็นทีมของครู (language across the curriculum)

กระบวนการ

บรรยากาศการเรียนภาษาในชั้นเรียนมีลักษณะเป็นการร่วมมือกันระหว่างครูและเด็กๆ ตั้งแต่การวางแผนคือคิดด้วยกันว่าจะทำอะไร ทำเมื่อไร ทำอย่างไร จำเป็นต้องใช้วัสดุอุปกรณ์อะไร จะหาสิ่งที่ต้องการมาได้อย่างไร ใครจะช่วยทำงานในส่วนใด

การวางแผนจะมีทั้งแผนระยะยาว (long-range plans) เพื่อวางกรอบความคิดกว้างๆ และแผนระยะสั้น (short-range plans) ซึ่งเด็กและครูจะใช้ความคิดพูดคุยปรึกษากันเพื่อหารายละเอียดและขั้นตอนในการทำกิจกรรม

บทบาทของครูจะเป็นผู้หาวิธีการที่จะเชื่อมโยงประสบการณ์ที่เด็กมีอยู่เดิมให้สัมพันธ์กับกิจกรรมที่จัดขึ้น ซึ่งอาจเป็นการเล่าเรื่องที่เด็กเคยพบเห็น การเปิดโอกาสให้เด็กพูดจากความคิดหรือประสบการณ์ในขณะที่ฟังเรื่องจากหนังสือที่ครูเลือกมาอ่านให้ฟัง การจัดหาหนังสือที่เหมาะสมกับวัยไว้ในชั้นเรียน เพื่อให้เด็กมีโอกาสหยิบมาอ่านหรือพลิกดูเสมอเพื่อเป็นการสร้างความคุ้นเคยกับภาพความคิดและตัวหนังสือ ซึ่งครูไม่จำเป็นต้องสอนให้เด็กอ่านออก เช่น การอ่านแบบเรียนเล่ม 1 เล่ม 2 ที่เคยนิยมใช้มาแต่เดิม

การเขียนก็เช่นกัน เด็กไม่ควรถูกบังคับให้เขียนตัวพยัญชนะ คำประโยคตามที่ครูสั่ง แต่ในบรรยากาศการสอนแนวใหม่นี้ เด็กจะแสดงความต้องการให้ครูเห็นว่า เขาต้องการเขียนสิ่งที่มีความหมาย สิ่งที่เขาอยากบอกให้ผู้อื่นเข้าใจ การเขียนในระยะแรกจึงเป็นการที่เด็กสร้างความคิด ซึ่งเกิดจากประสบการณ์ของเด็กและความต้องการสื่อความหมายให้ผู้อื่นทราบ จะเห็นว่าในระยะแรกเด็กจะเขียนเส้นขยุก

ขยิกคล้ายตัวหนังสือหรือเขียนสะกดบางคำได้ แต่ยังไม่ถูกต้อง ครูที่เข้าใจแนวการสอนภาษาโดยองค์รวม จะค่อยๆ ส่งเสริมความคิด ความต้องการเขียนหนังสือของเด็ก โดยไม่ตำหนิให้เด็กแก้ไขสิ่งที่เขียนผิดในทันที แต่จะแนะให้เด็กสังเกตจากตัวอย่างต่างๆ ที่เด็กพบเห็นได้บ่อยๆ การสังเกตจะช่วยให้เด็กปรับการเขียนให้ถูกต้องได้ โดยไม่เกิดความรู้สึกผิดหรือถูกลงโทษ ซึ่งอาจจะมีผลทางทัศนคติของเด็กได้มาก ดังนั้นการสังเกตเด็กเป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่งที่ครูจะต้องเฝ้าดูว่าเด็กแต่ละคนแสดงออกอย่างไร ครูจึงต้องมีบทบาทในการเฝ้าดูเด็ก (kid-watcher) เพื่อประเมินความสามารถและเรียนรู้ และจัดประสบการณ์ที่เอื้ออำนวยการพัฒนาภาษาของเด็กด้วยตัวครูเองตลอดเวลา

การประเมินผลที่ครูพิจารณาจากการสังเกต การบันทึก การเก็บร่องรอยทางภาษาของเด็กขณะทำกิจกรรมต่างๆ และการสะสมชิ้นงานถือว่าสำคัญอย่างยิ่ง เพราะเป็นการประเมินการเรียนรู้ภาษาจากสภาพจริง (authentic forms of assessment) และมีประโยชน์ต่อการพัฒนาเด็กมากกว่าการใช้แบบทดสอบทางภาษา

โมเดลการเรียนรู้แบบธรรมชาติ (Natural-Learning Model) ของดอน โฮลดาเวย์ (Don Holdaway) ได้ชี้ให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดสภาพการณ์จริง (authenticity) และได้วิเคราะห์ให้เห็นความต่อเนื่องของสภาพการณ์จริง 4 ขั้นที่มีผลโดยตรงต่อการเรียนรู้ภาษาของเด็ก ซึ่งได้แก่ การสาธิตหรือแสดงให้เด็กดู (demonstration) การมีส่วนร่วมของเด็กโดยมีผู้ใหญ่คอยสนับสนุน (participation) การที่เด็กพอใจทำสิ่งนั้นซ้ำด้วยตัวเอง (practice) และการแสดงความมั่นใจภูมิใจที่สามารถทำสิ่งใดได้สำเร็จ (performance) โมเดลการเรียนรู้แบบธรรมชาติมีส่วนสำคัญในการพัฒนาแนวคิดการสอนภาษาโดยองค์รวม ซึ่งเชื่อว่าการจัดสภาพการณ์จริง เป็นแก่นสำคัญในการเรียนรู้ภาษา

และถือเป็นการสร้างปรัชญาการสอนภาษาของผู้สอนที่เห็นเหตุและผลของการเรียนรู้ไปพร้อม ๆ กับการพัฒนาการสอนในแต่ละครั้ง

สรุปและเสนอแนะ

บริบทของแนวการสอนภาษาโดยองค์รวม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในเรื่องต่างๆ ที่เกี่ยวกับการสอนภาษา ดังนี้

แนวคิดเดิม	แนวคิดใหม่
ครู ผู้ถ่ายทอดความรู้	ครู ผู้ส่งเสริมสนับสนุนการเรียนรู้
เด็ก ผู้ตอบสนองโดยตรง	เด็ก ผู้ร่วมคิด ร่วมเรียน
บรรยากาศการเรียนรู้ จัดตามความต้องการของครู	บรรยากาศการเรียนรู้ จัดตามความคิดและความต้องการของเด็ก
หลักสูตร กำหนดการเรียนรู้ทั้งหมด	หลักสูตร สร้างเพื่อให้เกิดการเรียนรู้ตามความเหมาะสม
การประเมินผล เป็นการรายงานที่ไม่ชัดเจน	การประเมินผล เป็นตัวบ่งชี้ความก้าวหน้าของเด็ก

การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวไม่จำเป็นต้องเกิดขึ้นอย่างชัดเจนทุกเรื่องพร้อม ๆ กัน แต่ครูอาจจะทดลองเปลี่ยนบทบาทของตนเองในการสอนไปที่ละน้อย ติดตามผลและขยายแนวคิดให้สัมพันธ์กับหลักสูตรได้ในระยะต่อมา

แนวคิดในการสอนภาษาใหม่นี้มีอิทธิพลต่อการปรับเปลี่ยนวิธีสอนภาษาแบบเดิมได้รับการเผยแพร่ไปในหลายประเทศ อาทิ สหรัฐอเมริกา แคนาดา ออสเตรเลีย นิวซีแลนด์ มีการติดตามผลและมีความเห็นสอดคล้องกันว่า เป็นวิธีการที่ช่วยให้เด็กปฐมวัยเรียนรู้ภาษาอย่างค่อยเป็นค่อยไป ไม่สร้างทัศนคติต่อต้านการเรียนรู้ อ่าน เขียน

เพราะถูกบังคับ ในทางตรงข้าม เด็กๆ จะให้ความสนใจในกิจกรรมที่มีความสัมพันธ์กับภาษาไม่ว่าจะเป็นการฟัง การพูด การอ่านหรือการเขียนโดยไม่รู้สีกว่ากำลังเรียน ทั้งนี้เป็นเพราะหลักสำคัญของการสอนภาษาอยู่ที่การให้ตัวเด็กได้ใช้สื่อทางภาษาทุกๆ ทักษะอย่างมีความหมาย คือเด็กสามารถเชื่อมโยงความคิดจากพื้นฐานประสบการณ์เพื่อความเข้าใจภาษา และนำความคิดนั้นไปใช้ในการสื่อสารได้จริง

ดังนั้น สิ่งที่เด็กเรียนรู้จึงมีความสัมพันธ์กันอย่างต่อเนื่องเป็นองค์รวมเริ่มจากประสบการณ์จริงในชีวิต และปฏิสัมพันธ์กับบุคคลรอบข้างที่คอยส่งเสริมด้วยความเข้าใจในธรรมชาติการเรียนรู้ตามวัยของเด็ก และตามความแตกต่างของเด็กแต่ละคน

การจัดกิจกรรมที่เน้นการรับรู้ ควบคู่ไปกับการแสดงออก โดยคำนึงถึงบริบททางสังคม และวัฒนธรรมเป็นองค์ประกอบ แนวการสอนภาษาโดยคำนึงถึงปัจจัยสำคัญดังกล่าวเป็นหลัก จึงแตกต่างจากแนวการสอน ฟัง พูด อ่าน เขียนแบบเดิม ซึ่งเป็นความเข้าใจและทักษะทางภาษาเป็นหลัก ไม่เน้นความสำคัญของผู้เรียน และไม่นำทฤษฎีการเรียนรู้และทฤษฎีทางภาษามาใช้ร่วมกัน

การนำมาใช้ในประเทศไทย

จากการที่นักการศึกษาด้านภาษาและผู้สนับสนุนการสอนภาษาโดยองค์รวมชี้ให้เห็นว่า การเรียนรู้ภาษามีความหมายกว้างและครอบคลุมถึงการเรียนรู้ทุกสิ่งทุกอย่าง ทั้งนี้เนื่องจากมนุษย์ต้องใช้ภาษาเป็นสื่อสำคัญในการแสวงหาและสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิตโดยตลอด และโดยเหตุที่การสอนภาษาแบบองค์รวมเกี่ยวข้องกับการเรียนรู้ของเด็กทั้งที่เด็กได้รับจากบ้านและจากโรงเรียน ทั้งสองส่วนต่างมีความหมายมีความสัมพันธ์ และเกื้อหนุนให้เด็กได้มีประสบการณ์และเรียนรู้ภาษาได้ดีขึ้น ทำให้เกิดความเคลื่อนไหวเพื่อปรับแนวการสอนภาษา

ให้กับเด็กไทย

นักการศึกษาปฐมวัยที่มองเห็นปัญหาการเรียนภาษาของเด็ก ได้ศึกษาแนวคิดดังกล่าวทั้งจากฐานวิชาการ ทางทฤษฎี งานวิจัย การเข้าร่วมประชุมสัมมนา และการศึกษาดูงานในประเทศต่างๆ ได้พยายามกระตุ้นหน่วยงานของรัฐและเอกชน มองเห็นคุณค่าของการสอนภาษาโดยองค์รวม และมุ่งมั่นที่จะช่วยกันเสริมสร้างพัฒนาการ สอนภาษาให้ทันกับนานาชาติประเทศ

วิสัยทัศน์ดังกล่าว ก่อให้เกิดการวิจัย การจัดการอบรม การเรียบเรียงเอกสารวิชาการเพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ที่ได้ทำแนวการสอนภาษาแบบธรรมชาติไปใช้ในโรงเรียน มูลนิธิชมรมไทย-อิสราเอล ในพระบรมราชูปถัมภ์สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ได้จัดการฝึกอบรมขึ้น 3 หลักสูตรต่อเนื่องตลอดระยะเวลา 3 ปี เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2538 โดยมีวัตถุประสงค์ให้นักการศึกษา ผู้บริหาร และครูปฐมวัย ได้รับความรู้พื้นฐาน และแนวทางการปฏิบัติเบื้องต้น และเกิดความเข้าใจ เห็นคุณค่าของกระบวนการเรียนรู้แบบองค์รวม สามารถนำความรู้ไปฝึกอบรมครู ให้สามารถจัดการเรียนรู้ภาษาแบบธรรมชาติในชั้นเรียนได้

บรรณานุกรม

- Goodman, K.S. *What's Whole in Whole language*. New Hampshire, Heineman Educational Books. 1986.
- Goodman, Y.M. "Roots of the Whole Language Movement". *The Elementary School Journal*. 90, 113-127.
- Holdaway D. The Structure of Natural Learning as a Basis for Literacy Instruction. *In the Pursuit of Literacy: Early Reading and Writing*. 1986.

- Katz, L. *Engaging Children's Mind : The Project Approach*
Norwood, N.J : Ablex. 1989.
- Newman, J. *Whole Language Theory in Use*. New Hampshire
Heineman Educational Books. 1985.
- Perrotta, B. "On Becoming a Whole Language Teacher". *Young
Children*. Nov, 1996, 11–20.
- Spiegel, D. "Blending Whole Language and Systematic Direct
Instruction". *The Reading Teacher*, 46, 38–44
- Vygotsky, L. *Mind in Society*. Cambridge, MA : Harvard University
Press, 1978.
- Watson, D "Whole Language : Why Bother?" *The Reading
Teacher*. Vol. 47, 601–607.

MATAL โปรแกรมวิทยา ศาสตร์ สำหรับเด็กหลากหลาย

ความเป็นมา

โปรแกรมวิทยาศาสตร์ MATAL สำหรับใช้สอนเด็กอนุบาลนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการพัฒนาโปรแกรมวิทยาศาสตร์ของเด็กประถม ซึ่ง ดร.ดิณา สตาเคิล อาจารย์ประจำมหาวิทยาลัยเท-เอวิฟ เป็นผู้คิดขึ้น โดยร่วมมือกับศูนย์การสอนวิทยาศาสตร์ แห่งประเทศอิสราเอล และกระทรวงศึกษาธิการและวัฒนธรรม

หลักการ

การสอนวิทยาศาสตร์ในระดับปฐมวัยตามโปรแกรม MATAL นี้จะมุ่งที่การเข้าถึงวิธีการเรียนการสอน การช่วยให้เด็ก ๆ เข้าใจกระบวนการขั้นพื้นฐานของวิทยาศาสตร์และหนทางที่ตรวจสอบความ

โดย ม.ล.ผกามาลย์ เกษมศรี มูลนิธิชมรมไทย-อิสราเอลฯ

รู้ที่ถูกต้อง เป็นโปรแกรมที่จัดการเรียนการสอนให้เด็กเป็นศูนย์กลาง มุ่งให้ผู้เรียนเกิดปฏิสัมพันธ์กับโลกรอบตัว เกิดความรู้สึกที่เชื่อมโยงตนเองกับสังคมสิ่งแวดล้อมต่างๆ เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและรู้สึกรับผิดชอบต่อสิ่งเหล่านั้นด้วยจุดมุ่งหมายเชิงเจตคติดังต่อไปนี้

- เพื่อช่วยให้เด็กเกิดความสุข กับมีความสุขในการทำงาน ได้สำเร็จ กล้ายอมรับความจริงเมื่อเผชิญกับความล้มเหลว
- เพื่อพัฒนาจิตใจให้เปิดกว้างและรู้จักยืดหยุ่น เพื่อฝึกความสามารถที่จะให้และรับการวิพากษ์วิจารณ์
- เพื่อพัฒนาความคิดสร้างสรรค์ ความคิดริเริ่ม และความตระหนักในสุนทรี และส่งเสริมการทำงานเป็นหมู่คณะ

โปรแกรมนี้จะประกอบด้วยหน่วยการเรียนรู้ 4 หน่วย (Unit) ที่มุ่งการพัฒนาความคิดรวบยอดขั้นพื้นฐาน และการก่อรูปของทัศนคติที่ไม่ตายตัวและถูกต้องให้แก่เด็ก (flexible and favorable attitudes) ซึ่งในแต่ละหน่วยมีลักษณะเนื้อหาและกิจกรรมที่เข้าใจง่าย ไปสู่ลักษณะที่มีความซับซ้อนมากขึ้นอย่างสัมพันธ์กัน โดยยึดหลักดังต่อไปนี้

- การบ่งชี้และบอกรูปพรรณได้ (identity)
- ความหลากหลาย และความเป็นเอกลักษณ์ (diversity and individuality)
- การคงสภาพอย่างต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลง (continuity and change)
- โครงสร้างและการปฏิบัติ (structure and action)

กระบวนการ

เนื้อหาของโปรแกรมแบ่งออกเป็น 4 หน่วยคือ

หน่วยที่ 1 การสังเกตโลกรอบตัวเรา (Observing the World Around Us)

เด็ก ๆ จะทำความเข้าใจกับห้องเรียน เนื้อหา และสิ่งแวดล้อมรอบ ๆ ตัว เพื่อเรียนรู้ที่จะบ่งบอกลักษณะสิ่งของต่าง ๆ ได้ เข้าใจความแตกต่าง ความหลากหลาย การใช้งาน และเฝ้าสังเกตความเปลี่ยนแปลงของวัตถุ หรือสิ่งรอบตัว จนได้ค้นพบความสามารถของตนเองที่จะมองเห็นความเปลี่ยนแปลง

หน่วยที่ 2 ประสาทสัมผัสและการรู้ (Sensing and Knowing)

เด็ก ๆ จะเฝ้าสังเกตโลกภายนอกโดยผ่านตนเอง และนำมาเปรียบเทียบกับตนเอง พยายามทำความเข้าใจต่อความสำคัญของประสาทสัมผัส ทั้งการรับรู้และการตอบสนอง

หน่วยที่ 3 รูปทรงและความสัมพันธ์ (Shaping and Relating)

เด็ก ๆ เรียนรู้ที่จะเชื่อมโยงตนเองกับสิ่งต่าง ๆ จนเกิดความคิดในเรื่องมิติสัมพันธ์ขึ้น โดยอาศัยการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ ที่ต้องมีปฏิสัมพันธ์กันกับวัตถุในพื้นที่ต่าง ๆ

หน่วยที่ 4 การแยกแยะและการจัดหมวดหมู่ (Sorting and Classifying)

กิจกรรมมุ่งเน้นการค้นหาคุณลักษณะที่เป็นส่วนร่วมของวัตถุ เพื่อให้เด็กสามารถจัดหมวดหมู่และแยกแยะสิ่งของได้

เนื่องจากโปรแกรมมาทาลมีส่วนสัมพันธ์ใกล้ชิดกับทักษะด้านคณิตศาสตร์ เพื่อเสริมให้เด็กเกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งเกี่ยวกับธรรมชาติทางกายภาพและชีวภาพที่แวดล้อมตัวผู้เรียน โปรแกรมจะปูพื้นฐานที่เน้นพัฒนาการในการใช้ภาษา เพื่อเปิดโอกาสให้เด็กใช้ภาษาเป็นเครื่องมือในการซักถาม ได้ตอบ และนำเสนอความรู้ที่ตนค้นพบจากสภาพแวดล้อมที่เขาเรียนรู้ได้เป็นอย่างดี ทั้งเอื้อประโยชน์ให้เด็ก ๆ ได้เรียนรู้ในเรื่องของกฎ กติกาที่ตั้งไว้ ขณะเดียวกันก็ฝึกให้เด็ก ๆ หัดตั้งกติกาเอง จากเกมการศึกษาและเกมที่ใช้กระดาษเป็นใบฝึกการทำงาน และทำแบบฝึกหัดอีกมากมาย

เนื้อหาและกิจกรรมทุกหน่วยจะบูรณาการความรู้จากประสบการณ์เข้ากับงานศิลปะสร้างสรรค์ หมายถึงเด็กแต่ละคนสามารถนำเสนอประสบการณ์ทั้งในเชิงสติปัญญา และเจตคติได้โดยใช้วัสดุชนิดต่างๆหรือผ่านกิจกรรมการแสดง วาดรูป ดนตรี ฯลฯ ตามความต้องการ และการเลือกของแต่ละคน

การนำมาใช้ในประเทศไทย

สำหรับประเทศไทย ดร.ตีนา สตาเคิล ได้มาให้ความรู้และฝึกอบรมครูไทยโดยการเชิญของหม่อมดุษฎี บริพัตร ณ อยุธยา เมื่อปี พ.ศ.2535 และแนะนำโปรแกรมนี้เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิทยาศาสตร์ระดับประถมศึกษา ซึ่งนำรูปแบบหลักสูตรวิทยาศาสตร์นี้ใช้ในระดับปฐมวัย เพื่อทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาการเรียนการสอนวิทยาศาสตร์ ดังได้กล่าวถึงแล้วข้างต้น ซึ่งการอบรมให้ความรู้ทั้งหมด 3 ครั้ง ก็เป็นเพียงระยะสั้น 3 วัน 4 วัน และ 7 วัน ตามความเหมาะสม และได้นำเกม What's in a square เป็นสื่อประกอบการอบรมด้วย

ในระดับปฐมวัย ประมาณปี พ.ศ.2538-2540 โรงเรียนอนุบาลหนูน้อยได้ทดลองนำบางส่วนของโปรแกรมมาผนวกเข้ากับหลักสูตรของโรงเรียน เช่น ในเรื่องของการสังเกตสิ่งต่างๆ รอบตัวเรา สภาพอากาศ มีการบันทึก วาดรูป ติดต่อกันเป็นสัปดาห์ เป็นต้น

สรุปจากการได้สัมผัสโปรแกรม MATAL ผู้เขียนมีความคิดเห็นดังต่อไปนี้

1. เป็นโปรแกรมที่น่าสนใจ ทำทลายความสามารถของครูและเด็กที่จะเรียนรู้อย่างมีความหมาย มีเป้าหมาย และให้ประโยชน์แก่ผู้ที่นำไปใช้
2. โปรแกรมนี้จัดทำขึ้นอย่างมีเป้าหมายเชิงพฤติกรรมและ

ทัศนคติ ซึ่งก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงลักษณะการเรียนการสอนในเชิงสร้างสรรค์ (มีผลสรุปการนำโปรแกรมลงใช้เพื่อการวิจัยด้วย)

3. เป็นโปรแกรมที่มีลักษณะที่ตรงกับแนวคิดแนวปฏิบัติที่หลากหลาย :-

“เด็กได้เรียนรู้จากประสบการณ์ การลงมือกระทำ” (ตามแนวคิดวู้)

“การเรียนเชิงปฏิบัติการที่มีกระบวนการชัดเจนเป็น Active Process เด็กเรียนโดยการหยิบจับ กระทำ สัมผัส คิดสร้างความรู้ขึ้นภายในตน” (ตามแนวเปียเจต์)

- การเรียนรู้ภาษาของเด็ก ได้จากปฏิสัมพันธ์ (interaction) และการได้รับความช่วยเหลือ และทำเป็นขั้นตอน (seaffolding) จากคนใกล้เคียง เช่น เพื่อน ครู มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ภาษา การเล่นเกม และกิจกรรมช่วยในการเรียนรู้ด้านสัญลักษณ์ (ตามแนวไวท์ฮีด)

โปรแกรมนี้ช่วยให้การเรียนรู้วิทยาศาสตร์ของเด็กปฐมวัยกลายเป็นเรื่องง่ายและส่งเสริมการเรียนรู้เรื่องที่ซับซ้อนได้มากขึ้น จากพื้นฐานทางความคิดที่ครูและเด็กต่างเปิดโอกาสให้กัน “การใช้ภาษาและการสื่อสาร ที่มีจุดมุ่งหมายชัดเจน แสดงความต้องการ แสดงอารมณ์ แสวงหาความรู้ มีจินตนาการ มีการโต้ตอบ การบอกเล่า การซักถาม ฯลฯ” ล้วนเป็นการพัฒนาสติปัญญา และเจตคติได้เป็นอย่างดี (ตามแนวฮอลลิเดย์)

4. ระดับกิจกรรมที่ใช้ การกำหนดวัตถุประสงค์ ความคิดรวบยอด และการใช้ภาษาในแต่ละหน่วยทำให้เด็กเกิดการยอมรับซึ่งกันและกัน มีบรรยากาศในการเรียนรู้และการทำงานอย่างมีความสุข ไม่กลัวผิดกลัวทำ กล้าทดลอง ล้วนเป็นงานที่ครูและผู้เรียนสนับสนุนความก้าวหน้าทางการศึกษาซึ่งกัน (ตามแนวคูตแมน)

5. การบูรณาการที่ค่อนข้างสมบูรณ์แบบในตัวโปรแกรมเอง

นับเป็นการออกแบบการเรียนการสอนที่เป็นพลวัต มีความเป็น
ธรรมชาติ มีเอกลักษณ์ และมุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดความสมบูรณ์ ทั้ง
ในด้านการคิดวิเคราะห์ การวางแผนเป็นขั้นตอน ด้านการปฏิบัติและ
การสร้างทัศนคติ ล้วนเป็นสาระสำคัญในการฝึกทักษะสำหรับชีวิตจริง
เพื่อใช้ในระดับการเรียนที่สูงขึ้นไปได้เช่นกัน เช่น การใช้แนวความคิด
ของการชี้ได้บอกได้ (Identity) ของสิ่งของต่างๆ นั้น ดูๆ ไปก็อาจจะ
เห็นว่าเป็นเรื่องง่าย แต่พอให้ลงมือปฏิบัติจริง คือให้อธิบายรูปพรรณ
ลักษณะสิ่งของต่างๆ บางชิ้นให้คนอื่นเข้าใจ กลับกลายเป็นเรื่อง
ที่หลายคนไม่สามารถหาคำพูดที่เหมาะสมมาอธิบายให้เข้าใจอย่างที่นึก
ได้ เป็นต้น เหล่านี้เป็นส่วนละเอียดที่เป็นคุณสมบัติของนักวิทยา
ศาสตร์ที่ดีทีเดียว

6. โปรแกรมนี้สามารถนำมาใช้กับเด็กไทย ในบริบทของไทย
โดยครูไทยได้สำเร็จในระดับหนึ่ง ดังได้กล่าวแล้ว ดังนั้น การนำ
หนังสือ MATAL มาเป็นคู่มือในการเรียนการสอน ย่อมเป็นประโยชน์
ต่อผู้เรียน

บรรณานุกรม

- Dina Stachel, *MATAL Early Childhood Program*, 1986.
Forman E. George, *CONSTRUCTIVE PLAY Applying Piaget in
the Preschool*. Fleet Hill, 1984

Portfolio การประเมินผล สำหรับเด็กปฐมวัย

การประเมินผลเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับการจัดการศึกษาและการดูแลเด็กปฐมวัย Portfolio เป็นการประเมินผลวิธีหนึ่งที่เป็นที่สนใจในกระบวนการประเมินผลในปัจจุบัน Portfolio คือการสะสมผลงานของเด็กอย่างมีจุดมุ่งหมายที่แสดงถึงความพยายามของนักเรียน ความก้าวหน้า ผลสัมฤทธิ์ของเด็กในด้านใดด้านหนึ่งหรือหลายๆ ด้าน การสะสมผลงานนี้เด็กมีส่วนร่วมในการเลือกชิ้นงาน โดยมีบรรทัดฐานหรือเหตุผลของการเลือกผลงานแต่ละชิ้น เกณฑ์ในการประเมินชิ้นงาน การบันทึกผลการสะท้อนผลงานโดยตัวของเด็ก

โดย ดร.สุจินดา ขจรรุ่งศิลป์ สาขาวิชาการศึกษาปฐมวัย คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

จุดมุ่งหมาย

ก่อนที่ครูจะดำเนินการประเมินผลในเด็กปฐมวัยด้วยระบบการประเมินแบบ Portfolio ครูจะต้องตั้งจุดมุ่งหมายหรือเป้าหมายของการสะสมผลงานเด็กใน Portfolio เช่น ผลงานเด็กใน Portfolio จะสนองตอบต่อความมุ่งหมายดังต่อไปนี้หรือไม่

1. เพื่อใช้ในการสื่อสารกับผู้ปกครอง
2. บ่งบอกถึงความก้าวหน้าของเด็กแต่ละคน
3. เป็นสิ่งที่แสดงถึงความรับผิดชอบในหน้าที่ของครู

ครูต้องมั่นใจและสามารถตรวจสอบได้ว่า Portfolio ที่จัดทำขึ้นมา นั้นสนองตอบความมุ่งหมายดังที่กล่าวมาหรือไม่

การเก็บผลงานของเด็กจะไม่เป็นการประเมินผล ถ้าผลงานแต่ละชิ้นไม่ได้รับการประเมินจากครูหรือคนอื่น ๆ แฟ้ม กระเป๋า กล่อง หรือถุขนานาชนิดที่เก็บชิ้นงานของเด็ก โดยชิ้นงานแต่ละชิ้นไม่ได้รับการประเมินจึงมิใช่การประเมินผล แต่เป็นการเก็บสะสมผลงานเท่านั้น เช่น แฟ้มสะสมงานขีดเขียน งานศิลปะจะเป็นเพียงแคแฟ้มสะสมงานเด็ก แฟ้มสะสมงานนี้จะเป็เครื่องมือการประเมินต่อเมื่องานที่สะสมแต่ละชิ้นถูกใช้ในการบ่งบอกความก้าวหน้าและความต้องการของเด็ก Portfolio จึงมิใช่เป็นเพียงแฟ้มสะสมงานที่เป็นการเก็บการรายงานที่คงที่ แต่เป็นแฟ้มสะสมงานนักเรียนที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ เป็นการเก็บสะสมอย่างต่อเนื่องที่สร้างสรรค์โดยครูและนักเรียน

ครูสามารถใช้ Portfolio ในการสื่อสารกับผู้ปกครองอย่างมีคุณค่า เพราะการเก็บผลงานเด็กอย่างต่อเนื่องและสม่ำเสมอในแฟ้มสะสมงานเป็นข้อมูลให้ผู้ปกครองสามารถเปรียบเทียบความก้าวหน้าทีลูกของตน มีเพิ่มขึ้นจากผลงานชิ้นแรกในชิ้นต่อๆ มา ข้อมูลในแฟ้มสะสมงานประกอบด้วยตัวอย่างผลงานการขีดเขียน การวาด การอ่าน และข้อมูลในประเด็นบางประการของนักเรียนที่ครูเป็นผู้บันทึก เช่น จำนวน

เล่มของหนังสือที่เด็กอ่าน ความถี่ของการเลือกอ่านที่มุมหนังสือในช่วงเวลาเลือกเสรี การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ ทัศนคติ เป็นต้น ข้อมูลเหล่านี้จะสะท้อนภาพของความสามารถในเด็กแต่ละคนได้ชัดเจนกว่าเกรด ABC ครูจะต้องชี้แจงให้ผู้ปกครองทราบถึงที่มาของการเลือกชิ้นงานแต่ละชิ้นที่สะสมในแฟ้มสะสมงานนี้ เช่น เป็นชิ้นงานที่ดีที่สุด ในช่วงระยะเวลาที่เลือกชิ้นงานนั้น ชิ้นงานที่แสดงของความต่อเนื่องของงานโครงการ ครูควรเชิญผู้ปกครองมีส่วนร่วมในการคัดสรรชิ้นงานที่บรรจุในแฟ้มของเด็ก

Portfolio มีผลสะท้อนถึงการจัดกิจกรรมของครู ชิ้นงานใน Portfolio แสดงถึงสาระของกิจกรรมที่ครูจัดให้กับเด็ก ครูสามารถเลือกชิ้นงานจากเด็กที่มีความแตกต่างในระดับคุณภาพของงานที่ครอบคลุมทั้งคุณภาพสูง ปานกลาง และต่ำ แลกเปลี่ยนกับเพื่อนครูเพื่อช่วยกันวิเคราะห์ถึงผลของกิจกรรมที่มีต่อเด็ก ตลอดจนการปรับเปลี่ยนกิจกรรมในครั้งต่อไป ครูยังสามารถเก็บชิ้นงานของนักเรียนเป็น Portfolio ของครูที่แสดงถึงผลการจัดการเรียนการสอนของครู

การดำเนินการและระบบการจัดเก็บข้อมูลใน Portfolio

ระบบการคัดเลือกชิ้นงานและการจัดเก็บชิ้นงาน แฟ้มสะสมงานนั้นเป็นสิ่งสำคัญที่จะส่งผลให้ Portfolio เป็นเครื่องมือในการประเมินได้ตรงตามจุดมุ่งหมาย ในแฟ้มสะสมงานอาจประกอบด้วยผลงานการวาด การระบายสี ภาพถ่ายผลงานการต่อตัวต่อ หรือการสร้างบล็อกของเด็ก ภาพถ่ายหรือการถ่ายวิดีโอทัศนที่เด็กปั้นป้ายเครื่องเล่นสนาม การจดบันทึกหรือการถ่ายวิดีโอทัศนที่เด็กโยนหรือรับลูกบอล จำนวนหนังสือที่เด็กอ่านหรือที่เด็กฟังครูอ่าน เรื่องราวหรือนิทานที่เด็กแต่งเองหรือเขียนตามคำบอก ตัวอย่างของกิจกรรมที่เด็กจำแนกสิ่งของ และบันทึกความเจริญงอกงามของทักษะทางสังคมของเด็ก การบันทึกจากการ

สังเกตโดยครู ประกอบชิ้นงานบางชิ้นจะสะท้อนถึงความเป็นมาของ ชิ้นงานที่ชัดเจนขึ้น เช่น เด็กได้ทำงานในงานเขียนชิ้นนั้นเป็นเวลา 4 วัน แต่ไม่เต็มใจที่จะทำการเปลี่ยนแปลงใดๆ หลังจากที่ถูกคุยกับครู การบันทึกประกอบชิ้นงานจากครูเป็นข้อมูลที่ทำให้ภาพของชิ้นงาน มีความชัดเจนขึ้น ขณะเดียวกันก็สะท้อนถึงประสิทธิภาพของครูต่อ บทบาทของการเป็นครูในยุคปัจจุบันที่มุ่งจะดึงศักยภาพของตัวผู้เรียน อย่างสูงสุด ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลางแห่งการเรียนรู้

ระบบการจัดเก็บใน Portfolio ครูอาจแบ่งส่วนการเก็บประเภท ของชิ้นงานเป็นประเภทต่างๆ เช่น พัฒนาการปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ภาษาและวรรณกรรม คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ สังคมศึกษา ศิลปะ และดนตรี และพัฒนาการทางด้านร่างกาย เป็นต้น หรือการจัดกลุ่ม ชิ้นงานเป็นประเภทตามการริเริ่ม เช่น กิจกรรมหรือชิ้นงานที่แสดงการ ตัดสินใจเลือกด้วยตนเอง การริเริ่มการเล่นที่ซับซ้อน การนำเสนอที่ สร้างสรรค์ เช่น การสร้าง การประดิษฐ์ การเล่นบทบาทสมมติ ความสัมพันธ์ทางสังคม เช่น ความสัมพันธ์กับผู้ใหญ่ การอยู่ร่วมกับเพื่อน ดนตรีและการเคลื่อนไหว เช่น เคลื่อนไหวอย่างมีความสัมพันธ์กันของ ร่างกาย เคลื่อนไหวตัวไปตามจังหวะ ภาษาและวรรณกรรม แสดง ความสนใจในการอ่าน เริ่มต้นการอ่านและการเขียน ตรรกและ คณิตศาสตร์ การจัดกลุ่ม การจัดประเภท การนับสิ่งของ บอกลำดับ ของเหตุการณ์

ระบบการจัดเก็บและการดำเนินการเก็บผลงานเด็ก ตลอดจน จังหวะในการประเมินชิ้นงานของเด็กแต่ละชิ้นมีความยืดหยุ่นและ หลากหลายวิธี แล้วแต่ธรรมชาติของครูและเด็กในชั้นเรียน ตลอดจน บริบทของการจัดการเรียนการสอน สิ่งแวดล้อมของชั้นเรียน ฯลฯ สิ่ง สำคัญในการจัดการ คือต้องมีการตั้งเป้าหมายให้ชัดเจน และดำเนินการ ให้ตอบสนองต่อเป้าหมายที่ตั้งไว้ใน การประเมินผล

หลักที่ควรคำนึงถึง เพื่อให้การดำเนินการประเมินผลโดย Portfolio มีประสิทธิภาพ คือ

1. พัฒนาระบบการประเมินแบบ Portfolio ที่เอื้อให้นักเรียนเรียนวิธีการเรียน ดังนั้นใน Portfolio จะต้องมามีข้อมูลที่บ่งบอกถึงการที่นักเรียนมีการสะท้อนผลงานโดยตัวของนักเรียนเอง

2. Portfolio เป็นการสะสมผลงานของนักเรียน โดยนักเรียนเป็นผู้ปฏิบัติเอง ไม่ใช่ใครอื่นมาทำให้นักเรียน การประเมินโดย Portfolio จึงเป็นการปฏิบัติโดยนักเรียนที่ก่อให้เกิดการเรียนรู้ถึงการประเมินค่าในผลงานของตนเอง และตระหนักถึงคุณค่าการเรียนรู้จากการที่นักเรียนเป็นผู้ตัดสินใจในการเลือกชิ้นงานที่จะสะสมในแฟ้มสะสมงาน

3. Portfolio ต้องนำเสนอกิจกรรมของนักเรียนอย่างชัดเจน เช่น วัตถุประสงค์ของการจัดทำ Portfolio เป้าหมายของการจัดเก็บข้อมูลที่จัดเก็บในแฟ้ม มาตรฐานของการประเมิน และการพิจารณาสาระที่ได้จากข้อมูลที่จัดเก็บ

4. วัตถุประสงค์ของแฟ้มสะสมงาน อาจมีการเปลี่ยนแปลงไปตลอดปี เช่น ในระหว่างปีการศึกษานั้น แฟ้มสะสมงานเป็นเพียงที่เก็บงานที่ยังทำไม่เสร็จจากโครงการระยะยาว จนสิ้นปีการศึกษา แฟ้มสะสมงานจึงมีขึ้นที่สำเร็จสมบูรณ์เฉพาะขึ้นที่นักเรียนต้องการเผยแพร่ให้ผู้ชื่นชมด้วย

5. Portfolio อาจสนองความมุ่งหมายที่หลากหลาย แต่ความมุ่งหมายเหล่านั้นต้องไม่ขัดแย้งกันผลงานที่เก็บในแฟ้มสะสมงานเป็นข้อมูลที่สะท้อนถึงเป้าหมายและความสนใจของนักเรียน แต่ขณะเดียวกันข้อมูลในแฟ้มสะท้อนถึงความสนใจของครู ผู้ปกครอง ตลอดจนคนอื่นๆ ที่มีส่วนร่วมในการสะท้อนผลงานในแฟ้มนี้ เป้าหมายที่โดดเด่นที่สุดของแฟ้มสะสมงานของนักเรียน คือ แสดงถึงความก้าวหน้าของนักเรียนที่แสดงถึงเป้าหมายของการจัดการศึกษานั้น

6. ข้อมูลใน Portfolio ต้องแสดงถึงความก้าวหน้าของนักเรียน เช่น การเก็บชิ้นงานที่มีความต่อเนื่องที่แสดงให้เห็นถึงการเปลี่ยนแปลงที่องงามขึ้นของนักเรียน บันทึกการสังเกตจากครูที่แสดงถึงความเปลี่ยนแปลงของนักเรียนในการเป็นผู้ใฝ่เรียนใฝ่รู้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมอื่นๆ การอ่าน ตลอดจนบันทึกการเปลี่ยนแปลงทางทัศนคติของนักเรียนที่สะท้อนการเจริญเติบโตขึ้น

7. ทักษะและเทคนิคในการจัดทำ Portfolio ที่มีประสิทธิภาพ นั้นเกิดจากการลงมือปฏิบัติที่มีการวางแผนอย่างเป็นระบบ และการเปลี่ยนความคิดและตัวอย่าง Portfolio ซึ่งกันและกัน เพื่อพัฒนาเพิ่ม สะสมผลงานที่มีประสิทธิภาพมากขึ้น

รายชื่อสถานศึกษาด้านแบบและเครือข่าย

รายชื่อสถานศึกษาที่มีการดำเนินการจัดแนวประสบการณ์
การเรียนการสอน โดยนำแนวคิดต่างๆ ที่นำเสนอในเอกสารเล่มนี้มา
ประยุกต์ใช้

สถานศึกษาในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน

1. โรงเรียนอนุบาลหุ่นน้อย กรุงเทพมหานคร
2. โรงเรียนอนุบาลมณีเฝ้า กรุงเทพมหานคร
3. โรงเรียนอนุบาลมณีรัตน์ กรุงเทพมหานคร
4. โรงเรียนอนุบาลกุกไก่ กรุงเทพมหานคร
5. โรงเรียนอนุบาลวรรณสว่างจิต กรุงเทพมหานคร
6. โรงเรียนอนุบาลบ้านรัก กรุงเทพมหานคร
7. โรงเรียนมีนประชาวิทยา กรุงเทพมหานคร
8. โรงเรียนทอสี กรุงเทพมหานคร
9. โรงเรียนทับทอง กรุงเทพมหานคร
10. โรงเรียนผไทอุดมศึกษา กรุงเทพมหานคร
11. โรงเรียนอนุบาลกรแก้ว กรุงเทพมหานคร
12. โรงเรียนช่างม้วง กรุงเทพมหานคร
13. โรงเรียน ณ ตรุณ กรุงเทพมหานคร
14. โรงเรียนปัญญาไทย กรุงเทพมหานคร
15. โรงเรียนเกษมพิทยา กรุงเทพมหานคร
16. โรงเรียนฉัตรเฉลิม กรุงเทพมหานคร
17. โรงเรียนสาริตบางนา กรุงเทพมหานคร
18. โรงเรียนเปรมฤดีศึกษา กรุงเทพมหานคร

19. โรงเรียนโยนออฟอาร์ต	กรุงเทพมหานคร
20. โรงเรียนนฤมณทิน ธนบุรี	กรุงเทพมหานคร
21. โรงเรียนอัสสัมชัญศึกษา	กรุงเทพมหานคร
22. โรงเรียนพิชญศึกษา	กรุงเทพมหานคร
23. The City School	กรุงเทพมหานคร
24. The Country School	กรุงเทพมหานคร
25. ศูนย์เด็กวัดศิริพงษ์	กรุงเทพมหานคร
26. โรงเรียนวนิษา	จังหวัดปทุมธานี
27. โรงเรียนพัฒนาเด็ก	จังหวัดขอนแก่น
28. โรงเรียนอนุบาลทิวฟ้า	จังหวัดลำปาง
29. โรงเรียนอุดมวิทยา	จังหวัดราชบุรี
30. โรงเรียนกัจจรวิทย์	จังหวัดลพบุรี

โรงเรียนในสังกัด

สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ

31. โรงเรียนทุ่งมหาเมฆ	กรุงเทพมหานคร
32. โรงเรียนอนุบาลสามเสนฯ	กรุงเทพมหานคร
33. โรงเรียนอนุบาลวัดปรีไยยก	กรุงเทพมหานคร
34. โรงเรียนอนุบาลพิบูลเวศม์	กรุงเทพมหานคร
35. โรงเรียนอนุบาลวัดนางนอง	กรุงเทพมหานคร
36. โรงเรียนอนุบาลนนทบุรี	กรุงเทพมหานคร
37. โรงเรียนอนุบาลปทุมธานี	กรุงเทพมหานคร
38. โรงเรียนอนุบาลราชบุรี	จังหวัดราชบุรี
39. โรงเรียนอนุบาลสระบุรี	จังหวัดสระบุรี

40. โรงเรียนอนุบาลประจวบคีรีขันธ์ จังหวัดประจวบคีรีขันธ์
41. โรงเรียนอนุบาลนครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช

โรงเรียนในสังกัดทบวงมหาวิทยาลัย

สำนักงานสภาสถาบันราชภัฏ

42. โรงเรียนอนุบาลละอออุทิศ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต
กรุงเทพมหานคร
43. โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กำแพงแสน
จังหวัดนครปฐม
44. โรงเรียนสาธิต สถาบันราชภัฏนครปฐม จังหวัดนครปฐม
45. โรงเรียนสาธิตมหาวิทยาลัยขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น

